

UNIVERZITA KARLOVA V PRAZE

FAKULTA HUMANITNÍCH STUDIÍ

Katedra Historická sociologie

Bc. Pavel Dobák

**Analýza antisemitské publicistiky ve vybraném českém denním tisku
v roce 1939**

Diplomová práce

Vedoucí práce: Mgr. Masłowski Nicolas, Ph.D.

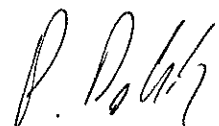
Praha 2011

Prohlašuji, že jsem tuto diplomovou práci vypracoval samostatně, s použitím literatury uvedené v seznamu literatury.

Souhlasím s tím, že tato diplomová práce může být zveřejněna v elektronické knihovně Fakulty humanitních studií UK v Praze a může být využita i jako studijní text v souladu s autorským právem. Zároveň prohlašuji, že práce nebyla využita k získání jiného nebo stejného titulu.

V Praze dne 7.září 2011

Pavel Dobák

Tímto děkuji vedoucímu práce panu Mgr. Nicolasi Maslowskému, Ph.D. za všechny rady, které mi předal. Žádná nezůstala nevyužitá.

Dále děkuji panu PhDr. Martinu Vávrovi za metodologický sborník.

Abstrakt

Cílem této diplomové práce bylo v první řadě analyzovat a porovnat mediální obraz a diskurs židovské menšiny, tak jak byl prezentovaný ve vybraných českých denících vycházejících v roce 1939 a vysledovat genezi tzv. židovské otázky v českých zemích na základě novinových zpráv v analyzovaných denících (přesněji v ranních vydáních jednotlivých titulů) v průběhu roku 1939. Metodou předložené práce je kvantitativní a kvalitativní výzkum všech otištěných antisemitských článků. Konkrétně jde o výzkum dvou tradičních novinových titulů - intelektuálně koncipovaných Lidových Novin, měšťansko - konzervativní Národní Politiky a nově vzniklého nacizujícího deníku Vlajka. Dalším důležitým tématem předkládané práce je nástin vývoje příslušné legislativy se vztahem ke zkoumanému období a náhled na mechanismy kontroly, řízení a usměrňování tisku ve zkoumaném období a s tím související možnosti a limity svobody tisku v rychle se etablujícím totalitním režimu. Sekundárním cílem je poukázat na rychlost a hloubku zásadní sociální změny v českých zemích, za pomoci analýzy obsahu zkoumaných tiskovin.

Klíčová slova

rok 1939 - antisemitismus - česká protektorátní žurnalistika - řízení tisku - cenzura - tiskové porady - diskursivní analýza - sociální změna

Abstract

The aim of this thesis was primarily to compare and analyze media image and discourse of the Jewish minority, as it was presented in selected Czech newspapers published in 1939 and to trace the genesis of the so-called Jewish question in the Czech lands on the basis of newspaper articles in the analyzed newspapers (more precisely in the morning editions) during 1939. The method of the submitted thesis is quantitative and qualitative research of all anti-Semitic articles. Specifically, the research covers two traditional newspapers – intellectually conceived Lidové Noviny, the conservative Národní Politika and the newly established pro-nazis newspaper Vlajka. Another important issue is to present an outline of the development of relevant legislation related to analysis and insight into the mechanisms of control, management and regulation of the press in the analyzed period and the related possibilities and limits of press freedom in the rapidly advancing totalitarian regime. A secondary objective is to show the speed and depth of fundamental social change in the Czech lands, with the help of content analysis examined newspapers.

Key words

1939 - Anti-Semitism - Czech Protectorate journalism – newspaper control mechanism - Censorship - press conferences - discourse analysis - social change

Abstrakt

1. Úvodní teze	2
2. Cíle a metody výzkumu	5
2.1. Popis zdrojů pro výzkum	8
2.2. Politický a mocenský kontext	14
3. Konsekvence mocenské praxe	35
3.1. Geneze tzv. židovské otázky a vývoj antisemitské publicistiky v denících Lidové Noviny, Národní Politika a Vlajka	35
3.2. Mediální diskursy Židů	74
3.3. Hlavní diskursivní formace	76
4. Závěr	85
Literatura	90
Přílohy	93

1. Úvodní teze

První světová válka přes svůj vysoce destruktivní průběh a následky nevedla aktéry konfliktu k řešení důvodů vzniku války. Následná hluboká ekonomická krize, vrcholící na přelomu dvacátých a třicátých let 20. století, přispěla ke vzniku společenských a psychologických podmínek nutných k vybudování totalitárních hnutí jako reálné politické síly, schopných převzít veškerou moc v moderním státě. Apokalyptický charakter válečného konfliktu a následná proměna duchovní atmosféry vážně ovlivnila i nové generace mladých mužů, které už přímo do válečných bojů nezasáhly, ale právě z těchto mladých lidí vyšli odhodlaní a motivovaní účastníci nepokojů dvacátých a třicátých let v mnoha evropských zemích. V podmínkách jisté formy anomické situace, byli pak tito „dezorientovaní, nespokojení a odcizení jedinci snáze oslovitelní a mobilizovatelní novými politickými ideologiemi a hnutími, které dokáží zaplnit vakuum vzniklé rozpadem původních struktur.“¹

Meziválečná Evropa byla rozdělena mnoha latentními konflikty i otevřenými spory a jednou z nejdůležitějších příčin této situace byla první světová válka a její výsledek. Formální ukončení války Versailleskou dohodou předcházející stav spíše zhoršilo. Hlavní poražený státní útvar - nástupnické Německo - totiž nikdy neakceptovalo nové východní hranice a nové státy vzniklé z rozpadlých nadnárodních monarchií se nacházely v oblastech, jež „rozhodně nesluly tolerancí.“² Válka poskytla důkazy o schopnosti moderního nacionalismu mobilizovat masy, předvedla obrovskou a do té doby nevídanou absolutní moc moderního státu. Odhalila zcela nové možnosti ekonomického plánování a mobilizace národní ekonomiky, stejně jako mobilizaci soukromého kapitálu a spoutání původně nezávislých podnikatelských aktivit do služeb státu.

Kapitalismus a jeho charakteristický, nikdy nekončící zápas o trh je v novodobém totalitním státě nahrazen mocenskými nástroji - řízenou ekonomikou a

---

¹ Černý, K. Šubrt, J. 2010: Teorie modernizace: diagnózy charakteru společnosti a sociální změny ve 20. století, S. 259. In: *Elektronický sborník editorů Jiřího Šubrta a Štěpánky Pfeiferové „Sociální změna.“*

² Vinen, R 2007. *Evropa dvacátého století*. Praha: Vyšehrad. S.75.

všemocnou státní neosobní byrokracií, která představuje všeobjímající nadvládu. V rámci moderního totalitního státu měly být překonány všechny stávající rozpory mezi státem a jednotlivcem, včetně marxistického pojetí společenské nerovnosti, rozdělovací společnost na trvale soupeřící protikladné třídy. Překonání rozvratu třídně ovládané společnosti a rozřešení antagonismu mezi státem a společností mělo být provedeno vtělením společnosti do státu.³

Podle Raymonda Arona je možné fenomén totalitarismu charakterizovat pěti základními prvky: 1. režim poskytuje jedné straně monopol na politickou činnost; 2. monopolní strana je vyzbrojena ideologií, která je absolutní autoritou a stává se oficiální státní pravdou; 3. tato pravda se šíří pomocí monopolu prostředků násilí a monopolu prostředků přesvědčování - všechny komunikační prostředky jsou ovládnuty těmi, kdo ho zastupují; 4. ekonomické a profesní aktivity jsou podřízeny státu, stávají se jeho součástí a jsou ideologizovány; 5. všechno je státní činnost, jakákoli chyba (i v profesní činnosti) je chybou ideologickou, z toho vyplývá ideologické přehodnocení všech možných chyb jednotlivců. Tento popsání „fenomén je dokonalý, když jsou všechny tyto prvky spojeny a plně uskutečněny.“⁴ Jinak zůstává totalitarismus ideálním typem, tedy obrazem či abstraktním cílem, k němuž se konkrétní formy vlády pouze přibližují.

Klíčová je snaha o naprostý průnik do života společnosti za pomoci masové ideologické indoktrinace a násilí, s cílem vytvořit „nového člověka“ a tato kvalitativně vyšší „nová lidská bytost“ je následně zcela podřízena státu, zpravidla spojeným s politickou organizací - monopolní stranou. Úsilí o nové formy civilizace, nového typu lidské bytosti a také zcela nového způsobu života, nemohlo pak ponechat žádnou oblast lidské aktivity, jež by zůstala imunní vůči zásahům státu.⁵ Pomocí takových postupů dospěl myšlenkově fašismus k pojmům „nového člověka a nové společnosti“, výstižně charakterizovaným francouzským fašistou

---

³ Arendtová, H. 1996. *Původ totalitarismu I-III*. Praha: Oikoymenh. S.429-471.

⁴ Aron, R. 1993. *Demokracie a totalitarismus*. Brno: Atlantis. S.158.

⁵ Citace: Blackwellova encyklopedie politického myšlení: heslo fašismus.

Marcelem Déatem⁶: „Totální člověk v totální společnosti, bez žádných konfliktů, kolapsů, anarchie.“⁷ Totalitní ovládnutí usiluje nejen o samotné odstranění svobody, ale „dokonce o eliminaci lidské spontánnosti vůbec.“⁸ Jinými slovy, každá svobodná lidská aktivita je nežádoucí a nebezpečná.

Totalitární politici a vládcí v řadě zemí meziválečné Evropy rychle a bezesbytku pochopili možnosti, které jim poskytla masmédiá a moderní technika, přinášející nebývalé prostředky k působení propagandy na společnost. Denní tisk je v praxi totalitního režimu jedním z hlavních prostředků masové komunikace, vždy podléhá do detailů jdoucímu dohledu a je rovněž nedílnou součástí režimu. Vedle svých hlavních propagandistických úkolů prorežimní novináři a publicisté podporují vládnoucí systém hledáním vnitřních a vnějších nepřátel s poukazem na jejich odtrženost a „jinakost“, vzbuzují vůči nim obecnou nesnášenlivost a žádoucí společenský odpor. Dobře zvolený vnitřní nepřítel, nemající žádnou možnost obhajoby, funguje pak často jako tmelící hmota pro pochybnou legitimitu vládnoucí moci, která pak hájí samotný stát před tímto nepřítelem odpovídající legislativou a mocenskou praxí. Z tohoto bodu je již blízko k organizovanému násilí, podepřeného všemi možnostmi moderního státu intervenovat do života společnosti.

Samotný antisemitismus českého tisku v roce 1939, který je předmětem tohoto výzkumu, přešel od původní nacionalistické fáze z podzimu 1938 k mnohem odpudivějšímu diskursu označování etnické skupiny Židů jako původců politické a ekonomické krize nového „pomnichovského“ státu a po okupaci českých zemí nacistickým Německem často i za nositele výhradně negativních lidských vlastností. V analyzovaném období došlo rovněž k podstatným represivním zásahům do činnosti periodického tisku, ale především se zcela zásadně proměnila společenská atmosféra, s několika zřetelnými stupni vývoje tohoto procesu. Obecná důvěra v humanitní ideály pokroku a také modernizačního étosu předcházejícího období bývalé Československé republiky byla vážně narušena nebo zmizela úplně.

---

⁶ Pozdější ministr práce v Pétainově vládě ve Vichy.

⁷ Citace: Blackwellova encyklopedie politického myšlení: heslo fašismus.

⁸ Arendtová, H. 1996. *Původ totalitarismu I-III*. Praha: Oikoymenh. S.551.

2. Cíle a metody výzkumu

Výzkumným záměrem této práce bylo vysledovat vývoj tzv. židovské otázky na základě zpráv denního tisku a identifikovat diskursy, které se podílely na prezentaci Židů⁹ v ranních vydáních Lidových Novin, Národní Politiky a Vlajky v přelomovém roce českých moderních dějin - v roce 1939. Noviny jako médium jsou na konci třicátých let dvacátého století obzvláště působivý prostředek masové komunikace, ostatní běžné dobové komunikační kanály (rádio, film, veřejná shromáždění s proslovy, plakáty, letáky apod.) neměly tak významný společenský dopad jako denní tisk. Jádrem práce proto bude kvantitativní a kvalitativní obsahová analýza antisemitské publicistiky ve vybraném českém tisku v době velkého protidemokratického zvratu, zásadně podpořeném okupací země nacistickým Německem.

Sekundárním výzkumným cílem bylo představit a analyzovat vysoce byrokratický mechanismus vlivu totalitárního státu na denní tisk a jeho reglementaci. Vztah mezi politickou a mediální sférou, vzhledem k jeho zásadním konsekvencím, nebylo možné opomenout.¹⁰ Této problematice se věnuje podrobněji analýza v kapitole: „Mechanismy řízení, usměrňování a kontroly tisku ve sledovaném období.“

Kvalitativní použitou metodou je především analýza diskursu antisemitských článků, tiskových zpráv a úředních oznámení. Provedený výzkum pracoval s definicí diskursu jako užívání jazyka, event. dalších znakových systémů členy dané společnosti, resp. jejich jistou skupinou (případně i jednotlivci), v určité oblasti společenského života a v komunikaci o určitém tématu. V tomto pojetí jde o významovou reprezentaci světa, která je v sociální interakci řízena svými

---

⁹ Použité prameny a literatura se neshodují ve velikosti počátečního písmene ve slově Žid. V této práci jsou vodítkem pravidla českého pravopisu, která stanovují, že velké počáteční písmeno se píše v případě, že dané slovo označuje rasu, malé v případě, že se jedná o označení člena nějakého náboženství. Vzhledem k tomu, že nacistická ideologie definuje Žida na základě rasových predispozic, je psáno ve slově Žid velké počáteční písmeno, malé je psáno jen v případě, že jde o představitele náboženské obce. V citacích je vždy uveden původní pravopis a to i v případě, že se neshoduje s výše jmenovanými body.

¹⁰ Jäger, S.2001. Discourse and knowledge: Theoretical and methodological aspects of a critical discourse and dispositive analysis. In: *Methods of critical discourse analysis*. SAGE Publications (eds. Ruth Wodak and Michael Meyer). S.52-53.

specifickými pravidly. Hranice diskursu jsou pak dány tematickým zaměřením výzkumu.¹¹ Samotná suma výzkumných dat je získaný soubor z výše zmíněných ranních vydání zkoumaných novinových titulů. Sebrané otištěné články (úvodníky, komentáře, sloupky, úřední oznámení, vyhlášky, ale i agenturní zprávy) se vždy určitým způsobem dotýkaly tzv. židovské otázky, jakkoliv vzdáleně nebo i nepřímo.

Po prostudování vybraného vzorku (zdroje pro získání dat), tak vznikl vlastní archivní soubor obsahující 331 článků vyhovujícím zadaným kritériím výzkumu. Články se týkaly hospodářských a sociálních problémů, imigračních i finančních záležitostí, vlastnictví majetku a jeho přesuny, právních a společenských otázek atd. Hlavní téma (tj. tzv. židovská otázka) je tedy to primární, co spojuje celý diskurs do jednoho souboru z celého diskursivního pole rychle se vyvíjejícího a příslušně reglementovaného protektorátního diskursu. Tyto, dnes už vlastně historické texty a dokumenty doby, nám mohou sekundárně posloužit také pro analýzu společnosti, ve které vznikaly a k zachycení dobového sociálního vývoje a jeho proměny. V tabulkách jsou číselně prezentovány všechny antisemitsky zaměřené články po jednotlivých měsících roku 1939. Dalším kvantitativním výstupem je zařazení těchto článků podle subjektivně zvoleného měřítka „stupnice nenávisti.“

Je také nutné vzít na vědomí, že diskurs je zakořeněn v širší sociální realitě a vzniká vždy v nějakém mocenském uspořádání, často je produktem určité instituce.¹² V době medializované zkušenosti je velká část mapy sociálního světa vytyčována médií (resp. ovladateli medií), která určují i jak budou preferovaná témata zobrazena a kontextualizována. Nejde jen o to „co“, ale „jako co“ je cosi předkládáno jako hodné pozornosti a zájmu.¹³ Analýzou textů bylo tak možné identifikovat významy, které byly konstruovány v souvislosti s židovskou minoritou, ve zkoumané době integrálně přítomné v české společnosti již po řadu desetiletí. V analyzovaných tiskovinách byla zkoumána přítomnost klíčových slov

---

¹¹ Vašát, P. 2009. Kritická diskurzivní analýza: sociální konstruktivismus v praxi. Praha: Centrum aplikované antropologie a terénního výzkumu. S.2.

¹² Z přednášek kursu Martina Vávry "Diskursivní analýza", FHS UK, 2010.

¹³ Šmídová, O. 2007. Konstruktivistický přístup k mediálnímu diskursu. In: *Praktiky ne/spravedlnosti: pojmy, slova, diskurzy*. Praha: Matfyzpress. S.103.

Žid/žid, příp. odvozenin a identifikována příslušnost k příslušnému kontextu (diskursivní formaci). Tyto diskursivní formace byly vytvořeny jako abstraktní ideální typy, poukazující na společenský jev spojený s mocenskou nerovností, tj. antisemitismus a na snahu o označení a mocenské vyloučení Židů ze společnosti. Ideální typ ve smyslu tohoto výzkumu je vůči hodnotícímu posuzování zcela indiferentní a je používán pouze jako pojmový prostředek pro srovnávání a poměřování skutečnosti.¹⁴

Mimo základního Weberova konceptu ideálního typu, zmíněné diskursivní formace vycházejí z teorií Michela Foucalta, které se soustředí na významy, které texty (nebo části textů) nabývají v příslušných sociálních kontextech a vycházejí do velké míry z lingvistiky.¹⁵ Ostatně Foucaltova myšlenka, že diskursy by měly být pochopeny jako praktiky systematicky formující obraz objektů, o kterých pojednávají, je vystihnuta Zygmundem Baumanem v jeho studii o souvislostech modernity a holocaustu, když jako nejtěžší úkol antisemitské nacistické propagandy nachází ve vytvoření určitého umělého výtvaru „Žida jako takového“, který musel nejprve nahradit každodenní zkušenost lidí s Židy jako se svými sousedy, přáteli a obchodními partnery.¹⁶

Až po této prvotní fázi vytvoření určitého obrazu subjektu „Žida“, kterou nemohli nacisté nijak obejít, bylo možné přistoupit k dalším krokům v procesu exkluze Židů ze společnosti. Siegfried Jäger nahlédl problematiku takto: „Pokud dojde ke změně diskursu, objekt nejenže změní svůj původní význam, ale stane se něčím jiným a ztrácí tak svojí předchozí identitu“¹⁷ Tato změna může nastat okamžitě, nebo také postupně během dlouhodobého procesu, kdy téměř bez povšimnutí je v určité fázi vývoje leccos pozměněno nebo je už změněno totálně.

---

¹⁴ Srv. Weber, M. 1998. Objektivita sociálněvědního a sociálněpolitického poznání. In: *Metodologie, sociologie a politika*. Praha: Oikoymenh. S.45-50.

¹⁵ Foucalt, M. 2002. *Archeologie vědění*. Praha: Herrmann&synové. S.51-64.

¹⁶ Bauman, Z. 2003. *Modernita a holocaust*. Praha: Sociologické nakladatelství. S.256.

¹⁷ Jäger, S.2001. Discourse and knowledge: Theoretical and methodological aspects of a critical discourse and dispositive analysis. In: *Methods of critical discourse analysis*. SAGE Publications (eds. Ruth Wodak and Michael Meyer).

Ostatně Jägerův příspěvek k metodice diskursivní analýzy je nejbližší použité metodice tohoto výzkumu.¹⁸

Dále je použita historicko - komparativní metoda pro určení shod a rozdílů mezi jednotlivými novinami a zkoumanými fázemi roku 1939. Touto metodou je představen vývoj pohledu na židovskou minoritu, tak jak byl dobově formován různými proudy antisemitského myšlení a následně publikován na stránkách ranních vydání periodik Lidových Novin, Národní Politiky a Vlajky. Komparace je průběžnou součástí textu sledující genezi tzv. židovské otázky a také součástí závěru výzkumu.

Výzkumné otázky:

Kolik antisemitských článků se objevilo v průběhu roku 1939 ve zkoumaných tiskovinách?

Jak se lišil antisemitský diskurs ve zkoumaných titulech?

Jaké byly typické antisemitské diskursivní formace?

Jaký byl vliv politických změn probíhajících v roce 1939 na svobodu tisku v českých zemích?

2.1. Popis zdrojů pro výzkum

Periodický tisk má významné postavení mezi novodobými historickými prameny a zpracování nových a nejnovějších dějin se bez analýzy periodického tisku, který je organickou součástí pramenné základny historického vývoje,

---

¹⁸ Jäger, S.2001. Discourse and knowledge: Theoretical and methodological aspects of a critical discourse and dispositive analysis. In: *Methods of critical discourse analysis*. SAGE Publications (eds. Ruth Wodak and Michael Meyer). S.52-61.

neobejde.¹⁹ Periodický tisk sice náleží do pramenů neúřední povahy, ale ve zkoumaném období byl využíván právě k publikování nejrůznějších legislativních úprav a vyhlášek a měl podle platných právních norem povinnost uveřejňovat úřední vyhlášky a také vládní projevy.²⁰ Noviny představovaly již zhruba od poloviny 19. století jistou formu kolektivního periodického zpravodajství, úzce spojeném se vznikem zpravodajských kanceláří, často s mezinárodním přesahem.²¹

Funkce novin byla rovněž informativní a komunikativní, nástrojem pro šíření nejrůznějších politických názorů a jako takové schopné ovlivňovat a formovat veřejné mínění. Zkoumáme-li protektorátní tisk, je také samozřejmě nutné vzít do úvahy detailní usměrnění a reglementaci ve smyslu vládnoucího režimu. I přes tuto skutečnost tisk poskytuje řadu spolehlivých údajů z oblasti působení okupační a protektorátní správy, spolků, institucí nebo úřadů, které jsou pro badatele důležité pro zjištění stavu společnosti a probíhajících změn.

Za důležité pro výzkum a jeho výsledky považují reprezentativnost a tedy správnou volbu zkoumaných tiskovin, které by mělo prezentovat určité názorové i sociální rozvrstvení české společnosti, včetně extrémního pronacistického a zároveň šovinistického proudu - tj. Vlajky. Tradiční Lidové Noviny staví na liberální koncepci, dnešní terminologií na komplexním evropském rozhledu a dále kladou důraz na vysokou kulturní a intelektuální hodnotu publikovaných článků či statí. Ve zkratce, čtenáři Lidových Novin byli hlavně příslušníci české inteligence, kteří byli zastoupeni ve všech segmentech společnosti. Tradiční titul Národní Politika staví svou koncepci na konzervativním pohledu ohledně domácího i zahraničního dění. Zaměření listu mířilo na příslušníky střední a nižší střední třídy velkých měst a také

---

¹⁹ Pasák, T. 1980. *Soupis legálních novin, časopisů a úředních věstníků v českých zemích z let 1939 - 1945*. Praha : Univerzita Karlova. S.19.

²⁰ Politické časopisy vycházející alespoň třikrát týdně byly povinny např. podle malého tiskového zákona z roku 1933 uveřejnit zdarma projev, který učinili ústavní činitelé (prezident, vláda nebo jménem vlády její předseda) a jenž byl v předepsané formě dodán ke zveřejnění. Týkalo se to též úředních vyhlášek. Jednalo se o tzv. povinné uveřejňování úředních vyhlášek a vládních projevů podle §§ 20, 22, 39 tiskového zákona 1863/6 ř.z. a §§ 17 a 17b nov. tiskového zákona 1933/126 Sb. Zdroj Pasák, T. 1980: *Soupis legálních novin, časopisů a úředních věstníků v českých zemích z let 1939 - 1945*. Praha : Univerzita Karlova. S.30.

²¹ např. Havasova kancelář ve Francii (1835), Wolfova kancelář v Německu (1849), Reuters v Anglii (1850), ČTK v Československu (1919).

na podnikatelskou a soukromnickou městskou vrstvu českého národa. Konjunkturalistická Vlajka představuje koncepci vystavěnou na pozici českého šovinismu, sektářství části českých národovců seskupených okolo svého „vůdce“ Jana Ryse - Rozsévače²², na patologickém antisemitismu, absolutní negaci předcházejícího (a v jakémkoliv smyslu liberálního) politického uspořádání a podpoře totalitarismu. Vlajka, neoddělitelně spojená se stejnojmenným politickým hnutím, od svého prvního vydání sledovala radikálně kolaborantskou linii s nacisty. Její vydání prosadil státní tajemník K. H. Frank, přes odpor ministerského předsedy protektorátní vlády A. Eliáše.²³

Primárním zdrojem informací pro tuto práci jsou zmíněné deníky vycházející v roce 1939, tak jak byly v té době dostupné v běžné distribuci legálního denního tisku. Tyto jsou nyní k dispozici v Národní knihovně v Praze (pobočka Klementinum) v digitalizované podobě a částečně také v originální tištěné verzi v Národní knihovně v Praze (pobočka Chodov). Dalším podstatným pramenem pro část práce zabývající se legislativním a obecním rámcem pro vydávání tiskovin ve zkoumaném období jsou stenografické záznamy ze všech dostupných tiskových konferencí a porad šéfredaktorů denního tisku, které byly pořádány Úřadem říšského protektora. Tyto zápisy pocházejí především z fondů Národního archivu, a to z fondu Syndikátu novinářů, fondu předsednictva ministerské rady, fondu Úřadu

---

²² RYS-ROZSÉVAČ Jan (* 1901 - † 1946) - český politik a novinář, představitel pronacistické kolaborace. Jeho činnost je spjata s působením organizace Vlajka, která se postupem doby proměnila z volného klubu s národním a stavovským programem v kolaborantskou organizaci. Josef Rozsévač ve Vlajce začal působit v roce 1936 a tehdy také - z důvodu utajení - přijal jméno Jan Rys. Pod tímto jménem vydal knihy *Židozedenářství - metla lidstva* (1938) a *Hilsneriáda a TGM* (1939). Po Mnichovu organizace Vlajka poté, co byla její činnost 11. 11. 1938 zastavena, působila v ilegality pod novým jménem: Maffie nového Československa - Vlajka. V období druhé republiky pak vyvíjela otevřeně protistátní činnost, i za použití výbušnin, organizovala protizidovské štvánice a napadala Beranovu vládu, že kryje Židy. Rys-Rozsévač byl uvězněn a propuštěn až před 15. březnem 1939; poté se podílel na vzniku Českého národního výboru, od dubna 1939 stanul v čele Vlajky. Na podzim spolu se Svatoplukovými gardami z Ostravy a Národní árijskou kulturní jednotou vytvořil Český nacionálněsocialistický tábor. Zároveň úzce spolupracoval s gestapem i nacistickou zpravodajskou službou (SD). V letech 1939-40 organizoval masová shromáždění v Praze a v řadě dalších měst, kde napadal politiku T. G. Masaryka, E. Beneše a dalších demokratických politiků. Z řad Vlajky také dostalo gestapo mnoho udání na české vlastence, z nichž na to mnozí doplatili životem. Vzдор aktivitě Vlajky dala nacistická okupační správa přednost kolaborantské skupině E. Moravce, a to na zákrok K. H. Franka. Nakonec Frank - pro stálé útoky Ryse-Rozsévače a jeho spolupracovníků na E. Moravce - Vlajku koncem roku 1942 zakázal a její předáky dal internovat v Dachau, kde ovšem požívali práv čestných vězňů. Po válce byli přední představitelé Vlajky postaveni před soud. J. Rys-Rozsévač, Josef Burda, Jaroslav Čermák a Otakar Polívka byli odsouzeni k trestu smrti, Václav Cyphely, Jindřich Seibl a Jindřich Thun-Hohenstein k vysokým trestům odnětí svobody. Dostupné z: Internetová encyklopedie NAKLADATELSTVÍ LIBRI. Staženo 1.6.2011

²³ Nakonečný, M. 2001. *Vlajka*. Praha: Chvojtkovo nakladatelství. S.108.

říšského protektora a Německého státního ministerstva, fondu Emanuela Moravce, fondu Václava Patzaka a některých dalších. Zápisy byly v ucelené podobě zveřejněny teprve v nedávné době a jsou cenným, protože nezprostředkovaným svědectvím o protektorátních mechanismech řízení tisku, které měla zůstat v úplném utajení před veřejností.²⁴

Základní obecné informace o zkoumaných tiskovinách

a) Lidové Noviny - byly založeny roku 1893 Adolfem Stránským v Brně, v letech první Československé republiky prezentovaly myšlenkový proud tzv. hradního směru, který často významně ovlivňoval dění na politické scéně první republiky. Do těchto novin přispívala a také podílela se na jejich fungování liberální a intelektuální elita svojí doby. Například šlo o bratry Čapky, Ferdinanda Peroutku, Arne Nováka nebo o Edvarda Valentu. Výjimečné byly Lidové Noviny i tím, že měly fungující síť vlastních zahraničních zpravodajů (např. v Paříži nebo v Londýně). Lidové Noviny vycházely dvakrát denně, ranní a polední vydání s nákladem 47 000 výtisků, pondělí pod označením Pondělní Lidové Noviny s nákladem 40 000 výtisků.²⁵ Po okupaci v březnu 1939 se situace Lidových Novin podstatně změnila a do tiskových podniků Jaroslava Stránského byla v souvislosti s arizací židovského majetku dosazena říšská správa. Od 31. 3. 1939 byly Lidové Noviny listem Národního souručenství. Šéfredaktorem ve zkoumaném období byl František Hrnčíř. Analyzováno bylo vždy ranní vydání, první čtyři strany.

b) Národní Politika - vycházela od roku 1883 a původně byla mluvčím tzv. staročeského politického proudu. Orientovala se na konzervativní, buržoazní střední a nižší střední vrstvy společnosti, na které měla velký vliv. Vynikala širokým a kvalitním zpravodajstvím zejména o domácím dění, specialitou listu byla

---

²⁴Gebhart, J., Kopplová B., Kryšpínová J. a kolektiv. 2010. *Řízení legálního českého tisku v Protektorátu Čechy a Morava 1939 - 1945*. Praha: Nakladatelství Karolinum. Digitální příloha publikace (CD).

²⁵ Všechna čísla jsou převzata z práce Pasák, T. 1980. *Soupis legálních novin, časopisů a úředních věstníků v českých zemích z let 1939 - 1945*. Praha : Univerzita Karlova.

oblíbená inzertní rubrika, která dokázala přitáhnout i příslušníky nižších vrstev. Měla dvojí shodné vydání pro Prahu a venkov. Denní náklad byl 40 000 výtisků, v neděli 422 000 výtisků. Šéfredaktorem ve zkoumaném období byl Vladimír Crha. Od 31. 3. 1939 byla Národní Politika listem Národního souručenství. Analyzováno bylo vždy ranní vydání, první čtyři strany.

c) Vlajka - s podtitulem „Deník novodobého národovectví“. Založen roku 1928, původně jako měsíčník, vycházel však nepravidelně. Od 21. 6. 1939 začíná Vlajka vycházet jako deník, s podporou SD²⁶ a K. H. Franka. Náklad byl 15 000 výtisků, šéfredaktorem ve zkoumaném období byl Emil Šourek. Tyto noviny nebyly povoleny protektorátním ministerstvem vnitra, ale přesto mohly díky podpoře Úřadu říšského protektora vycházet. Deník ve své podstatě plně odráží názorová stanoviska stejnojmenného politického hnutí Vlajka. Analyzovány byly první tři strany.

Další zdroje informací pro výzkum

Dalšími zdroji jsou pramenné materiály týkající se druhorepublikové a protektorátní žurnalistiky, které jsou uloženy ve sbírkách Národního archivu ČR v Praze. Jedná se především o fondy Archiv Syndikátu novinářů, obsahující dokumenty o činnosti Syndikátu československých novinářů za druhé republiky a Národního svazu novinářů v období protektorátu a množství dalších souvisejících informací. Dále Archiv židovského muzea, kde jsou informace o antisemitském zákonodárství.

Z odborné literatury jsou k dispozici kvalitní studie především ze sborníku: „Český tisk pod vládou Wolfganga Wolframa von Wolmara“ a stenografické zápisky Antonína Fingera z protektorátních tiskových porad 1939 - 1941 / Editoři Jakub Končelík, Barbara Köpplová. Dále „Řízení legálního českého tisku v

---

²⁶ Sicherheitsdienst (SD, *Bezpečnostní služba*) byla zpravodajská služba SS a NSDAP.

Protektorátu Čechy a Morava“ / Editoři Jan Gebhart, Barbara Köpplová, Jitka Kryšpínová a kol. Cenným zdrojem informací jsou i studie Jakuba Končelíka z FSV (Řízení a kontrola českého tisku v Protektorátu Čechy a Morava), Pavla Večeři z FSS MU (Ošemetné Scylly a zrádné Charybdy protektorátních novinářů: K projevům pasivní rezistence a kolaborace na stránkách českých tištěných médií za německé okupace 1939 - 1945), Petra Bednařika z Ústavu pro soudobé dějiny AV ČR (Antisemitismus v českém tisku v období druhé republiky) a také podnětné úvahy o sociální změně, obsažené v elektronickém sborníku editorů Jiřího Šubrt a Štěpánky Pfeiferové „Sociální změna“.

Praktická metodologie diskursivní analýzy je shrnuta ve sborníku Ruth Wodak a Michaela Meyera „Methods of critical discourse analysis“, pro svou inspirativní povahu jsou nezastupitelné práce Michaela Foucalta, pro tento výzkum především „Archeologie vědění“.

Dosavadní stav zpracování tématu a sekundární literatura

Pro nástin historického kontextu jsem využil na prvním místě obsáhlou práci německého historika Detlefa Brandese „Češi pod německým protektorátem“ (1999), dále poměrně aktuální publikaci Jana B. Uhlíře „Protektorát Čechy a Morava v obrazech“ (2008), která mimo množství dosud nepublikovaných fotografií obsahuje vše podstatné, co se událo během zkoumaného období. Údaje v této knize jsou nebývale pečlivě podloženy řadou dokumentů z méně známých regionálních i podnikových archivů.

Důležitá, protože nezprostředkovaná a osobní svědectví „z první ruky“ přinášejí memoáry člena druhorepublikových a prvních vlád protektorátu Ladislava Feierabenda „Politické vzpomínky“ (1994) a sebrané dokumenty známého amerického diplomata Georga F. Kennana, který svůj pobyt v Praze v letech 1938 - 1940 využil k práci pod názvem „From Prague after Munich“ (1968), kde publikoval svoje zasvěcené depeše a velmi detailní reporty na americké

ministerstvo zahraničí. Nemalá část jeho zpráv se týkala antisemitismu. Co se týká geneze antisemitismu, nelze opomenout práci Miroslava Kárného „Konečné řešení: genocida českých židů v německé protektorátní politice“ (1991), dále sborník Richarda Seemanna „Cesta do Wannsee“ (2008) a další sborník Ústavu pro soudobé dějiny „Osud Židů v Protektorátu 1939 - 1945“ (1991).

Novinářskému aktivismu a obecně protektorátní žurnalistice se ve svých pracích věnoval mimo jiného historik Tomáš Pasák, který od šedesátých let minulého století představil řadu často pionýrských publikací, i když podstatná část jeho díla mohla vyjít až po roce 1989. Základní prací pro uvedenou problematiku je publikace „Soupis legálních novin, časopisů a úředních věstníků v českých zemích z let 1939 - 1945“ (1980). Významným vodítkem pro výzkum tohoto období je dále monografie „Řízení legálního českého tisku v Protektorátu Čechy a Morava“ od editorů Jana Gebharta, Barbary Köpplové a Jitky Kryšpínové. Důležitou součástí publikace je CD, které obsahuje zmíněný přepis všech dostupných záznamů z tiskových konferencí, pořádaných od dubna 1939 do dubna 1945 Úřadem říšského protektora. Tyto materiály zřetelně odkrývají mechanismus a povahu cenzury, okupačního tlaku na charakter zveřejňovaných informací i snahu o absolutní kontrolu nad informacemi, které považoval okupační režim za klíčové pro správu a informovanost obyvatelstva protektorátu.

2. 2. Politický a mocenský kontext

Vydávání tisku a příslušná cenzurní praxe byla v době první Československé republiky od základu tvořena a ovlivněna legislativním komplexem nadále platných rakouských zákonů. První zákon československého státu z 28. října 1918 (č. 11 Sb. II. článek) vydaný Národním výborem nařizuje: „Veškeré dosavadní zemské a říšské zákony zůstávají prozatím v platnosti.“²⁷ Do nových, postupně utvářených

---

²⁷ Beránková M., Křivánková A., Ruttkay F. 1988. *Dějiny československé žurnalistiky, III. Díl, Český a slovenský tisk v letech 1918 - 1944*. Praha: Novinář. S.73.

norem byl vkomponován mix předchozích zákonů z doby monarchie, například: trestní zákon z roku 1852, vojenský trestní zákon z roku 1855, trestní řád pro řízení ve věcech tiskových z roku 1873 atd., celkem šlo o šestnáct zákonů.²⁸ Zásadní změny přinesla až nová Ústava Československé republiky ze dne 20. února 1920, ve které její tvůrci garantovali svobodu slova. Tato ústava se inspirovala a hlásila k demokratickým a republikánským principům západního kulturního okruhu, základ tvůrci hledali především v myšlenkovém rámci ústav USA a Francie.

Mediální záležitosti byly ošetřeny v těchto paragrafech - §113 a § 117 - v tomto znění: „§ 113 (1) Svoboda tisku, jakož i právo klidně a beze zbraně se svobodně shromažďovati a tvořiti spolky jsou zabezpečeny. Jest proto v zásadě nedovoleno podrobovati tisk předběžné cenzuře ... §117 (1) Každý může v mezích zákona projevovati mínění slovem, písmem, tiskem, obrazem a pod. (2) Totéž platí o právnických osobách v mezích jejich působnosti. (3) Výkon tohoto práva nesmí býti nikomu na újmu v jeho pracovním nebo zaměstnaneckém poměru. Paragraf 16 zaručoval důležité listovní tajemství.“²⁹

Dalšími důležitými úpravami relevantního práva byly následné zákony přijaté do roku 1925. Prvním byl Zákon na ochranu republiky č.50/1923 Sb. ze dne 19. 3. 1923, který mj. stanovoval odpovědnost za zveřejněný obsah odpovědnému redaktorovi a také umožňoval zastavení periodika (§34). Přímou mediím se věnoval zákon č.124/1924 Sb. o odpovědnosti za obsah tiskopisu ve věcech křivého obvinění, utrhaní a urážek na cti. Do tiskové svobody zasáhl i zákon o mimořádných opatřeních č.300/1920 Sb., kde ve v §10 říká: „Vydávání a rozšiřování časopisů může být omezeno, podrobena zvláštním podmínkám, a v krajní nouzi zastaveno ... Časopisům periodickým může být uložena povinnost předkládati povinné výtisky před vydáním.“³⁰ Tiskovou praxi výrazně ovlivnil i tzv.

---

²⁸ Beránková M., Křivánková A., Ruttka F. 1988. *Dějiny československé žurnalistiky, III. Díl, Český a slovenský tisk v letech 1918 - 1944*. Praha: Novinář. S.73.

²⁹ Citováno z Končelík, J. 2008. Řízení a kontrola českého tisku v Protektorátu Čechy a Morava. In : *Foret, M - Lapčík, M. - Orság, P. (ed.) Média dnes: reflexe mediality, médií a mediálního obsahu*. Olomouc: Univerzita Palackého. S.296.

³⁰ Citováno z Končelík, J. 2008. Řízení a kontrola českého tisku v Protektorátu Čechy a Morava. In : *Foret, M - Lapčík, M. - Orság, P. (ed.) Média dnes: reflexe mediality, médií a mediálního obsahu*. Olomouc: Univerzita Palackého. S.296.

malý tiskový zákon z července 1933, nebo lépe skupina zákonů (č.124/1933 Sb., č. 125/1933 Sb., č.126/1933 Sb.), které upravovaly i cenzuru tisku - státní orgány měly právo zadržet tiskoviny ještě před vydáním a povolit jejich vydání až po změně nebo vypuštění textu.

Vydavatelé museli předkládat okresním úřadům nebo policejním ředitelstvím povinné výtisky. Pravidla cenzury pro případ branné pohotovosti státu dále upřesňoval zákon o mimořádných opatřeních v době obrany státu č. 131/1936 Sb.³¹ a po vyhlášení mobilizace 23. září 1938 byla na jeho základě 26. září 1938, v době vrcholící krize těsně před mnichovskou konferencí, zřízena Ústřední cenzurní komise, která stávající praxi následné cenzury rozšířila o cenzuru předběžnou. Platný zákon 131/1936 Sb. pak formálně pro zdůvodnění předběžné cenzury využila o něco později nacistická administrativa i za protektorátu - 20. června 1939 byla nařízením protektora Neuratha prodloužena jeho platnost). Určitá forma cenzury tisku tedy existovala i za první demokratické republiky (např. konfiskace tisku, bílé odstavce v novinách - využívané hlavně v komunistickém tisku, zejména po přijetí zákona na ochranu republiky v březnu 1923, částečně inspirovaným atentátem na ministra Rašína).

Tisková cenzura ještě zesílila po mnichovské konferenci na konci září 1938, znamenající konec původního československého státu. Změna se projevila i tím, že cenzura byla vykonávána přímo v redakcích deníků a ve vydavatelstvích novin a časopisů. V souvislosti se zastavením činnosti komunistické strany (rozhodnutím Syrového vlády 20. 10. 1938, definitivní rozpuštění nařízením Beranovy vlády 27. 12. 1938) bylo 20. 10. 1938 zastaveno i vydávání veškerého komunistického tisku (např. Rudé právo, Haló noviny). V lednu 1939 bylo zastaveno vydávání řady dalších tiskovin (např. Učitelské noviny, Národní osvobození apod.). Shora řízené zjednodušení společenského a politického života v druhé republice narušila tak dosavadní vžitý systém, který v podstatě znamenal praxi, že každá politická strana (uskupení) vydává svůj stranický deník, odrážející a podporující příslušnou

³¹ Podstatný byl zejména §125 Censura a jiná mimořádná opatření k ochraně veřejných zájmů.

politickou linii. Např. česká sociální demokracie vydávala Právo lidu (po reorganizaci levice do sjednocující Národní strany práce zaniklo ke konci roku 1938), Komunistická strana Československa Rudé právo, Agrární strana Venkov, Československá národní demokracie, resp. od konce 1934 Národní sjednocení vydávala Národní listy a Polední list, národní socialisté České slovo nebo lidovci Lidové listy.

Kromě těchto úzce stranických novin byly významnými deníky i konzervativní Národní Politika a Lidové Noviny, druhý jmenovaný titul do velké míry reprezentoval „hradní“ myšlenkový proud, německy v Praze vycházel např. deník Prager Presse prezentující oficiální politiku vlády (zanikl na konci roku 1938). Negativní vliv na tiskovou svobodu druhé republiky mělo i jednání ministra zahraničních věcí Chvalkovského v Berlíně v lednu 1939, kde si mimo jiné vyslechl tvrdou kritiku poměrů v tiskové oblasti, která byla pro nacisty stále příliš liberální. Jakékoliv záporné zmínky o Německu z tisku prakticky zmizely, stejně tak nepřijatelná byla i kritika domácí vlády a jejího počínání.

Ve struktuře českého tisku se mimo zmíněné „zjednodušení“ projevilo silně i zmenšení státu o podstatnou část státního území po mnichovské konferenci. V roce 1937 vrchní státní zastupitelství registrovalo v Čechách a na Moravě 1208 titulů, na podzim roku 1938 už je pouhých 443 titulů.³² Všechny významné deníky, kromě již zmíněného Rudého práva a Prager Presse, kontinuálně však vycházely dál i po vzniku tzv. protektorátu 15. března 1939 - protože však původní politické strany zanikly a místo nich jako jednotící politická organizace vzniklo Národní souručenství, tak u většiny listů se v hlavičce uvádělo od 31.3.1939 „List Národního souručenství“.

Dohled nad tiskem od prosince 1938 zajišťoval tiskový odbor předsednictva ministerské rady (vedoucí Z. Schmoranz, který se po vzniku protektorátu zapojil do odboje, když se pokusil v rámci svého odboru sestavit odbojovou informační

---

³² Končelík, J. 2008. Řízení a kontrola českého tisku v Protektorátu Čechy a Morava. In: Foret, M - Lapčík, M. - Orság, P. (ed.) *Média dnes: reflexe mediality, médií a mediálního obsahu*. Olomouc: Univerzita Palackého. S.297.

skupinu, byl 25. srpna 1939 zatčen gestapem a později popraven), po něm byli v čele tiskového odboru A. Bareš (zatčen gestapem 12. září 1939), F. Hoffmann (zatčen v květnu 1941) a C. Melč (pracoval na této pozici až do konce protektorátu), dále jako cenzurní orgán vzniklo Ústředí tiskové dozorčí služby (vedoucí O. Svoboda), které mělo prostřednictvím svých úředníků přímo v redakcích svými „tiskovými pokyny pro šéfredaktory“ usměrňovat český tisk. Tiskový odbor předsednictva ministerské rady (TO PMR) byl po okupaci povinován dodržovat příslušná nařízení a aktivně podporovat politiku německé říše, která byla zprostředkovávána úředníky úřadu říšského protektora a také podporovat politickou linii protektorátní vlády a prezidenta Háchy, u kterých se očekávala bezpodmínečná poslušnost ve vztahu k německé správě. Vlastní rozhodovací pravomoci TO PMR byly naprosto minimální a v podstatě tlumočily česky pokyny a nařízení německých úřadů.

Původní struktura zůstala tedy zachována i po zřízení protektorátu, podléhala však bezvýhradně německým orgánům - 17. března 1939 byla v Praze zřízena prozatímní německá služebna pro tisk (v čele O. Ulrich). Hácha a Chvalkovský nadto podepsali během svého jednání v Berlíně v noci na 15. března v rámci kapitulacních podmínek odstavec, který požaduje následující omezení: „Ve veřejných projevech, v tisku, divadle, rozhlase bude zachována plná zdrženlivost.“³³ Touto směrnicí bylo samozřejmě nejvíce ovlivněno období bezprostředně po vojenské okupaci, a v těchto prvních týdnech patřilo řízení tisku do kompetence K. Henleina - prozatímního šéfa civilní správy při protektorátním velitelství německé branné moci. Po charakteristiku období po 15.3.1939 je také důležité zmínit, že ekonomická profitabilita jednotlivých listů se stala z hlediska „přežití“ listu sekundární, důležitější se stala schopnost a ochota vyrovnat se s propagandistickými požadavky okupační správy.

Pozoruhodnou informovanost o nově vzniklé situaci projevil americký diplomat Kennan ve svém hlášení pro velvyslanectví USA v Berlíně ze 14. dubna:

---

³³ Pasák, T. 1997. *JUDR. Emil Hácha (1938 - 1945)*. Praha: Nakladatelství Horizont. S. 49.

„Obzvláště český tisk byl bez diskusí zglajchšaltován. V tiskových sloupcích, s výjimkou sportovních a ekonomických zpráv, je ze zahraničních informací devět desetin poskytnuto říšským ministerstvem propagandy. Zbývajících pár článků, které se zabývají životem v Čechách a na Moravě, jsou nepříjemně povědomé pro člověka, který kdy listoval v novinách předválečné monarchie v jejích nejkonzervativnějších časech. Cestování během velikonočních svátků, změny v pražské zoologické zahradě, dopravní situace, vtipy a úmrtní oznámení: toto je materiál, ze kterého jsou nyní sestaveny místní zprávy. Situace je tak ubíjející, že delegace českých novinářů na schůzce s prezidentem Háchou cítila potřebu se zeptat, zda prezident může uvést nějaký důvod pro pokračování vydávání jejich novin. Bylo jim řečeno, že důvody existují: zaprvé by ukončení vydávání tisku podráždilo Němce a za druhé by česká žurnalistika měla udržovat sílu české kultury během období, kdy takovéto udržení bude vyžadovat veškeré možné nasazení. A tak se tedy vrátili ke svojí práci, aby náležitě upravovali dodávané podklady od patolízalů dr. Goebbelse a věnovali se hledání redakčních témat dostatečně vzdálených od politiky, aby neprovokovali Němce.“³⁴

Nejvýznamnější české protektorátní deníky jsou uvedeny v Tabulce č. 1 - Nejdůležitější protektorátní deníky - včetně jejich šéfredaktorů a nákladu.³⁵

---

³⁴ Kennan, G. 1968. *From Prague after Munich*. Princeton, New Jersey: Princeton University Press. S.115.

³⁵ Zdroj: Pasák, T.1980. *Soupis legálních novin, časopisů a úředních věstníků v českých zemích z let 1939 - 1945*. Praha: Univerzita Karlova.

Tabulka 1. Nejdůležitější protektorátní deníky

Název	Šéfredaktor	Vycházely do	Náklad
A-Zet	J. Křemen	31. 8. 1944	93 800
České slovo	K. Lažnovský, od 1941 K. Werner	do konce války	96 000, v neděli 322 000
Lidové listy	J. Scheinost, od 1943 F. Kliment, J. Doležal, F. J. Prokop, J. Michal	do konce války	14 000, v neděli 27 000
Lidové Noviny	F. Šelepa	do konce války	38 000
Národní listy	J. Friedl	zastaveny 1941	16 000, v neděli 28 000
Národní Politika	V. Crha, od 1944 J. Scheinost	do konce války	40 000, v neděli 422 000
Národní práce (od 1.1.1939 nástupce Práva lidu)	V. Ryba	do konce války	34 000
Polední list	L. Koňas, od 1943 A. J. Kožíšek	do konce války	49 000, v neděli 61 000
Večerní české slovo	E. Vajtauer, od 1944 K. Werner	do konce války	400 000
Venkov	V. Tannenberger, od 1944 V. Svoboda, 1944 V. Krychtálek	do konce války	10 000

Zdroj: Pasák, T.: *Soupis legálních novin, časopisů a úředních věstníků v českých zemích z let 1939 - 1945.*

Mechanismy řízení, usměrňování a kontroly tisku v roce 1939

Po ukončení vojenské správy v protektorátu v dubnu 1939 přešly tiskové záležitosti do pravomoci „skupiny Tisk“ (GruppePresse) podřízené vedoucímu kulturně - politického oddělení Úřadu říšského protektora. V čele „GruppePresse“ byl od 12. června 1939 Wolfgang Wolfram von Wolmar³⁶, který zavedl pravidelné schůzky se šéfredaktory hlavních listů, kde jim byly tlumočeny pokyny pro usměrňování linie obsahu tisku. Důležitou osobou byl rovněž Karl von Gregory³⁷, který byl od roku 1939 jmenován přednostou kulturně politického oddělení Úřadu říšského protektora. Český tisk ihned radikálně omezil zahraničně - politické zpravodajství a prostřednictvím ČTK směl přejímat pouze zprávy německé agentury DNB (Deutsches Nachrichtenbüro) speciálně upravené pro protektorát. Za obsah tisku nesli osobní odpovědnost šéfredaktoři a úředníci tiskové dozorcí služby v redakcích. Ve sledovaném období nastaly vážnější změny na konci srpna 1939 po zatčení Z. Schmoranze a dalších vedoucích činitelů z jeho tiskového odboru. Němcům zatčení těchto osob spjatých s odbojem umožnilo nekompromisně usměrnit český tisk vůči německým zájmům.

Vedení tisku se plně ujal von Wolmar, který se rovněž aktivně podílel na likvidaci Schmoranzovy odbojové skupiny. Každá instrukce tiskového odboru musela být před svým vydáním schválena nadřízeným německým úřadem. V zásadních otázkách si vyhrazoval výhradní slovo von Wolmar, který určoval, v jakém smyslu měly být události komentovány. S jeho nástupem počaly i pravidelné tiskové konference, kde šéfredaktoři a vybraní redaktoři dostávali pokyny, ale také

³⁶ WOLMAR, Wolfgang Wolfram von (* 1910 Vídeň, † 1987). Německý úředník, SS-Hauptsturmführer. 1930 maturoval na gymnáziu v Lokti, poté studoval na německé univerzitě v Praze. 1934 se stal vůdcem sudetoněmeckého svazu nacistických studentů Studentenbund. Po vypovězení ze země působil v berlínské kanceláři NSDAP pro péči o sudetské Němce. 1939 po okupaci Československa se stal vedoucím skupiny Tisk v kulturněpolitickém oddělení ÚŘP. Po skončení 2. světové války se pod falešným jménem ukrýval v americkém pásmu Rakouska. Poté byl na krátkou dobu uvězněn. Po propuštění žil v Německu a pracoval jako novinář. Zdroj: Gebhart, J., Kopplová, B., Kryšpínová, J. a kolektiv. 2010: *Řízení legálního českého tisku v Protektorátu Čechy a Morava 1939 - 1945*. Praha, Nakladatelství Karolinum.

³⁷ GREGORY, Karl Alex von, Dr. (* 1899, † 1944). Německý úředník. Doktor sociálních věd. Činný v branných organizacích NSDAP, SS-Sturmbannführer, ministerský rada, tiskový atašé německého vyslanectví v Praze. 1939 - 1942 přednosta kulturně politického oddělení ÚŘP v Praze. Padl při obléhání Bukurešti sovětskou armádou. Zdroj: Gebhart, J., Kopplová B., Kryšpínová J. a kolektiv. 2010: *Řízení legálního českého tisku v Protektorátu Čechy a Morava 1939 - 1945*. Praha: Karolinum.

výtky a výstrahy. Tyto porady, konané v sledovaném roce 1939, budou podrobně analyzovány pro zjištění mechanismů kontroly a řízení legálního tisku v období, do kterého náleží následující rozbor.

Počátek válečného konfliktu byl rovněž bezezbytku využit pro výraznější změny v řízení protektorátního tisku. V září 1939 bylo vydáno zvláštní nařízení „Souborný přehled pokynů pro tiskovou přehlídku“. Tento dokument informuje o požadovaném myšlenkovém profilu a zaměření tisku a také o jeho úplném ovlivnění ze strany německých úřadů. V úvodní kapitole souborného přehledu se nařizovalo, že úkolem tisku je vytvářet veřejné mínění příznivé pro včlenění českého národa do německého prostoru. Bylo zakázáno uveřejňovat cokoliv, co by mohlo poškodit zájmy Německa. Omezení se dotýkala prakticky všech sfér běžného života, bylo přesně nařízeno, o kterých konkrétních událostech je povoleno psát a jakým způsobem a o kterých nikoliv.

V souborném přehledu byla nově upravena i odpovědnost šéfredaktora, který ručil za obsah celého listu po všech stránkách a ten musel odpovídat oficiální politické linii. Jakékoli porušování nařízení nebo obcházení pokynů mohlo mít vážné následky nejen pro něj osobně, ale i pro uvedený list; za nedostatky a pochybení mohli být hnáni k odpovědnosti také úředníci tiskové dozorčí služby.³⁸ Němci se takto snažili eliminovat z českého tisku vše, co by mohlo posloužit coby podnět k oblíbené hře se slovy a ke hledání dvojsmyslů, které byly považovány za „zvláště záluďný prostředek sabotáže ve vedení veřejného mínění“.³⁹ Cenzura byla sice stále mimořádně důležitá, ale provádění zásad obsažených v Souborné přehlídce pokynů pro tiskovou přehlídku bylo podpořeno mimořádně účinnou převodovou pákou v podobě pravidelných „tiskových konferencí“, na kterých

---

³⁸ Celý soubor a jeho konsekvence detailně popisuje práce Pasák T. 1980. *Soupis legálních novin, časopisů a úředních věstníků v českých zemích z let 1939 - 1945*. Praha: Univerzita Karlova. S. 55-61.

³⁹ Končelík, J. ; Köpplová, B. ; Kryšpínová, J. (eds.). 2003. *Český tisk pod vládou Wolfganga Wolframa von Wolmara*. Praha: Karolinum. S. 486.

příslušné osoby dostávaly velmi podrobné instrukce, jak působit na čtenáře svých listů.⁴⁰

Tiskové porady byly důležité i pro informování i pro protinacisticky orientované novináře, kteří využívali těchto porad k setkávání mezi sebou a k důležité výměně informací, aniž by to vzbudilo nežádoucí pozornost gestapa. Novináři se scházeli již před poradami i po nich a tomuto kontaktu nemohli úředníci pořádající porady nijak zabránit. Snažili se alespoň zabránit úniku informací prezentovaných na poradách, a to striktním vedením docházky, zákazem stenografování apod.).⁴¹ Kromě zmíněného jednotného nařízení byly vydávány každodenní pokyny šéfredaktorům, reagující na aktuální dění.

Mocenská reglementace tisku. Tiskové konference, porady šéfredaktorů a porady zástupců “českého politického tisku“ jako nástroj komplexního řízení protektorátního tisku

Vlastní model tiskových konferencí byl převzat z již osvědčené německé praxe, kde byly konference zavedeny prakticky ihned po převzetí moci Hitlerem, resp. po vybudování ministerstva propagandy striktně řízeném dr. Goebbelsem.⁴² V protektorátu měla mediální praxe pro Němce zásadní důležitost a přes rychlé mocenské ovládnutí území Čech a Moravy bylo pro okupační správu neméně důležité i zavedení vlastního systému kontroly a řízení nad mediální produkcí včetně tisku. V Německu byly novinářům udělovány nejrůznější příkazy, od upozornění na žádoucí tematické zaměření obsahu listů až po nejdetailnější příkazy, jak referovat o určité události.

---

⁴⁰ Tyto konference se konaly „zásadně jednou týdně pro denní tisk a jednou měsíčně pro týdeníky. byli na ně zváni šéfredaktoři a politici, popř. národohospodářští redaktoři všech novin a časopisů. Šéfredaktoři dostávali tajné pokyny, v jakém směru mají orientovat novinové zpravodajství.“ Pasák, T. 1980: *Soupis legálních novin, časopisů a úředních věstníků v českých zemích z let 1939 - 1945*. Praha: Univerzita Karlova. S. 53.

⁴¹ Končelík, J. ; Köpplová, B. ; Kryšpínová, J. (eds.) 2003. *Český tisk pod vládou Wolfganga Wolframa von Wolmara*. Praha: Karolinum. S. 20.

⁴² Srv. Deníky J. Goebbelse, kde v mnoha záznamech detailně popisuje, jak tisk „pouští ze řetězu“ či „drží na uzdě.“

Přístup na konference a porady měli jen vybraní novináři, kteří byli povinováni přenést pokyny a nařízení do praxe ve svých domovských listech. Týkalo se to především šéfredaktorů, kteří nesli přímou zodpovědnost za chod redakce a za zveřejňované texty. Záměrem byla celková harmonizace obsahu tisku, samozřejmě podřízená zájmům okupační správy a následně tedy „ideologické zglajchšaltování tisku.“⁴³ Tato praxe byla zavedena po březnu 1938 v Rakousku a totéž se nyní mělo detailně zopakovat i v protektorátu. Pro úplnost je nutné dodat, že mimo tiskových konferencí a systému několikasupňové cenzury vydával TO PMR „Informace pro šéfredaktory denních listů“ ve formě denních příkazů, které se stávaly závaznou směrnicí pro obsahovou stránku všech listů. Tyto „Informace“ mimo svého aktuálního zpravodajství, obsahovaly především příkazy a instrukce, jak určité zprávy zpracovávat.⁴⁴

Okupační správa byla v kontaktu s různorodou skupinou novinářů, čistě aktivistická skupina ve sledovaném období se teprve formovala a krystalizovala. Její čas měl přijít zejména až po porážce Francie. Na konference tedy docházeli především řadoví profesionálové, kteří se museli nějak vyrovnávat se situací a požadavky, které byly na ně kladené. Protože řada z nich pocházela ze silně stranicky ovlivněného prostředí první republiky, mnozí neměli pak problém psát „na zakázku“ i nadále. V úvahu je také nutné vzít mezidobí tzv. druhé republiky, ve kterém byla značně poškozena „prestíž novinářské profese a nalomen charakterový i profesionální profil mnoha žurnalistů.“⁴⁵

První porada zástupců politického tisku z tzv. protektorátu Čechy a Morava se konala dne 20. září 1939 a hlavní referát vedl dr. Hofman⁴⁶. Na této poradě byl

---

⁴³ Kopplová, B. 2010. „K problematice tiskových konferencí v období protektorátu.“ In: Gebhart, J., Kopplová, B., Kryšpínová, J. a kolektiv. 2010. *Řízení legálního českého tisku v Protektorátu Čechy a Morava 1939 - 1945*. Praha, Nakladatelství Karolinum. S.13.

⁴⁴ tamtéž. S.21.

⁴⁵ Kopplová, B. 2010. „K problematice tiskových konferencí v období protektorátu.“ In: Gebhart, J., Kopplová, B., Kryšpínová, J. a kolektiv. 2010. *Řízení legálního českého tisku v Protektorátu Čechy a Morava 1939 - 1945*. Praha, Nakladatelství Karolinum. S.13.

⁴⁶ HOFMAN, František, JUDr. (* 1891 Plzeň-Lobzy, † 1942 Osvětim). Novinář a dlouholetý tajemník Syndikátu československých novinářů, redaktor Věstníku československých novinářů. Člen pražského městského zastupitelstva. Od 12. září 1939 zastával funkci šéfredaktora Tiskového odboru Prezidia ministerské rady. Řídil pravidelné tiskové konference, na kterých úředníci skupiny Tisk ÚŘP a TO PMR promlouvali k českým novinářům. Obdobně jako jeho

přítomným zástupcům tiskovin osobně představen von Wolmar: „Osobně mohu dosvědčiti, že všichni novináři našli a najdou u pana von Wolmara nejpřátelštější porozumění a že přes svou nesmírnou zaměstnanost se snaží, aby pro ně a pro jejich bolesti byl vždycky dosažitelným. Prosím Vás, abyste důvěru pana von Wolmara v ničem nezklamali“ a z Hofmanova následujícího referátu vyplývají jasné instrukce, jak pracovat v tisku v nejbližším období: „Účelem dnešní porady speciálně jest, aby bylo umožněno dáti vám osobně některé důležité informace, které musíte znáti pro vedení svých listů ... Dříve tisk sloužil v první řadě separátním zájmům politických nebo jiných skupin, a namnoze teprve v druhé řadě měl na paměti zájem národa jako celku. Ve snaze, aby pro ony separátní zájmy získal co nejvíce stoupců, často tisk rezignoval na své přirozené poslání vésti a tvořiti veřejné mínění a naopak veřejnému mínění, náladám širokých vrstev a časovým proudům nadbíhal, nebo dokonce dával se do jejich služeb. Tomu dnes tak není. Dnes hlavním úkolem tisku jest sloužiti oddaně a obětavě jedinému svrchovanému zájmu, to jest zájmu českého národa, včleněného do životního prostoru Německé říše .... Samozřejmě v takovéto době každé záškodnictví (sebeobratněji maskované), anebo pasivní odpor musí z tisku vymizeti a kde by se přesto projevilo, bude mít s neúprosnou bezohledností velmi vážné důsledky. Úkolem tisku je tedy vésti veřejné mínění důsledně a cílevědomě tímto směrem a vyvarovati se všeho, co by působilo ve směru opačném, nebo co by odvracelo pozornost občanstva jiným směrem ... Každá dvojakost a vnitřní rozeklanost, ať chcete, nebo nechcete, se projeví přímo či nepřímo ve vašich listech a znamená nebezpečí, že uvedete v omyl mnoho jiných a že způsobíte nedozírné škody svému těžce zkoušenému národu. Je třeba dále, abyste pochopili, jak klamně a nesmyslné jsou všechny naděje, že nějaká náhoda nebo nějaký vliv zvenčí nás přeneseme rázem

---

předchůdci Z. Schmoranz a A. Bareš byl i on pro spolupráci s odbojem zatčen gestapem (v květnu 1941). Zdroj: Gebhart, J., Köpplová, B., Kryšpínová, J. a kolektiv. 2010. *Řízení legálního českého tisku v Protektorátu Čechy a Morava 1939 - 1945*. Praha: Karolinum.

do jiného světa ... Pokyny, které jsou pro tisk vydávány, mají sice formu příkazů nebo zákazů, ale to jen proto, že je to nejstručnější forma, jakou lze se vysloviti.⁴⁷

Von Wolmar se poté sám představil jako zplnomocněnec Říšského protektora, který byl pověřen „péčí o český tisk v těchto mimořádných poměrech a pro tuto nejvážnější dobu.“ Také se prezentoval jako novinář, který vítá toto setkávání a považuje nutné osobně se seznámit s odpovědnými osobami za český tisk.⁴⁸ Ve svém vlastním proslovu sdělil přítomným mj. následující informace: „Tisk jest nejúčinnější prostředek k výchově národa a k jeho politickému vedení. Je třeba, abychom v této věci mluvili si poctivě, jako mužové k mužům ... Vidíme, že žurnalisté býv. Československa těžko se učí hleděti dnes jinak na svůj úkol. V Německé říši pojem novinářství jako čistého zprostředkování zpráv, například pojem zuřivého reportéra, jest zcela překonán. Redaktor jest nositelem veřejné odpovědnosti a veřejného úkolu. Český redaktor v Protektorátu je nositelem odpovědnosti vůči českému národu a Velkoněmecké říši ... Mimořádné poměry přinesly s sebou také vojenskou cenzuru. Její hlavní zásadu mohu stručně vysloviti takto: mimořádné poměry přinášejí s sebou mimořádná opatření. Tisk musí býti činný jak v zájmu českého národa, tak i v zájmu Velkoněmecké říše. Z tisku musí být odstraněno všechno dvojsmyslné, ale také všechno, co jako dvojsmysl může býti vykládáno. To platí o textu, ale hlavně o nadpisech, o obrázcích, o zařazení a úpravě zpráv, i o inzerátech ... Za to, že tisk bude se řídit danými pokyny a že se v něm neobjeví nic závadného, jest odpovědný v první řadě šéfredaktor, ve druhé řadě pak cenzor v redakci, po případě cenzor, revidující list v ústředí. Poruší-li se

---

⁴⁷ Tisková porada zástupců českého politického tisku z Protektorátu Čechy a Morava ze dne 20. září 1939 o 16:30 až 18:30 hod. v sále Autoklubu v Praze. Uloženo v NA Praha, fond ASYN, kart. 108, Porady šéfredaktorů a tiskové konference; NA Praha, fond PMR, sig. 820/17, kart. 281.

⁴⁸ Von Wolmar se rovněž prezentoval jako přítel českých novinářů. Jak dalece tomu byla vzdálené realita, popsal ve své poválečné výpovědi přední katolický novinář a intelektuál Jan Scheinost před Národním soudem: „Nacističtí tiskoví činitelé, zejména Wolfram von Wolmar a Wolf se nikterak netajili tím, že pokládají neuposlechnutí pokynů za čin trestný podle zákonů protisabotážních a von Wolmar nejednou prohlásil, že taková duševní sabotáž bude Říši stíhána stejně jako sabotáž v průmyslu nebo dopravě. Při jiné příležitosti řekl, že vedení tisku patří do vrchnostenského práva Říše a ti, kteří by to nechápali, pocítili by záhy následky nejen na sobě, ale i na těch, za jejichž život a sociální bezpečnost nesou zodpovědnost. NA Praha, fond Národního soudu, sig. 9/47 - protokol s výpovědí J.Scheinosta. In: Večeřa, P.: Jan Scheinost - prominentní katolický novinář před Národním soudem. Marek, Pavel - Hanuš, Jiří (eds.) 2006: *Osobnost v církvi a politice. Čeští a slovenští křesťané ve 20. století*. Brno: CKD. S. 497.

někde pokyn, není možno za mimořádných poměrů dlouho vyšetřovat, kdo je vinen, aby se nakonec snad zjistilo, že vinen není nikdo, a že nikdo není odpovědný, jako se to skutečně v některých případech stalo. Odpovědný je šéfredaktor, a ten také musí nést důsledky.“⁴⁹

Mimo těchto zcela explicitních sdělení, které také dávají nahlédnout na mechanismus cenzury a odpovědnosti, von Wolmar zdůraznil požadavek, který se v blízké budoucnosti (a až do konce protektorátu) stal vůči českým novinářům, vůči všem veřejně exponovaným osobám, ale také vůči české protektorátní vládě a prezidentovi Háchovi průběžným kamenem jejich charakterů - „bude nutná pozitivní práce“, samozřejmě v pronacistickém slova smyslu, „pouhá pasivní loyality nestačí!“⁵⁰

13. října 1939 se konala porada šéfredaktorů denního tisku⁵¹, za účasti von Gregoryho a von Wolmara, z ní je zajímavá podrobnější informace o společné cestě českých novinářů a jejich nadřízených po poraženém Polsku, která byla využita řadou listů k propagandistické podpoře nedávno zahájené německé vojenské agrese. Gregory se ostatně vyjádřil jasně ve smyslu, že si nepřeje, aby čeští novináři pracovali uzavřeni ve svých redakcích, ale že chce vidět přímo jejich angažovanost ve veřejném životě. Národní Politika přetiskla podrobnější popis cesty z dílny ČTK a informuje o novinářském zájezdu takto: „Viděli různé úseky fronty, navštívili zajatecké tábory, měli možnost hovořit s místními obyvateli, byli informováni německými vojenskými veliteli o významných fázích bojů ... čeští novináři měli příležitost seznati na místě s mnoha stránek příčiny rychlého zhroucení Polska.“⁵²

---

⁴⁹ Tisková porada zástupců českého politického tisku z Protektorátu Čechy a Morava ze dne 20. září 1939, 16:30 až 18:30 hod. v sále Autoklubu v Praze.

⁵⁰ tamtéž.

⁵¹ Porada šéfredaktorů denního tisku 13. října 1939. Uloženo v NA Praha, fond ASYN, kart. 108, Porady šéfredaktorů a tiskové konference; NA Praha, fond PMR, sig. 820/17, kart. 281.

⁵² Národní Politika 5.10. 1939. (ČTK) "Dnes se vrátili do Prahy." S.4. Reportáže v aktivistickém duchu se objevily v následujících listech: Novináři z Protektorátu odjeli na území bývalého Polska. Národní práce, 29. 9. 1939, roč. 1, č. 267, II. vyd., s. 1. Novináři z Protektorátu do obsazeného polského území. České slovo, 29. 9. 1939, roč. XXXI, č. 230, II. vyd., s. 3. Ryba, Vladimír: Co jsme viděli v Polsku. Národní práce, 8. 10. 1939, roč. 1, č. 267, s. 2. Stopy střetnutí branných sil v Polsku: reportáž zpravodaje ČTK v Polsku. Polední list, 10. 10. 1939, roč. XIII, č. 281, I. vyd., s. 1. Místo, kde polské drama vyvrcholilo: před Varšavou - pořádek, který vystřídal chaos: [reportáž zpravodaje ČTK]. České slovo, 11. 10. 1939, roč. XXXI, č. 240, I. vyd., s. 2. Země, již se přehnalá válka: z cesty reportéra ČTK polskými krajinami. Polední list, 11. 10. 1939, roč. XIII, č. 282, I. vyd., s. 2. Ze zájezdu českých a německých novinářů na území bývalého

Z následující tiskové konference, které se konala těsně před 28. říjnem, nejvýznamnějším svátkem první republiky, se dochoval úvodní proslav dr. Hofmanna, ve kterém mj. opět apeluje na samostatnou aktivitu příslušných novinářů: „Je však třeba působiti i k tomu, aby náš tisk vystupoval aktivně, samostatně, aby zaujímal kladné stanovisko k událostem a hodnotil je z hlediska zájmů Velkoněmecké říše i českého národa. Nestačí pouhá trpná loyality, nestačí vystříhati se všeho rušivého, je nutno říci lidu, jak je třeba na tu či onu věc se dívat, jak je třeba ji zařadit a jaký má význam pro náš životní prostor i pro náš národ a jeho další vývoj v tomto prostoru. Jenom tak lze opravdu vésti veřejné mínění.“⁵³

Součástí vzápětí konané porady šéfredaktorů denního tisku byl další proslav von Wolmara, kde hodnotil proběhlé události k výročí 28. října a jejich souvislost s denním tiskem, resp. jeho řízením. Podle jeho slov demonstrace neměly „žádného vlivu na dosavadní spolupráci mezi českým tiskem a německými místy a ujišťuje novináře ze své strany, že jeho dobrá vůle k této spolupráci zůstává nezmenšená“. Dále také opět upozornil na nutnost zvýšeného úsilí novinářů v boji proti „šeptané propagandě“, a nutnost nenechat ji na sebe působit, „poněvadž by jinak nedostáli svému poslání vychovatelů a usměrňovatelů českého veřejného mínění.“⁵⁴

Na poradě konané hned následující týden, jsou zajímavé výchovné příspěvky ze strany von Wolframa vůči novinářům, citovaný níže dává rovněž jasně nahlédnout na nacistickou praxi řízení a usměrňování tisku: „Druhým případem je komentář Lidových Novin k projevu Říšského protektora von Neuratha v Brně. Článek obsahoval kritiku a byl psán bez kontroly. Když redakce byla dotázána, za jakým účelem článek uveřejnila, odpověděla, že chtěla zahájit diskusi. Tato výmluva je přímo příšerná, poněvadž doba diskusí je nenávratně pryč. Diskusí

Polska. Večerník Národní práce, 12. 10. 1939, č. 280, s. 3. Zdroj: Gebhart, J., Köpplová, B., Kryšpínová, J. a kolektiv. 2010. *Řízení legálního českého tisku v Protektorátu Čechy a Morava 1939 - 1945*. Praha: Karolinum.

⁵³ 2. tisková konference 27. října 1939 14 hod. v Praze. NA Praha, fond ASYN, kart. 109, Porady šéfredaktorů a tiskové konference.

⁵⁴ Zápis o poradě šéfredaktorů denního tisku 3. listopadu 1939. NA Praha, fond ASYN, kart. 108, Porady šéfredaktorů a tiskové konference.

v tisku se veřejnost nevychovává, diskuse jsou vyhrazeny pro kluby nebo spolky. Chtít otevírat diskusi v době války je přímo směšné.⁵⁵

Poslední dostupným dokumentem je zápis z porady šéfredaktorů denního a periodického politického tisku z 24. listopadu 1939, kterém se hlavního slova chopil von Gregory. Zaměřil se na práci českých novinářů a dal najevo, podle čeho on měří a bude měřit jejich prospěšnost: „Parolou dneška je, že jen ten list bude námi uznáván, který v redakčním a podepsaném článku, bez podnětu ze strany ČTK nebo oficiální korespondenční služby Beneše odmítne a vystoupí proti těmto darebákům. S listy, které se tomu budou vyhýbat, bude zacházeno jinak. Z častých návštěv českých žurnalistů ví přesně (von Gregory), že říká-li toto, mluví z duše k rozumným, politicky odpovědným a vážně se na svůj úkol dívajícím českým novinářům ... Snad si myslíte, že popud k odsouzení Beneše musí být dán ze služebních míst, odpovědných za činnost českého tisku. I toho postrádám a soudím, že za český tisk nejsou odpovědná jen německá místa, nýbrž také místa česká.“

Po říjnových a listopadových demonstracích, které připisovali Němci hlavně vlivu českého rozhlasového vysílání z Londýna na protektorátní posluchače a horečné zahraniční aktivitě bývalého prezidenta Beneše o „oduznání“ závěrů mnichovské konference, požadovali nyní jasné odsuzování a „jasná a jednosměrná stanoviska“ vůči všem zahraničním oponentům. Demonstrace samotné byly potlačeny se vši brutalitou a Hitler se následně nechal slyšet, že v případě dalších nepokojů nebude váhat použít proti neozbrojeným civilistům těžké zbraně a protektorát zruší. Von Gregory ukončil svůj proslov téměř ultimativně: „Na českých novinářích je, aby se rozhodli: jedni z nich se dopouštějí chyby a chtějí zůstat bezbarví a setrvati v pasivní loyálnosti; to jsou odpůrci Říše i odpůrci vlastního národa. Do druhého tábora náleží ti, kteří se otevřeně vyslovují proti štvání z ciziny, kde tito štváči jsou ostatně schováni v bezpečí. Dnes je nutno se rozhodnout: buď anebo!“ Zajímavý je i způsob jakým hodlal von Gregory poměřovat kvalitu novinářské práce: „Prohlašuji, že budu napříště Vaši politickou práci oceňovati

⁵⁵ Lidové noviny, -ks-: Poznámky ze dne: poznámka k brněnským projevům. 8. 11. 1939, S.1.

podle toho, zda se odvážíte (čtete v uvozovkách) vysloviti negativně slovo "Beneš". Kdo to učiní, je nám vítán. Kdo to nedovede nebo nechce udělati, ať co nejrychleji si hledá jiné povolání než novinářské.⁵⁶

Dr. Hofman pak ve svém referátu shrnul všechny požadavky na novináře, které si musí sami „jasně uvědomit“ a především se jimi řídit ve své každodenní práci. Podle německých představ už novinář neměl být tvořivým a nezávisle uvažujícím intelektuálem, ale měl se stát rádcem národa, jeho vychovatelem a ukazatelem správného směru myšlení. Celý český legální tisk (a jednotliví tvůrci novin - redaktoři a jejich šéfredaktoři) byli tak pod setrvalým tlakem z několika směrů. Na jedné straně, jak bylo ukázáno výše, museli novináři bezvýhradně a dokonce aktivně podporovat a prosazovat německou, a s postupem času také stále více domácí kolaborační politiku s okupační mocí. Na druhé straně, přesto že byli čeští tvůrci novin pod drobnohledem německých dohlížitelů, česky psaný tisk byl také „součástí české protektorátní politiky ... a protektorátní vláda měla zájem, aby tisk vyjadřoval její postoje, podporoval ji ve veřejnosti a zároveň na sebe bral jisté nepříjemné důsledky její podřízenosti okupační moci.“⁵⁷

V referátu z 24. listopadu se dr. Hoffman rovněž dotkl židovské otázky, v souvislosti s rozsáhlými regulačními opatřeními okupační správy: „ ... Nejvyšší úřad cenový dbá, aby ceny životních potřeb nestaly se předmětem hazardní hry spekulantů a aby byly vytčeny meze, které nesmí překročit sociálně odpovědná soukromopodnikatelská obchodní činnost. I když byl už vyřaděn hlavní činitel a původce tohoto odporného zjevu amorální a internacionální spekulant, hlavně židé, je přece třeba další plánovité řídicí činnosti, aby docházelo jen k takovým úpravám cenovým, které jsou národohospodářsky odůvodněné a sociálně únosné.“⁵⁸

---

⁵⁶ Projev svob. pána Gregoryho ve schůzi šéfredaktorů denního a krajinského tisku dne 24. 11.1939. NA, fond ASYN, kart. 108, 109 (česky i německy), Porady šéfredaktorů a tiskové konference; NA, fond PMR, sig. 820/17, kart. 281.

⁵⁷ Končelík, J. , Köpplová, B. , Kryšpínová, J. (eds.) 2003. *Český tisk pod vládou Wolfganga Wolframa von Wolmara*. Praha: Karolinum. S. 11.

⁵⁸ Tisková konference 24. listopadu 1939. Referát Dr. F. Hofmana. NA, fond ASYN, kart. 108, 109 (česky i německy), Porady šéfredaktorů a tiskové konference; NA, fond PMR, sig. 820/17, kart. 281.

Pro počáteční období protektorátu, které je předmětem analýzy, bylo ostatně příznačné, že okupační správa ponechala i v tištěných médiích v podstatě stav zděděný z druhé republiky. Němci s určitostí potřebovali nějaký čas, aby se mohli i v tomto prostředí co nejrychleji zorientovat a vytipovat si jedince ochotné k bezvýhradné spolupráci. Hlavně první půlrok protektorátu v „normálních“ českých denících (jako byla např. *Národní Politika* či *Lidové Noviny*) navozuje zdání jisté „normálnosti situace“, navzdory realitě, ve které se ocitla česká společnost po 15. březnu 1939. Novináři, kteří se pohybovali a žili v reálném prostředí, se snažili v tomto období pravidelně podporovat deklasované národní sebevědomí častými příspěvky o velikosti české kultury a českého ducha, především na uměleckém poli. V této době ještě nelze mnohá protektorátní tištěná média vnímat jako nástroje nacistické propagandy a to především díky novinářům, mezi nimiž byly i „osobnosti nezpochybnitelné morální integrity“.⁵⁹

Analýza „tiskových porad“, „porad šéfredaktorů“ a „tiskových konferencí“ dává však nahlédnout na protektorátní české novináře (hlavně na pisatele úvodníků či komentářů) jako na pečlivě dozorované loutky bez možnosti vlastního názoru. Přesto se z řad protektorátních novinářů rekrutovalo i množství výjimečných osobností, což dokládá i počet 112 novinářů, kteří byli během okupace za svůj odpor k orwellovskému světu nacistů popraveni či zahynuli v koncentračních táborech.⁶⁰

Analýza tiskových konferencí a porad šéfredaktorů v roce 1939

Při analýze a výkladu role médií (v tomto případě denního tisku) v konkrétní historické situaci patří ke klíčovým tématům výklad jejich vztahu k panující moci a charakteristika této vládnoucí moci. Podstatným rozměrem tohoto vztahu je míra

---

⁵⁹ Večeřa, P. 2007. Ošemetné Scylly a zrádné Chabrydy protektorátních novinářů: K projevům pasivní rezistence a kolaborace na stránkách českých tištěných médií na německé okupaci (1939 - 1945). In: *Mediální studia*, roč.2, č.3, s.258.

⁶⁰ Údaj převzat z publikace Končelík, J., Večeřa, P., Orság, P. 2010. *Dějiny českých médií 20. století*. Praha: Portál. S.108.

politické a právní autonomie, které média požívají, síla jejich autority v očích veřejnosti a politické i společenské odpovědnost, jíž se podřizují nebo ke které jsou nucena.⁶¹ V nesvobodné společnosti, jakou byl bezpochyby i tzv. protektorát, mají média svojí produkcí bez veřejné zpětné vazby specifické postavení hlasatele i mluvčího vládnoucí moci a ideologie. Jsou tak jedním z nejdůležitějších nástrojů prosazování legitimacy vládnoucí moci a prostředkem formování veřejného mínění prorežimním směrem. Média se proto musí prakticky ihned stát podřízenou složkou v celém mechanismu totalitního státu a musí být nutně podrobena přísné kontrole se všemi komplementárními mechanismy dohledu a potrestání.

Rozbor obsahu tiskových konferencí a porad šéfredaktorů v roce 1939 ukazuje, že nacisté začali používat, po kratším mezidobí potřebném pro náležitou orientaci v jim převážně nepřátelsky naladěném prostředí, osvědčené mechanismy pro usměrnění obsahu tiskovin do žádoucí podoby. K ovlivnění myšlení a nálad otřesené a dezinformované české společnosti potřebovali naprostou, bezvýhradnou spolupráci českých novinářů a jejich aktivní působení v pronacistickém smyslu.

Na první poradě se novináři bez obalu dozví, co se od nich očekává: „Dnes hlavním úkolem tisku jest sloužiti oddaně a obětavě jedinému svrchovanému zájmu, to jest zájmu českého národa, včleněného do životního prostoru Německé říše“, i jaká budou sankce za nesplnění pokynů: „... každé záškodnictví (sebeobratněji maskované), anebo pasivní odpor musí z tisku vymizeti a kde by se přesto projevilo, bude mít s neúprosnou bezohledností velmi vážné důsledky.“ Ohledně formy pokynů také bylo zjednáno ihned jasno: „Pokyny, které jsou pro tisk vydávány, mají formu příkazů nebo zákazů.“ Von Wolfram k tomu 20. 9. 1939 dodal podrobnější informace s apelem, aby novináři zapomněli na vlastní integritu: „Dostali jste v poslední době mnoho, velmi mnoho pokynů. A jest třeba, abyste svůj úkol jasně poznali a bez ressentimentu i bez sentimentality udělali škrť pod

---

⁶¹ Kopplová, B. 2010. „K problematice tiskových konferencí v období protektorátu.“ In: Gebhart, J., Kopplová B., Kryšpínová, J. a kolektiv. 2010. *Řízení legálního českého tisku v Protektorátu Čechy a Morava 1939 - 1945*. Praha, Nakladatelství Karolinum. S.11.

minulost.“ Chápe a uvědomuje si, že otevřená kolaborace nemusí být pro novináře bezproblémová a náležitě přijatá veřejností: „Novináři musejí ve své pozitivní práci pokračovat, i když se ihned neprojeví s plnou rezonancí v lidu.“

V této první fázi existence protektorátu je možné na přísně direktivní charakter porad do jisté míry nahlížet jako na zaobalená slova hovořící o kolegialitě, společné práci a pozitivním směřování k velké budoucnosti, samozřejmě v rámci Německé říše. Von Gregory k tomuto řekl 13. 10. 1939 ve své první promluvě mj. toto: „ ... považuje poradu za kolegiální schůzku, na níž chce zdůraznit přátelskou spolupráci tak, jak se v poslední době vyvinula mezi říšskými místy a českými žurnalisty. Přeje si, aby čeští žurnalisté se považovali za žurnalisty Velkoněmecké říše a aby pracovali ve velkém rámci. V tomto rámci byli pozváni ke styku s dopisovateli cizího tisku z Berlína a v témž duchu byli pozváni k cestě do Varšavy.“ 27. 10. 1939 hlavní referent apeluje na přítomné ve smyslu většího proněmeckého úsilí: „Je však třeba působiti i k tomu, aby náš tisk vystupoval aktivně, samostatně, aby zaujímal kladné stanovisko k událostem a hodnotil je z hlediska zájmů Velkoněmecké říše i českého národa.“ Z této poznámky bylo patrné, že referující ví dobře, jak je obecně hodnocená okupační realita a násilí: „Je pravda, že (národ, pozn. autora) navenek projevuje sklon k hubování a paušálnímu odsuzování všeho, co je kolem něho.“

V listopadu 1939 se už postupně počáteční přátelský a chtěně kolegiální obsah promluv mluvčích mění a v zápisech najdeme kárání a první konkrétní poukazy na nevyhovující články : „... mezi jeho řádky je mnoho náznaků, které neprospějí ani tisku ani čtenářům. Článek sám je absolutní známkou slabosti ... doba diskusí je nenávratně pryč... „ Následují opět podrobné apely referujícího na uvědomění si vlastní pozice a také na situaci, ve které se ocitla česká společnost: „Především novinářům samotným pak musí být jasné důvody, proč to či ono, k čemu jinak by bylo třeba delší doby pro vysvětlení a převýchovu ... Rozhodně není namístě ta zarputilá zahořklost, která v nás byla. “

O přísně direktivním a stroze účelovém zaměření porad svědčí monologický charakter (formou promluvy jednoho řečníka).⁶² Mluvčí se vystřídají, pouze když přednášející hlavní referát předá slovo nadřízenému říšskému úředníkovi, jehož názory byly absolutně nezpochybnitelné. Pokud jsou položeny nějaké dotazy českých šéfredaktorů a redaktorů, jsou zcela formální, technického rázu a v duchu naprosté podřízenosti. O nějakém zpochybnění probíhající reglementace či své vlastní osobnostní integrity nemůže být ani zmínky. Analýza prvních tiskových konferencí a porad dává nahlédnout na explicitní volbu jazykových prostředků vyjadřující naprosto neskrývaný nátlak na účastníky (sloveso *muset* je v různém tvaru použito celkem 35 x), jak mají psát, jaká mají volit témata a jakým způsobem vůbec přemýšlet, aby mohli dál pracovat jako novináři v protektorátním rámci.

---

⁶² Kraus, J. 2010. „Od iluze kolegiality k realitě diktátu.“ In: Gebhart, J., Kopplová, B., Kryšpínová, J. a kolektiv. 2010: *Řízení legálního českého tisku v Protektorátu Čechy a Morava 1939 - 1945*. Praha, Nakladatelství Karolinum. S.23.

3. Konsekvence mocenské praxe

3.1. Geneze tzv. židovské otázky a vývoj antisemitské publicistiky v denících Lidové Noviny, Národní Politika a Vlajka.

Rok 1939 byl v Česko - Slovensku⁶³, resp. v českých zemích přivítán jen s nepatrným a spíše jen s povinným a politicky motivovaným optimismem. Ještě velmi živé nedávné události, tj. nejprve heroické vzepětí části společnosti během zářijové krize a následná hluboká deprese z bezpříkladného ústupu na základě mnichovské dohody⁶⁴, daly vzniknout nové společenské situaci vyžadující prvky velmi rychlé změny ve všech aspektech státoprávních, legislativních i politických. Dosavadní liberální systém parlamentní demokracie se rychle zhroutil a do čelních pozic v politice a v duchovním životě země se dostali představitelé konzervativní agrární pravice pod vedením pozdějšího předsedy vlády Rudolfa Berana. Nový prezident Hácha sice ve svém vánočním proslovu postuloval a nabízel jistou naději: „Po veliké vichřici, která s námi tolik otřásla, stojíme nadále pohromadě a pracujeme“⁶⁵, ale bylo možné už zřetelně nahlédnout, že přes mimořádné oběti staronového státu⁶⁶, tento i nadále postrádá jakoukoliv nutnou zahraniční garanci svojí existence včetně stabilních hranic, ve kterých by mohl uplatňovat svou autoritu. Podobná situace se vyvíjela ve větší části střední Evropy, když vycházelo velmi rychle najevo, že německý kancléř Hitler nemíní rozhodně nijak omezit svůj apetit po územní expanzi a pokračuje ve svém předchozím kursu naprosto

---

⁶³ Název státu Česko - Slovensko používám pro zjednodušení pro celé období druhé republiky, formálně však tento název platí od přijetí zákona o autonomii Slovenska z 22.11. 1938.

⁶⁴ Podepsána 30.9. 1938 zástupci čtyř hlavních evropských velmocí tj. Francií, Velkou Británií, Itálií a Německem. Českoslovenští zástupci nebyli k jednání vůbec připuštěni, ale čekali na oznámení výsledků v předpokojí jednacího sálu. Britský premiér Chamberlain nechal po jednání přečíst text dohody diplomata Mastného, sám při tom zíval a dával bez ostychu najevo, že je fyzicky unaven a že tato poslední formalita je mu krajně nepříjemná. Francouz Daladier se styděl za slabost svojí země a zdálo se, že je znechucen rolí, kterou zde hrál. Rudý v obličejí, zřejmě deprimovaný, mlčel. Srv. svědectví přímého účastníka diplomata Huberta Masaříka, 2002 in: *V proměnách Evropy. Paměti československého diplomata*. V Praze a Litomyšli: Paseka. S. 244-245.

⁶⁵ Pasák, T. 1997. *JUDR. Emil Hácha (1938 - 1945)*. Praha: Nakladatelství Horizont. S.36.

⁶⁶ Původní české, moravské a slezské hranice nebyly změněny pouze na dvou krátkých úsecích, po listopadové Vídeňské arbitráži činila celková ztráta na území bývalé republiky téměř 30%.

neomezeně a bez ohledu na uzavřené dohody⁶⁷. Nijak neomezil svojí charakteristickou nesnášenlivou rétoriku vůči komukoliv, kdo se zdál stát v jeho cestě a pokračoval v rychlém vyzbrojování Německa, které nutně znamenala u jeho protivníků stejnou reakci.

Dynamická a velmi agresivně pojatá zahraniční politika Německa, v souvislosti s appeasementem řízeným politickým kurzem Francie a Anglie dávala jasnozřivějším tušit, že změny na mapě Evropy, resp. světa nejsou zdaleka ukončeny. Samotné Česko - Slovensko nutně muselo po rezignaci západních mocností na mocenskou situaci ve střední Evropě hledat modus vivendi především s Německem, které ovšem o jakékoliv pozitivně směřující uspořádání tohoto prostoru nemělo zájem. Neuspořádané a nestabilní Česko - Slovensko ve všech ohledech byla pro Německo výhodou a žádoucím stavem, ke kterému svojí veškerou politickou silou a vlivem podstatně přispívalo.

Probíhající rychlý rozklad předchozího silného stranicví a liberálního parlamentarismu byl po Mnichovu usnadněn značnou hloubkou problémů a rozporů, které druhá republika zdělila. Kýžený nový pořádek autoritativní demokracie tak byl jen zřídka představován nějakými konkrétními atributy (jako byl např. obrat ke křesťanství a svatováclavské tradici), ale byl příliš často jen odvozován z negace charakteristických znaků první republiky. Rok 1938 lze uzavřít s poukazem na zásadní zákon pro všechny totalitní režimy, který byl v druhé republice přijatý 15.12. 1938 - tzv. zmocňovací zákon (č.330/1938), což byl ústavní zákon schválený Národním shromážděním, který dával vládě právo nahrazovat podle své vůle po dobu dvou let zákony i ústavu vládními nařízeními bez účasti a kontroly parlamentu.

Česko - Slovensko bylo na počátku roku 1939 i v tzv. židovské otázce v podstatě v patové situaci, možnosti nezávislého směřování domácí administrativy byly jasně a silně omezené. Na explicitní nátlak Německa, ale už i nově s

---

⁶⁷ Shirer, L.W 1990. *Rise and fall of the Third Reich*. New York: Simon&Schuster. S.435. Veřejné proslovy Hitlera v Saarbrückenu, Berlíně, Frankfurtu aj. místech.

podstatným přispěním domácí politické scény, byly na podzim 1938 široce diskutovány rasově ovlivněné opatření proti židovské menšině, která byla označena Německem coby téměř univerzální původce všech negativních jevů společenského a ekonomického dění. Jak napsal poslanec Ernst Kundt⁶⁸ ve článku „Naše poslání“⁶⁹: „... v Česko - Slovensku má židovská otázka zvlášť velký význam a dosud nejsou žádné důkazy, že by byl vliv Židů zlomen. Vyřešením židovské otázky budou vyjasněny problémy, které jsou dosud mezi Německem a Česko - Slovenskem. Tak zvaný kurs Benešův byl ve skutečnosti dílem židů a svobodných zednářů.“

Americký diplomat George Kennan cituje ve svojí depeši americkému ministerstvu zahraničí o židovském problému totožný článek od poslance Kundta v celé délce a dovozuje: „Zdá se být jisté - a Němci jsou si toho bezpochyby dobře vědomi - že současná pražská vláda, včetně prezidenta Háchy - by byli jen stěží ochotni zajít dále v antisemitských opatřeních, než je současný stav. Německé trvání na přijetí radikálnější politiky by mohlo vyústit ve změně vlády.“⁷⁰ Nová Beranova vláda se pod tlakem sice ještě nepříliš určitě vyjádřila k německým a rakouským emigrantům „v zásadě nemohou očekávat, že by mohli trvale zakotvit v našem životě“ a směrem k domácím Židům slibovalo vládní prohlášení, „stát nebude nepřátelský“.⁷¹

Na druhé straně byla československá ekonomika životně závislá na exportu svého zboží a zbývající část průmyslového potenciálu⁷² si nemohla dovolit žádné

---

⁶⁸ KUNDT Ernst (*1897 - † 1947) V Československu se věnoval organizování německého nacionálního hnutí a spolu s K. Henleinem, Heinrichem Ruthou, dr. Sebekovským a dalšími spoluzaložil roku 1924 tzv. Kameradschaftsbund, který se později stal důležitou součástí Sudetoněmecké vlastenecké fronty (1933) a Sudetoněmecké Sany (SdP, 1935), v nichž patřil k vedoucím činitelům. Ve volbách roku 1935 byl za SdP zvolen do Národního shromáždění, kde se stal předsedou parlamentního klubu SdP. V letech 1926 - 1938 byl též vedoucím Německého politického pracovního úřadu a ve Společnosti národů v Ženevě působil jako expert v menšinových otázkách. Když se SdP stala později nástrojem Hitlerových plánů, plně se podílel na jejich uskutečňování. Po ustavení Protektorátu byl členem říšského sněmu. Za války působil v Polsku a účastnil se "konečného řešení" židovské otázky. V roce 1941 se dopisem R. Heydrichovi přihlásil i k jeho plánům na "konečné řešení" české otázky. Po válce byl odsouzen k trestu smrti a popraven. Dostupné z: <<http://www.libri.cz/databaze/kdo20/main.php>> Staženo 3. 5. 2011

⁶⁹ Výťah z německého listu 12-Uhr-Blatt přetištěn v Národní politice, "Židovská otázka v Česko-Slovensku", 4. 1. 1939. S.1.

⁷⁰ Kennan, G. 1968. *From Prague after Munich*. Princeton, New Jersey: Princeton University Press. S.49.

⁷¹ Programové prohlášení vlády R. Berana 13. 12. 1938.

⁷² Např. jen ztráta na větších průmyslových podnicích dosáhla 40%.

politicky motivované ztráty. Např. v USA, jak v reakci na pověsti o protižidovském hnutí v Praze a jiných částech Česko - Slovenska prohlásil předseda výboru Americko - Česko - Slovenské obchodní komory Boocheever George: „Česko - Slovensko se nepřipojí k žádným násilnostem a v Česko - Slovensku není pronásledování židů a mohu ujistit, že vůdci nového Česko - Slovenska jsou stejně zastánci liberalismu a osobní svobody každého jedince, jako tomu vždy v republice bylo.“⁷³ J. S. Rouček ve zprávě pro Národní Politiku naopak dovozuje, že: „S rostoucím počtem židovských uprchlíků v Americe v posledních měsících roste i uvědomění americké veřejnosti, pokud jde o židovskou otázku. Sympatie k židům mají politický podklad, vedoucí veřejné instituce jsou pod kontrolou židů a americký žid je tak dobře zastoupen, že jeho přání vždy najdou cestu. Přílišným zdůrazňováním povinnosti Ameriky pomoci židům připravují židé rovněž reakci, která může velmi brzy propuknout v americký antisemitismus“⁷⁴.

Vláda čelila silným problémům s přílivem uprchlíků ze zabraného území a potřebovala nutně vytvářet nová pracovní místa, což by s omezováním obchodních a exportních příležitostí byl jen těžko řešitelný problém. Podle vládní evidence z prosince 1938 do Čech a na Moravu přišlo 114 577 Čechů, 1647 Němců a 7325 Židů. Jak bylo uvedeno v revizi vládního programu ministerského předsedy Rudolfa Berana⁷⁵, vláda hodlala v reakci na nedostatek pracovních příležitostí reformovat veřejnou správu, zrušit služební poměr všem vdaným ženám (40 000 případů), pensionování šedesátiletých a odchod zaměstnanců starších padesátipěti let (22 000 případů). Za antisemitismus se samozřejmě schovávala i touha po větším hospodářském profitu a po zbavení se konkurence. Ta se snad nejvíce projevila v lékařských a právnických kruzích. Již 10. října 1938 se v memorandu adresovaném vládě tyto zájmové skupiny dožadovaly „aby v budoucnu vůbec nebylo přístupno v zájmu nejdůležitějších statků národa, aby povolání lékařská,

---

⁷³ Lidové Noviny 5.1.1939. "Boj o americké trhy - konkurence pomlouvá Česko - Slovensko".

⁷⁴ Národní Politika 7.1.1939. "Amerika na cestě k antisemitismu". S.1.

⁷⁵ Programové prohlášení 13.12.1938, komentář v Lidových Novinách 8.1.1939. "Sliby splněné - co se uskutečňuje z vládního programu". S.1.

právnícká a technická byla vykonávána židy.”⁷⁶ Memorandum podepsalo Ústředí čs. právníků, Ústřední jednota čs. lékařů, Jednota advokátů československých, prezident advokátní, prezident lékařské a prezident notářské komory v Praze, dále pak spolek československých notářů a prezident inženýrské komory v Praze.⁷⁷

Druhorepublikové návrhy diskriminačního protižidovského zákonodárství se silně poučily z nacistického práva, české právníky a lékaře inspiroval především říšský lékařský zákon z 13. prosince 1935, který nepřipouštěl Židy k vykonávání lékařské či právní profese přes kvótu, která odpovídala poměru počtu Židů k počtu nežidovského obyvatelstva. Čísla ohledně lékařské profese poskytla Národní Politika: „Podle sčítání z roku 1930 bylo v Čechách mezi 7 milióny 109 tisíci obyvatelů napočteno 76 535 židů, tj. 1,2%. Na nynějším území Čech zbývá asi 5700 lékařů, na nynějším území Moravy asi 2100. Tomu odpovídá podle národnostního klíče v obyvatelstvu v Čechách asi 60 a na Moravě asi 25 lékařů židovského původu, čili celkově v historických zemích 85. Zatím však odhadujeme počet lékařů - židů v Čechách a na Moravě na 1520, t. j. skoro dvacetkráté tolik.“⁷⁸

Na Slovensku, které prakticky ihned po mnichovské konferenci získalo rozsáhlou autonomii na základě tzv. Žilinských dohod z 6. října, se obdobný problém řešil razantněji a určitý obrázek přinesl článek se signifikantním názvem „Židovská inteligence na Slovensku mění povolání“: „Za změněných poměrů bylo první věcí židovské inteligence na Slovensku, aby se starala o nové možnosti obživy, když z některých oborů byla vyloučena. Již dnes lze pozorovati téměř ve všech městech Slovenska, jak židovští advokáti, lékaři, úředníci a jiní, kteří měli volná povolání se učí řemeslům: mechanice, holičství, pekařství a podobně ... mladé židovky, většinou učitelky, profesorky, jsou zase pilně zaměstnány učením šitím, kadeřnictvím a podobným zaměstnáním. Mladí maturanti, kteří byli na studiích, se

---

⁷⁶ Grossmann, D.: Reflexe druhé republiky v židovských týdenících Rozvoj a Židovské zprávy, Brno, 2000. Dostupné z: <<http://jab.wz.cz/bac/bactext.htm>> Staženo 20.1.2011

⁷⁷ Kárný, M. 1989. Politické a ekonomické aspekty „židovské otázky“ v pomnichovském Československu, Sborník historický. Č.36, s.71.

⁷⁸ Národní Politika 10.1. 1939. (MED) - "Lékařů - židů u nás 20krát více než jim přísluší". S.2.

vesměš již vrátili a učí se řemeslům. Letošní maturanti již na vysoké školy ani nepojedou.“⁷⁹

Vláda hodlala řešit židovskou otázkou zřízením zvláštního vládního komitétu pro řešení židovských záležitostí, který připravil jako jedno z možných řešení „první vystěhovaleckou etapu“, která měla vypravit za hranice 10 000 osob (cílem měla být Jižní Amerika),⁸⁰ dalších tisíc vystěhovalců mělo najít novou perspektivu v Dominikánské republice.⁸¹ V rámci zmíněného komitétu byly vytvořeny dvě vládní subkomise, když první z nich se měla věnovat podmínkám, za kterých bude povolován vývoz majetku židovských emigrantů, druhá z nich měla neodkladně připravit komplexní řešení židovské otázky. Veškeré vniklé plány měly zůstat důvěrné, všechna nařízení měla mít pokud možno administrativní charakter, nikoliv legislativní.⁸²

Lednový diktát nacistů během jednání ministra Chvalkovského s Německem⁸³ vymohl privilegované postavení zbývající německé menšiny, hospodářské zvýhodnění německé strany a vyvolal rovněž další úsilí Beranovy vlády o přijetí vnitřní politiky akceptovatelné pro Německo. Jedním ze stěžejních bodů jednání byla v každém případě i židovská otázka, spojená s otázkou německé emigrace v Česko - Slovensku. Ultimativním požadavkem byl důrazný postup státu vůči židovské menšině a to ve smyslu norimberských zákonů. Reflexe vlády byla prakticky obratem zveřejněná ve dvou vládních nařízeních, které byly okomentovány v Lidových Novinách takto: „V ohledu mezinárodním je zřejmé, že naše republika, která si dříve v přistěhovalectví vedla dost liberálně, nemůže už za nynějších poměrů poskytovat útulek osobám, které se ze sousedních států vystěhovaly nejčastěji z důvodů politických. Protože mezi těmito osobami je velké procento, ne-li většina, osob židovského původu, jsou obě vládní nařízení také řešením převážné části toho, co v našich poměrech lze nazvat problémem

⁷⁹ Národní Politika 17.1. 1939. (ov) - " Židovská inteligence na Slovensku mění povolání ". S.3.

⁸⁰ Lidové Noviny 8.1.1939 - "Sliby splněné - co se uskutečňuje z vládního programu". S.1.

⁸¹ Lidové Noviny 22.1.1939 - "Tisíc vystěhovalců do San Dominga". S.3.

⁸² Seemann, R. 2008: *Cesta do Wannsee*. Středokluky: Zdeněk Susa. S.56.

⁸³ Jednání v Berlíně 21. ledna 1939.

židovským ... Pokud jde o emigraci, rozumí se samo sebou, že především je třeba ji likvidovat tam, kde to přímo souvisí s mezinárodními zájmy státu. Vůbec budou vyhoštěni emigranti, jejichž pobyt u nás odporuje státnímu zájmu.⁸⁴

Konsekventně vláda nařídila přezkoumat státní občanství některých osob: „Důvody, které vedly k vydání tohoto předpisu spočívají v nynějších vnitrostátních poměrech česko - slovenského státu, který musí zrevidovat státní občanství, nabyté v dřívějších docela jiných poměrech ... mohly-li některé osoby kvapným útekem z území, připojených k sousedním státům, vyhnout se důsledkům, vyplývajícím ze smluv, upravujících státní občanství, následkem odloučení velikých území státních od Česko - Slovenska, pak je spravedlivá korektura možná jen přezkoušením státního občanství takových osob.“⁸⁵

Zjevná aktuálnost této otázky na vnitropolitické scéně byla v stejném čase široce komentována v úvodníku Národní Politiky: „Kdybychom si sestavili evropské problémy - a není jich málo - podle jejich síly, bude bez nejmenší pochyby na prvním místě otázka židovská ... ať teorie antisemitismu je zde jakákoliv, jde v podstatě o otázku hospodářskou a otázku národní cti: krajíc chleba se nezměnil a jedlíků přibylo ... řešení rasové jest pro nás zásadně nepřijatelné, mezi křesťanstvím a rasismem není smíru, jako není smíru mezi ohněm a vodou. Tím ovšem není řečeno, že by naše opatření protižidovská byla méně významná a důrazná, než tam, kde se vychází ze zásad rasových ... jde především o to, abychom zlikvidovali otázku židovské emigrace.“⁸⁶

Vývoj politické situace v řadě evropských zemí uvedl do pohybu velké množství Židů a řešení jejich nového usídlení se stalo tématem mnoha mezinárodních jednání i různých spekulací. Především Židům usídlených v Německu a v jeho nově nabytých územích (Rakousko, Sudety) šlo od tzv. říšské křišťálové noci z 9. 11. 1938 už nepokrytě o život. Tato tragická událost přinesla naprosto jasnou informaci pro všechny, kdo měli dostatek vnímavosti. Už zcela

---

⁸⁴ Lidové Noviny 2.2.1939 (zs) - "Zásady obou vládních nařízení". S.2.

⁸⁵ Lidové Noviny 25.2.1939 (ČTK) - "Revise státního občanství". S.2.

⁸⁶ Národní Politika 1.2.1939. (jtm) - "Židovská otázka". S.1.

sebevědomá nacistická říše nastoupila úmyslně na cestu, ze které už pro vykonavatele její vlády nebylo cesty zpět. Poté, co se nacisté opakovaně utvrdili v rezignaci západních demokratických administrativ jakkoliv oponovat jejich počínání, přistoupili pod záminkou vraždy vyslaneckého rady v Paříži židovským emigrantem ke státům organizované násilné odplatě. Řada Židů byla sice zavražděna a mnozí již byli okradeni předtím, ale tyto zločiny, s výjimkou těch, co se staly v koncentračních táborech, byly spáchány většinou polovojenskými bojůvkami za přehlížení státních úřadů, nebo za předstírání, že nic o tom neví. Té noci ale sama německá vláda zorganizovala a provedla celoněmecký pogrom. Připojila k němu oficiální dekrety, patřičně publikované v úředním tisku *Reichsgesetzblatt*, kterými mj. pokutovala vláda židovskou komunitu miliardou marek. Vzápětí Židy odstranila z ekonomiky státu, organizovaně a rychle je olupovala o majetek a postupně o jakékoliv možnosti obživy. Zahájila tak radikální proces jejich exkluze ze společnosti k pouhému sebezáchovnému přežívání, než se rozhodne o jejich dalším osudu.⁸⁷

Po této zkušenosti, kdy se stalo zjevným, že nacisté záměrně ničí vazby se západním typem společnosti, útek Židů na bezpečnější teritorium se pro mnohé z nich stával otázkou záchrany osobní svobody a Stanislav Nikolau ve svém úvodníku v *Národní politice* z 1. 3. 1939 vypočítává všechna možná i sebezárnější části světa, kde by mělo být možné větší usídlení Židů a dále soudí: „Nejožehavějším zůstává problém židovských vystěhovalců, které správně nazval kancléř Hitler problémem světovým. Vždyť zasahuje hluboko do zájmů národů a států, i když si odmyslíme rasové důvody ... Náš stát se stal útočištěm polských, rumunských, maďarských, vídeňských a říšsko - německých židů. Tyto proudy vytvořily pro náš stát velikou nesnáz ... bude tedy problém přestěhování židů již individuálně velmi těžký, natož hospodářsky. Ale naše republika má plné právo

---

⁸⁷ Detailní popis každodennosti židovské osoby vylučované z rasových důvodů ze společnosti v Německu podává např. Klemperer, V. 2002. *Deníky 1933 - 1941*. V Praze a Litomyšli: Paseka.

prosaditi, aby aspoň ti cizí uprchlíci nezatěžovali existenci národa, beztak postiženého problémem svých vlastních uprchlíků.“⁸⁸

V sílící nepřátelské atmosféře vydalo již v listopadu sdružení pod názvem Svaz Čechů židů v ČSR⁸⁹ výmluvné prohlášení, ve kterém se snažil vyvrátit různé obvinění a poukázat na mnohaletou židovskou sounáležitost s českým prostorem: „My, čeští židé, obracíme se na českou veřejnost v době, která je pro nás nesmírně krutá. Naši předkové žili v této zemi po staletí, její půda byla jejich kolébkou i hrobem, sžili se svým okolím a svou láskou a prací spolubudovali veliké dílo české kultury i veškerý ostatní český život. My sami - generace žijící - jsme v této národní činnosti nezůstali v ničem pozadu a považujeme proto za své přirozené právo říci dnes toto: Po mnichovském diktátu se i u nás vzedmula vysoko vlna protižidovství. V době, v níž bude třeba každé pracovitě ruky k vybudování velikého díla národní obrody, ozývají se z některých stran hlasy, vylučující i nás české židy ze spolupráce. Jaká to nespravedlnost! Z českého národního života mají být vyloučeni lidé, jejichž předkové na Karlově mostě hájili se studenty Prahu proti Švédům a byli v řadách husitských vojsk, lidé, jejichž dědové jsou pohřbeni zde v Praze na starém židovském hřbitově, nejslavnějším na celém světě, lidé, kteří sami nebo jejich otcové vybojovali na všech frontách československých legií nový Československý stát, kteří byli za války v Rakousku žalářováni pro své vlastenecké protirakouské smýšlení ... Víme ovšem: po mnichovském rozhodnutí se bude budovat nový stát jako ryze národní. Máme pro tento úmysl plné pochopení a zdůraznili jsme v poslední době několikrát, že jsme ochotni cele se dát do služeb tohoto budovatelského díla. Jsme si vědomi, že sociální struktura židovského obyvatelstva je odlišná od rozvrstvení ostatního českého okolí. Hodláme proto převrstvením své mládeže podle přesného plánu i zde docílit žádoucího souladu. Chceme znovu i dnes prohlásiti veřejně svou naprostou oddanost a věrnost českému národu. Jsme s ním spjati tisícerými páskami, naše srdce i naše životy patří jen

---

⁸⁸ Národní Politika 1.3.1939. (Dr.Stanislav Nikolau) "Problém židovské emigrace ". S.1.

⁸⁹ Svaz zanikl dne 27.1.1939 (založen 1919).

jemu. Jsou nás tisíce, kteří jsme zůstali věrni českému národu v minulosti, v dobách dobrých i zlých, kteří jsme mu věrni i nyní, i v budoucnosti, protože jinak nemůžeme.“⁹⁰

S postupujícím časem se původní iluze o přijatelné formě soužití s Německem rychle rozplývaly. Nově vzniklý stát postrádal mezinárodní uznání, které by mu umožnilo pracovat na konsolidaci otřeseného hospodářství a získat přislíbené garance nadále nezpochybnitelných hranic. Řečeno s klasikem, Česko - Slovensko postrádalo jeden ze dvou rozhodujících znaků moderního státu, což byl nárok na suverenitu na pevně vymezeném teritoriu, který je právně kodifikován a fakticky prosazován stabilním a institucionalizovaným vládním aparátem.⁹¹ Snahy pomnichovské zahraniční politiky o zachování intenzivních vztahů se západními demokraciemi však úspěšné nebyly. Britský ministerský předseda Chamberlain a francouzský předseda vlády Daladier, ve svých zemích oslavováni jako zachránci míru, neměli žádný zájem na novém zhoršování mezinárodní situace kvůli garancím hranic Česko - Slovenska či na dalších případných jednáních o jeho neutralizaci. Považovali situaci vyřešenou, a jak nacisté správně pochopili, Česko - Slovensko bylo pro Francii a Anglii už zcela mimo jejich zájmy. Katalyzátorem konce Česko - Slovenska se na počátku jara 1939 stala politická situace na Slovensku a stejně jako na podzim 1938 se záminka k útoku na Česko - Slovensko našla v národnostní otázce. Situace se nejprve vyhrotila skutečností, že dva ministři slovenské vlády Ďurčanský a Pružinský jednali v Berlíně bez vědomí česko - slovenské vlády, samostatně jednal i dr. Tuka, který již v únoru oznámil Hitlerovi, že „vkládá osud svého národa do rukou vůdce, od něhož očekává úplné osvobození“.⁹²

Po určitém váhání se vláda v Praze rozhodla zasáhnout a 9. března 1939 odvolala celou autonomní vládu. Moc na Slovensku převzala na její pokyn v noci

---

⁹⁰ Zdroj: Seemann, R. 2008. *Cesta do Wannsee*. Středokluky: Zdeněk Susa.

⁹¹ Srv. Šubrt, J. 2010. Giddensovo pojetí sociální změny, S.89. In: *Elektronický sborník editorů Jiřího Šubrta a Štěpánky Pfeiferové „Sociální změna.“*

⁹² Pasák, T. 1997. *JUDr. Emil Hácha (1938 - 1945)*. Praha: Horizont. S.39.

z 9. na 10. března armáda, která zajistila vybrané osoby a odzbrojila Hlinkovy gardy. Bez dalších politických rozhodnutí a především vzhledem k následujícímu vývoji se tato akce stala jen gestem a internované osoby byly brzy propuštěny. O osudu Slovenska se rozhodlo v Berlíně, kam na základě pozvání Hitlera 13. března přijel Josef Tiso⁹³. Hitler mu oznámil, že Slovensko buď ihned vyhlásí svoji samostatnost, nebo bude okupováno Maďarskem. Jinou možnost výběru Tiso nedostal. V poledne 14. března 1939 slovenský sněm vyhlásil jednomyslně samostatnost a přijal prohlášení nezávislosti, které bylo ovšem připraveno německým ministrem zahraničí Ribbentropem.⁹⁴ Pokusy několika slovenských poslanců alespoň o věci diskutovat byly umlčeny vůdcem německé menšiny Karmasinem, který varoval, že by obsadily zemi německé jednotky, pokud vznikne ve věci vyhlášení samostatnosti jakékoliv zpoždění. S ohledem na tuto hrozbu se pochybující poslanci podvolili. Ačkoliv britští diplomaté Londýn rychle informovali ohledně skutečného způsobu vzniku Slovenska, Chamberlain využil situace slovenského odtržení coby záminky pro Británii k nedodržení příslibu garance pro Česko - Slovensko.⁹⁵

Ve snaze zjistit aktuální postoj a názory Německa k vývoji v Česko-Slovensku doporučila 13. března 1939 vláda v Praze cestu prezidenta Emila

---

⁹³ TISO Jozef (*1887 - † 1947). Od roku 1925 poslancem Národního shromáždění, až do konce druhé republiky v roce 1939. V letech 1927-29 je Tiso ministrem veřejného zdravotnictví a tělesné výchovy. Od 7. října 1938 do 9. března roku 1939 předsedou autonomní slovenské vlády. 13. března roku 1939, pak jedná Tiso společně F. Ďurčanským v Berlíně s Hitlerem o možnosti vzniku samostatného slovenského státu. Nově vzniklý Slovenský štát, je samostatný pouze na papíře, 23. března roku 1939 je smluvně upravena podřízenost Slovenského štátu vůči Německu - v dohodě se praví, že "Německá říše přejímá ochranu politické nezávislosti slovenského státu a integritu jeho území". Ve smlouvě je rovněž zakotveno právo vstupu německých vojsk na slovenské území. Za vlády Tisovy Ludové strany jsou omezena práva menšin (kromě práv Němců a Maďarů). Občanská práva jsou pozastavena ihned po vyhlášení samostatnosti, s tím, že po dvou měsících budou obnovena - po vypuknutí války se pak pozastavení občanských práv stává jevem trvalým. Tragický je pak postoj Tisova režimu vůči slovenské židovské menšině - již 18. dubna roku 1939 je na Slovensku vládním nařízením definován pojem "Žid" a to na základě kombinace rasového a náboženského principu - Židem nebyl ten, kdo náležel již před 30. říjnem roku 1918 k některé státě uznané křesťanské církvi. Brzy začínají i na Slovensku platit norimberské rasové zákony - 9. září roku 1941 slovenská vláda schvaluje tzv. "Židovský kodex". Pod záminkou pracovního nasazení pak začíná 25. března roku 1942 nejtragičtější etapa osudu slovenských Židů - jsou deportováni do vyhlazovacích táborů v Polsku. 3. dubna roku 1945 opouští Tiso Bratislavu a uchyluje se do Kremsmünsteru a zde je zatčen. 15. dubna roku 1947 je pak nad Tisem vynesen rozsudek, za své zločiny v čele Slovenského štátu je odsouzen k trestu smrti. 18. dubna roku 1947 je rozsudek vykonán. Dostupné z: <<http://www.libri.cz/databaze/kdo20/main.php>> Staženo 15.5.2011.

⁹⁴ Shirer, L.W. 1990. *Rise and fall of the Third Reich*. New York: Simon&Schuster. S.442.

⁹⁵ „Podle našeho názoru se situace radikálně změnila poté, když slovenský parlament vyhlásil samostatnost Slovenska. Výsledkem této deklarace byl vnitřní rozpad státu, jehož hranice jsme hodlali zaručit.“ Chamberlain je citován v práci Brandes, D. 1999. *Češi pod německým protektorátem*. Praha: Prostor. S.29.

Háchy do Berlína. Hácha souhlasil, ale odpověď z Německa přišla záměrně až 14. března odpoledne, tj. až po vyhlášení samostatnosti Slovenska. Prezident Hácha s doprovodem odjel tentýž den a po delším čekání ho přijal Hitler, který mu bez skrupulí sdělil, že v šest hodin ráno překročí německá armáda hranice českých zemí a narazí-li na odpor, nekompromisně jej zlomí. Zaskočený Hácha mohl jen nařídít své vládě, aby okupantům nebyl kladen odpor a poté po brutálním nátlaku především H. Göringa, který hrozil vybombardováním historického centra Prahy, podepsal prohlášení, že „klade osud českého národa a české země s plnou důvěrou do rukou Vůdce německé říše“.

Tentýž Göring o několik dnů později v interview s britským listem Daily Mail prohlásil: „Čechům bude přiznána větší autonomie, než měli sudetští Němci. Norimberské rasové zákony se nebudou vztahovati na židy v Čechách, nýbrž toliko na Němce, kteří žijí na těchto územích.“⁹⁶ S příchodem německé okupační správy se do jisté míry vnitřně řízený proces přeměny českých zemí v oblast nepřátelskou Židům zdatelně urychlil. Antisemitismus se rychle proměňoval v ryze praktickou protizidovskou politiku, s postupujícím časem podepřenou i legislativně. 18. března se bylo možné dočíst: „Vláda vzala se souhlasem na vědomí opatření advokátní komory v Praze ohledně zastavení činnosti neárijských advokátů, s tím, že v nejbližší době bude tato otázka vyřešena v dohodě s advokátními komorami také právní úpravou. Vláda řeší také otázku zákazu výkonu lékařské praxe lékařů - neárijců.“⁹⁷ Jen o dva dny později: „Český obchodnický spolek Merkur vydal za souhlasu nadřízených úřadů vývěsky do výkladů, jimiž pro naši veřejnost má býti označen árijský podnikatel a obchodník. Nebudiž proto jediného árijského podniku, který by si ve vlastním zájmu tyto vývěsky neopatřil, neboť naše veřejnost žádá, aby byla důvěryhodně a spolehlivě informována o svých dodavatelích.“⁹⁸

---

⁹⁶ Národní Politika 18.3.1939. (Z Londýna) - "Maršál Göring o úpravě poměrů v protektorátu." S.1.

⁹⁷ Národní Politika 18.3.1939. (ČTK) - "Různé zprávy." S.4.

⁹⁸ Národní Politika 20.3.1939. (ČTK) - "Vývěsky do výkladů arijských obchodníků." S.3.

K 1. dubnu 1939 pak skutečně vyšel seznam neárijských advokátů Výboru advokátní komory v Praze, kteří zastavili výkon advokacie. Podle tohoto seznamu, který ještě nebyl v této chvíli kompletní, postihlo opatření o židovských advokátech jen v Praze 406 osob, v Plzni 38 či v Lounech 4 advokáty. Národní Politika si všímá i jmen postižených osob a vyjmenovává: „Mezi pražskými židovskými advokáty bylo 11 Steinů, 9 Schwarzů, 9 Krausů, 8 Singrů, 7 Friedů, Steinerů a Kleinů, 5 Kafků, Popprů, Müllerů a pod.“⁹⁹ Ostatně představitel českých árijských advokátů JUDr. Oldřich Čihák se nechal slyšet s tímto výrokem: „Žid zůstane židem, necht' mluví česky, německy neb jiným jazykem. Židé nemohou tvrdit, že jsou Čechy, čeští židé zůstanou vždy židy mluvícími česky“.¹⁰⁰

Nově vzniklý reprezentant české společnosti Národní souručenství fungující v nadcházejícím období jako jednotící politické hnutí¹⁰¹, které mělo ukončit veškerou stranickou partikularitu, vyzvalo vládu slovy svojí národohospodářské komise 24. 3. 1939 ve zjevné reakci na divokou arizaci židovského majetku: „Vláda se vyzývá, aby vydala nařízení, podle kterého se na celém území Protektorátu Čech a Moravy¹⁰² zakazují jakékoliv dispoice, kterými se převádí majetek nearijců. Dispoice takové učiněné po 15. březnu 1939 podléhají dodatečnému schválení příslušných úřadů. Dosavadní majitelé podniků a vedoucí orgány jsou povinni až na další provozovati podnik v plném rozsahu dále a jsou osobně odpovědni za nerušený chod.“ V tomto bodě bylo také definováno, kdo je vlastně považován za

⁹⁹ Národní Politika 5.4.1939. (ČTK) - "Vyšel seznam neárijských advokátů." S.4.

¹⁰⁰ Česká advokacie, leden - únor 1939, č.1-2. In: Rataj, J: Návrat a nástup, Český systémový koncept krajně pravicového řádu za druhé republiky.

Dostupné z: [www stránky Jana Rataje <http://www.janrataj.cz/modules.php?name=Content&pa=showpage&pid=7.>](http://www.janrataj.cz/modules.php?name=Content&pa=showpage&pid=7.) Staženo 20.5.2011.

¹⁰¹ Původně mělo NS symbolizovat národní jednotu a fungovat jako retardační a obranářská organizace, později se stalo nástrojem kolaborace. 23. března 1939 jmenoval státní prezident 50 členů Výboru Národního souručenství, 40 míst připadlo zástupcům druhorepublikové Strany národní jednoty a Národní Strany práce, zbývajících 10 připadlo fašistickým zástupcům (NOF, ANO - Akce národní obrody, Vlajka). Náborová akce do NS začala 2. dubna a nový člen musel splňovat následující podmínky: min. 21 let, bezúhonnost, česká národnost a árijský původ. Koncem roku 1939 mělo Národní souručenství již 4 092 308 členů - 99,2 procenta mužské populace. Zdroj: Uhlíř, J. 2008: *Protektorát Čechy a Morava v obrazech*. Praha: Ottovo nakladatelství.

¹⁰² Samotný vznik Protektorátu a jeho právní zakotvení znamenalo pro Čechy jako moderní politický národ s vlastním státem přechod pod jistou formu správy koloniálního charakteru. Postupně byla v protektorátu realizována transformace moderního politického národa do jazykově spřízněného kulturního společenství s omezenými právy, které mohly být kdykoliv dále omezovány či zrušeny vůbec.

neárijce: „Nearijci ve smyslu nařízení jsou osoby, které samy nebo jejich předkové do třetího stupně jsou neárijského původu. Jedině vláda je v naléhavých případech oprávněna dosadit do takových podniků dozorní orgány, zejména bude-li tohoto vyžadovati zachování nerušeného chodu těchto podniků. Nejpozději do 15. dubna t.r. budiž proveden soupis veškerého neárijského majetku na území Protektorátu Čech a Moravy.“¹⁰³

Okupační úřady, ve spojení s podnikatelskými a průmyslovými kruhy Německa, v žádném případě nechtěli nechat uniknout značný židovský majetek k českým majitelům. Že se skutečně arizátoři a konjunkturalisté z Českého národního výboru¹⁰⁴ snažili chopit příležitosti a využít momentální bezvládní, dokládá i nařízení šéfa civilní správy o odstranění nepřipustných zásahů do hospodářství na Moravě: „Dosazení komisařských pověřenců nebo správců v židovských závodech se zapovídá. Koupě nebo pronájem (pacht) nebo darování podniků, které jsou zcela, nebo částečně v židovském majetku se rovněž zakazuje. Pokud přeměny židovských závodů ve smyslu §§ 1 a 2 byly již provedeny, jest si vyžádat k tomu dodatečné povolení“.¹⁰⁵ Velmi obdobný zákaz prodeje židovského majetku byl formulován v nařízení šéfa civilní správy K. Henleina pro Čechy při vojenské skupině 3: „1. Nabývání koupí i jakékoliv disponování hospodářskými podniky, účastmi a majetkovými hodnotami všeho druhu, které jsou zčásti nebo úplně v židovském majetku, je zakázáno. 3. Pokud k přeměnám židovských hospodářských podniků a

¹⁰³ Národní Politika 26.3.1939. (ČTK) - "Úkoly Národního souručenství." S.1 a S.2.

¹⁰⁴ Předáci radikální fašistické organizace Vlajka, propuštění 14. března z vazby, v čele s Rysem-Rozsévačem a Thunem-Hohensteinem, společně s členy Akce národní obrody (František Macalík) a několika funkcionáři NOF vnikají do budovy parlamentu, kde se chtějí ustavit jako vláda, jež se nabídne Němcům po okupaci ke spolupráci. Nakonec nevznikla vláda nýbrž tzv. Český národní výbor, tvořený představiteli Vlajky, členy NOF a téhož dne ho podpořili i někteří bývalí agrárníci a sociální demokraté. Předsedou se oproti očekávání nestal generál Gajda (pro jeho dřívější protiněmecké výpady k němu má averzi Hitler, i když ten později v rozhovoru s Háchou vysloví názor, že i dobrodruhů je někdy třeba), ale zástupce Vlajky Stanislav Sousedík. Gajda se ale nakonec předsedou Českého národního výboru stane, a to 16. března (Sousedík se stane místopředsedou). Gajdův podpis ještě najdeme pod nabubřelým prohlášením pod názvem „Českému národu v zemích koruny Svatováclavské“, kde autoritativně vyzývá ke klidu a pořádku a oznamuje že, přejímá vedení. Němci však potřebovali úplný klid a pořádek, nikoliv jakkoliv přátelsky nakloněné bezvládní a chaos. Průkopníci naprosté kolaborace s Němci tak nedostali příležitost, protože jejich vize českého, byť fašistického státu nebyla v plánech nacistů, kteří se o české země nehodlali s nikým dělit. Okupační orgány se na příkaz Hitlera orientují na kruhy kolem státního prezidenta Háchy, kterého hodlali využívat jako vhodnou zástěrku pro plánovanou hospodářskou exploataci českých zemí, Gajdův výbor je ignorován.

¹⁰⁵ Národní Politika 21.3.1939. (ČTK) - "Odstranění nepřipustných zásahů do hospodářství na Moravě, § 1,2,4". S.1.

přeměnam majetkovým došlo po 15. březnu 1939 ve smyslu par. 1., vyžadují dodatečného schválení.“¹⁰⁶

V této otázce se Němci, již poučení zkušeností inkorporace Rakouska do své hospodářské sféry, chtěli Göringovými slovy vyvarovat především „divokého komisařského hospodářství“ a zneužívání řešení židovské otázky k tvorbě jakéhosi „zaopatřovacího systému pro neschopné příslušníky strany“.¹⁰⁷ Značný význam ekonomiky českého státu pro posílení velmocenského postavení Německa vedl okupační správu k obezřetnosti a všechny směrnice zdůrazňovaly důležitost nenarušování běžného chodu hospodářství, vyzdvihovaly nezbytnost vysoké organizovanosti plánované a brzy rychle uskutečňované exploatace českého hospodářského prostoru. Na druhé straně především Gestapo systematicky využívalo gangsterských metod k individuálnímu zabavování židovského majetku a vymáhání výkupného oproti slibům, často jen falešným, že upustí od konfiskování majetku a zatýkání či zařídí povolení k opuštění protektorátu. Konzuláty všech států byly obloženy zájemci o vystěhování a za víza se obvykle platily horentní sumy.

Německá okupační správa cítila v nové situaci potřebu oficiálně vysvětlit, co vlastně znamenaly pojmy „Deutscher Volkszugehöriger“ a „Volksdeutscher“, které jsou k nalezení v německo - československé smlouvě o státní příslušnosti a opci z 20. listopadu 1938 a ve výnosu o Protektorátu Čechy a Morava z 16. března 1939, které se týkaly i protektorátní židovské menšiny: „Oba výrazy značí současně příslušnost k německému národu. Liší se však v tom, že pojem „Deutscher Volkszugehöriger“ zahrnuje nejen německé, ale i cizí státní příslušníky, kdežto pojem „Volksdeutscher“ se rozumějí jen příslušníci německého národa, mající cizí státní příslušnost. „Deutscher Volkszugehöriger“ je osoba, která se sama hlásí k příslušnosti k německému národu, pokud toto přiznání je potvrzeno určitými skutečnostmi, jako řečí, výchovou, kulturou atd. Osoby rasově cizí krve, zejména

---

¹⁰⁶ Lidové Noviny 1.4.1939 (ČTK) - "Zákaz prodeje židovského majetku." S.3, výňatek.

¹⁰⁷ Kármý, M. 1991. *Konečné řešení : genocida českých židů v německé protektorátní politice*. Praha: Academia. S.25.

židé, se nemohou podle zmíněného výnosu nikdy stát příslušníky německého národa, i když se samy dosud za takové hlásily.“¹⁰⁸

Během svojí návštěvy Liberce a následné veřejné manifestaci čelný nacista a do jisté míry i konkurent J. Goebbelse Alfred Rosenberg neopomněl okomentovat ani židovskou otázku, která v určitých nacistických kruzích mířila od počátku roku směrem k radikálnímu postupu: „Víme, pravil Rosenberg, že světové židovstvo vyhlásilo válku nacionálnímu socialismu. To však nic nezmění na cestě řešení židovské otázky, které musí být rozhodné a rychlé. Také v jiných státech spěje vývoj k řešení otázky židovských parazitů. Německo je hrdo, že mohlo být vykonavatelem tohoto tisíciletého snu ...“¹⁰⁹

Redakční článek Národní Politiky z 27. 4. 1939 našel ve svém článku na první straně s tímto nacistou jistou shodu: „Po našem názoru jde především o to, aby výbor Národního souručenství měl na mysli především otázky hospodářské. Je přece nesporné, že velmi značný židovský majetek byl získán prací českých dělníků, živnostníků, rolníků a že tudíž po právu musí býti zachován českému národu. Bude proto nutno hledat právní formu, která by vyhovovala tomuto spravedlivému požadavku. Lze se domnívati, že s takovou úpravou projeví souhlas i Říše, neboť i tam platí zásada, že židovský majetek povstal z práce německého národa. Jen je potřebí řešení židovské otázky v tomto směru uspíšiti. Snad se to nyní už stane, neboť se právě přikročuje k zásadnímu řešení našich vnitřních otázek za účasti rozhodujících činitelů říšských.“¹¹⁰

Ohledně majetku židovské menšiny v prvních měsících Protektorátu skutečně panovala určitá nejistota, okupační správa se ještě plně neetablovala a předseda vlády Eliáš ve svém projevu k novinářům v polovině května sděloval: „Vláda právě prozkoumala otázku židovskou. Doufám, že i v tomto směru bude možno záhy ukončit dnešní přechodný stav a právní nejistotu a vyhlásit řešení, které odpovídá

¹⁰⁸ Lidové Noviny 7.4.1939 (ČTK) - "Kdo je příslušníkem německého národa. Prováděcí výnos říšského ministra vnitra." S.3, výňatek.

¹⁰⁹ Lidové Noviny 2.4.1939 (ČTK) - "Nová epocha německých dějin." S.3.

¹¹⁰ Národní Politika 27.4.1939. - "Na řešení židovské otázky se nezapomíná. Nezapomeňme zachránit majetek, který patří našemu národu." S.1.

potřebám veřejného života i požadavkům nerušeného hospodářského vývoje. V této otázce vstoupila vláda ve styk s úřadem říšského protektora a je možno očekávat, že příslušné nařízení bude zakrátko zveřejněno.¹¹¹ V této chvíli ještě byla obecně živena iluze, že proklamovaná autonomní správa by mohla být nacisty dodržována a stále se opakující termín „židovská otázka“ bez bližšího určení obsahu, bude možné řešit v české režii, rychle a administrativně. Redakční článek Národní Politiky, rozebírající činnost vlády, opět navozuje tento předpoklad: „Druhý vládní výbor pracuje pilně na vládním nařízení, jímž bude definitivně rozřešena otázka židovská. Základ řešení byl položen už za vlády Beranovy, která v mnoha odvětvích vyřešila židovskou otázku cestou správní. Tak např. propustila židovské příslušníky ze služeb státních a veřejných, stejným způsobem zasáhla v kultuře a v některých odvětvích svobodného podnikání. Vláda gen. Eliáše dává všem těmto opatřením zákonný podklad a rozšiřuje řešení židovské otázky všeobecně.“¹¹²

Nepochybně dobře informovaný deník nacistické strany Volkischer Beobachter informoval o chystaných židovských zákonech v protektorátu mj. takto: „Židé jsou zásadně vyloučeni ze státních a veřejných míst. Nesmějí působit ani jako učitelé, ani ve veřejných úřadech. Židovské děti mají být vyučovány ve vlastních židovských školách. Židé nebudou smět v budoucnosti být vlastníky nebo nájemci zemědělského majetku nebo podniků. Dále má být proveden soupis židovského jmění podle stavu 15. března 1939“.¹¹³

Na podobné téma odpovídal v rozhovoru vedoucí Národního souručenství Adolf Hrubý v rozhovoru s Deutsche Allgemeine Zeitung: „Již v krátké době bude podán zákon o úpravě židovské otázky. Mohu říci, že zákon obsahuje poarijštění židovských obchodů a podniků. Arijskou otázku upraví prakticky zvláštní komise, neboť jde o to přiblížit naši životní úroveň životnímu standardu německého národa ... Doufáme, že lze na to použít peněz, které se uvolní poarijštěním.“¹¹⁴

---

¹¹¹ Národní Politika 14.5.1939. - "Projev předsedy vlády Ing. Eliáše k novinářům." S.4.

¹¹² Národní Politika 11.5.1939. - "Připravuje se řešení židovské otázky." S.2.

¹¹³ Lidové Noviny 15.5.1939 (vl - Brno) "Zásady chytaného zákona o židech." S.1.

¹¹⁴ Lidové Noviny 19.5.1939 (ČTK - Berlín) - "Program Národního souručenství." S.1.

Analyzované deníky nezapomínaly ani na situaci v zahraničí a téměř všechny články ohledně židovské menšiny byly formulovány v silně negativním, popř. kriminálním kontextu. Například v dubnu se bylo možné dozvědět, že skupina italských Židů, kteří plánovali opustit Itálii, byli podvedeni a okradeni o „značné peněžní obnosy“ svým souvěrcem v Miláně¹¹⁵, dále např. o razii bratislavského policejního oddělení v židovské čtvrti a okolí, kdy členové zásahového týmu hledali především „nežádoucí cizince a pochybné živly“. Celkem bylo zajištěno a předvedeno na komisařství několik set osob.¹¹⁶ O jejich dalším osudu se již list nezmiňuje. Poměrně dlouhý rozbor autora pod zkratkou -vak- představuje podle jeho vlastních slov neřešitelný rozpor a důvody nepřátelství mezi Židy a Araby, příčiny arabské nenávisti k Židům a související hospodářské a sociální problémy. Ve své stati dovozuje: „Prvními a největšími nepřáteli Arabů byli vždy židé, ne pro svoji výbojnost nebo bojovnost, ale pro svoji národní bezcharakternost.“ Arabové mají být podmaněni silou židovského kapitálu, vytlačeni židovskou spekulací s pozemky na okraj pouště, kde se „... svými rodinami a státy bídne živoří. Není dále nijak překvapující, že s tímto židovským hospodářstvím jde ruku v ruce vykořisťování domorodých Arabů, jimž jest dnes usouzena úloha moderních otroků.“¹¹⁷

5. května uveřejnila Národní Politika, hned vedle fotografie brambory připomínající žertovnou figurku kachny, zprávu DNB o vyhláše říšského zákoníku ze 4. 5. 1939, který upravuje „právní podklad pro rozřešení otázky bydlení v jednom domě s židy.“ V textu je explicitně popisován právní výklad umožňující počáteční fázi fyzické ghettoizace židů: „V židovských domech budou umístěni židé, kteří musí být odstraněni z německých obydlí a kteří se nechtějí nebo nemohou vystěhovati. V židovských domech se přibráním dalších židovských rodin využije obytných místností, kterými tam židé jsou vybaveni namnoze hodně bohatě. Při provádění tohoto zákona budou učiněna rozsáhlá úřední opatření, aby bylo

¹¹⁵ Národní Politika 20.4.1939. - "Žid podvedl židy." S.3.

¹¹⁶ Národní Politika 11.4.1939. - "Razie na nežádoucí cizince v Bratislavě." S.2.

¹¹⁷ Národní Politika 25.5.1939. - "Nepřátelství mezi židy a Araby." S.3.

zabráněno porušování bezpečnosti a aby bylo zabezpečeno, že vylučování židů z německých obydlí bude provedeno bez třenic.¹¹⁸ Redakční článek Národní Politiky z 1. 5. 1939 popisuje údajně velkou nelibost vzniklou ve Francii kvůli ochrannému zákonu židovské rasy a konstatuje, že francouzská vláda tímto opatřením znemožnila jakýkoliv protižidovský boj ve francouzském tisku.¹¹⁹ Bylo také možno podrobněji sledovat jednu z mnoha lodí s židovskými uprchlíky z Evropy, která se pokusila vylodit na Kubě a další loď s podobným záměrem v Palestině. Celkem šlo asi o 1500 židovských emigrantů.¹²⁰

Další údaje přinesly Lidové Noviny, citující sdělení washingtonského ministerstva zahraničí: „Číslice za rok 1939: Brazílie přijala jenom 950, Argentina 2500, Bolívie 2000, Kolumbie 500, Chile 600, Kuba 6000 a Spojené Státy 35 000 židů.“¹²¹ Ohledně Bolívie došlo k upřesnění: „Bolivijská vláda zakázala na dobu šesti měsíců jakékoliv přistěhovalectví. Toto opatření bylo vydáno hlavně kvůli židům, kteří se v poslední době houfně stěhovali do Bolívie, kde se zmocnili vedoucích postavení v průmyslu a obchodu“¹²². Lidové Noviny v květnu psaly v souvislosti s židovskou otázkou především o událostech ve světě. Například vydání britské Bílé knihy o Palestině vyvolalo židovské nepokoje, „bylo nutno mobilisovat vojsko k udržení pořádku ... židovský tisk štvě obyvatelstvo proti Anglii a vytýká Angličanům věrolomnost a zradu.“¹²³

Židé v Palestině projevovali hlavně zklamání ohledně svých nadějí na možnost vytvoření samostatného židovského státu v Palestině i na omezování možnosti přistěhovalectví na toto teritorium. Následně zveřejnily Lidové Noviny zprávu o pokračujícím neklidu v Palestině: „Pumové atentáty, páchané židy neustávají. Minulé noci došlo jen v Tel Avivu k sedmi výbuchům, při čemž byly zničeny četné

¹¹⁸ Národní Politika (DNB) 5.5.1939. - "Nové bytové právo Židů v Říši." S.3.

¹¹⁹ Národní Politika (DNB) 1.5.1939. - "Kritika francouzského nařízení na ochranu židovské rasy." S.2.

¹²⁰ Národní Politika (ČTK) 29.5.1939 + 30.5.1939 - "Kuba se brání proudu židovských emigrantů. Bludné cesty židovských emigrantů." S.1, resp.2.

¹²¹ Lidové Noviny 9.5.1939 (Cer -La Paz) - "Bolívie zastavila přistěhovalectví." S.3.

¹²² Lidové Noviny 31.5.1939 (ČTK -Washington) - "Obtížný lidský náklad. Jižní Amerika nechce židy." S.1.

¹²³ Lidové Noviny 20.5.1939 (ČTK -Londýn, Jerusalem) - "Palestina opět v boji. Anglické vojsko musí zakročovat proti židovským demonstrantům." S.1.

telefonní budky.¹²⁴ O tom, jak pisatel agenturní zprávy došel k závěru, že pachatelé byli skutečně Židé se už nedočteme. Stejně kategorická tvrzení přinesla i zpráva, podle které bylo 13.6. přepadeno a zavražděno u Haify pět Arabů. Protože údajní vrazi byli oblečeni v evropských šatech, „nelze pochybovat, že to byli židé.“¹²⁵ Ve stejném vydání listu byla otištěna zpráva o rabínovi z Brooklynu, který byl zatčen v Paříži při pokusu pašovat heroin přímo v talmudu, v celkem 21 svazcích.¹²⁶

Neméně sugestivní informace přinesly Lidové Noviny 23. 6. 1939 při referenci o článku z britských Times: „Zpráva listu přiznává nyní otevřeně židovský teror v Palestině ... není pochyb o tom, že židé utvořili organizaci na pumové atentáty, sabotážní činy a záškodnickou válku. Na důkaz uvádí Times zprávy tajné židovské vysílačky, která s brutální otevřeností přiznává četné židovské teroristické činy.“¹²⁷ Pumovým atentátům a jejich okolnostem byla věnována skutečně nemalá pozornost, přičemž o údajných pachatelích nebylo nikdy pochyb: „V přístavní čtvrti v Haifě byly dnes ráno provedeny nové atentáty ... podle pověstí zahynulo nebo bylo zraněno sedmdesát osob ... po židovských pachatelích se ještě pátrá. Židovský vražedný čin způsobil mezi arabským obyvatelstvem v Haifě nesmírné pobouření. Arabové v oprávněném rozjitření napadli několik židovských autobusů. Když byli odváženi z místa atentátu mrtví a ranění, dav několikrát demonstroval rozlíceně proti židům.“¹²⁸ Ve stejném duchu se pokračovalo i koncem června v agenturní zprávě z Jeruzaléma: „Jak už bylo hlášeno, udál se u jeruzalémského sirotčince, který je v německé správě, těžký výbuch. Způsobila jej puma, jež byla vložena do poštovní schránky. Podle výpovědí očitého svědka pokusila se po výbuchu skupina židů táhnout před budovu sirotčince. Přitom se ozvaly hlasy hanobící hlavu Říše.“¹²⁹

---

¹²⁴ Lidové Noviny 14.6.1939 (ČTK - Jerusalems) - "Věčný neklid v Palestině." S.4.

¹²⁵ Lidové Noviny 14.6.1939 (ČTK - Londýn) - "Pět Arabů zavražděno." S.4.

¹²⁶ Lidové Noviny 14.6.1939 (ČTK - Paříž) - "Heroin v talmudu." S.3.

¹²⁷ Lidové Noviny 23.6.1939 (ČTK - Londýn) - "Židovský teror v Palestině." S.3.

¹²⁸ Lidové Noviny 20.6.1939 (ČTK - Jerusalems) - "Pumový masakr v Haifě." S.2.

¹²⁹ Lidové Noviny 28.6.1939 (ČTK - Jerusalems) - "Výbuch pumy v sirotčinci." S.3.

Určitá nejistota ohledně židovského majetku, která byla nastolena v prvních měsících protektorátu, byla ukončena dne 21. 6. 1939, kdy vydal říšský protektor von Neurath vlastní nařízení o židovském majetku, protože předseda vlády Eliáš vytrvale odmítal přijetí norimberských zákonů. Toto nařízení zakazovalo Židům volně nakládat se svým majetkem a rovněž definovalo židovství čistě na rasovém základě. Nařízení široce a volně definovala, co je židovský majetek a tyto vágní formulace¹³⁰ umožňovaly okupačním úřadům prostřednictvím arizace přebírat a tedy germanizovat nemalou část českého průmyslu. Důležitou klauzulí byl paragraf 12, který deklaroval zpětnou platnost nejdůležitějších paragrafů 1, 2 a 4, tj. o volném nakládání s nemovitostmi, hospodářskými podniky a cennými papíry, od 15. 3. 1939 s tím, že v mezidobí uzavřené obchody vyžadující schválení nejsou právně účinné, pokud nedojde k dodatečnému schválení.

Zástupci české administrativy zastoupení výborem Národního souručenství (Nebeský, Grégr a Drgáč) se členy vlády sice navzájem jednali o možném zajištění židovského majetku pro české nabyvatele, ale převážně zůstalo jen u marných požadavků. Konsekvence tohoto zákona vyvolaly u české administrativy aktivity především ve smyslu převzetí zabavovaného majetku, pokud možno do českých rukou.¹³¹

Zástupce vedoucího výboru Národního souručenství Josef Nebeský přednesl 22. června prohlášení, v němž hodnotil z českého pohledu význam nařízení o židovském majetku. Výbor naléhavě požadoval další bezodkladné informace od předsedy vlády Eliáše, který byl jako jeden z mála činitelů protektorátní správy v přímém styku s von Neurathem. Z textu prohlášení lze akcentovat mj. následující informace: „Pokud jde o nařízení o židovském majetku, jde jen o vyřízení jednoho úseku židovské otázky, to jest úseku majetkového. Zjednává se jím jasno, které je

---

¹³⁰ Signifikanční je např. formulace umožňující zcela svévolný výklad: "Podnik se považuje za židovský i tehdy, je-li skutečně pod rozhodným vlivem židů." Viz § 7, článek 6.

¹³¹ Pro představu, o jak značný majetek šlo, uvádím dobové informace: Beranova vláda odhadovala hodnotu tohoto majetku na 16 miliard, z nichž předpokládala roční výnos ve výši 1 miliardy. Národní souručenství přibližně ve stejné době dospělo k částce 20 miliard. Poválečný znalecký posudek vypracovaný pro potřeby procesu s K.H. Frankem uvádí položku židovský majetek ve výši 30 miliard. Zdroj: Seemann, R. 2008. *Cesta do Wannsee*. Středokluky: Zdeněk Susa. S.90-91.

důležité, protože dosavadní nejistota byla pochopitelně na újmu hospodářského podnikání a hospodářského života vůbec. Jasnou definicí, kdo má být považován za žida, dosaženo bylo nyní toho, že se ví konečně, s čím počítati (norimberské zákony - pozn. autora). Přesuny v židovském majetku mají také nesporně stránku národnostní, při které, jak věříme, bude šetřeno národních zájmů českých ve smyslu mnohých ujištění, kterých se vládě z německé strany dostalo.¹³²

Redakční článek Národní Politiky z 24. 6. 1939 si v této souvislosti klade otázku, kdo vlastně smí tento židovský majetek získávat a dosti naivně dovozuje, že o této otázce ohledně příštího majitele vlastně není sporu: „Nelze zapomenouti, že židé získávali majetek z českých mozolů“ a „celkem dobře se ví, jak židé k tomuto majetku přišli, je to z valné většiny majetek český. A proto bude jen spravedlivé, jestliže se znovu vrátí do českých rukou právě nyní, kdy je k tomu příležitost a kdy český národ potřebuje hospodářské posily.“ Nerealistické naděje byly vloženy i do protektora von Neuratha, „směnu židovského majetku schvaluje v poslední instanci říšský protektor šl. Neurath, o jehož spravedlivém rozhodování není možno pochybovati.“¹³³ Ministerstvo vnitra připravovalo touto dobou obsáhlý elaborát pro další jednání vlády o zásazích Němců do protektorátní správy, kterého bylo využito v říjnovém memorandu státního prezidenta Háchy (datovaném 11. října) Hitlerovi.

Část reportu se týkala i nařízení protektora o židovském majetku z 21. 6. 1939 a otevřeně se popisoval skutečný stav věci: „Byla v něm volena co nejširší definice židovského majetku postihující i takové podniky, kdy účast Žida ve správě je zcela podřadného významu ... neblahé důsledky tohoto právního stanoviska pro české hospodářství vyplývající z toho, že provádění této normy se svěruje jen říšským orgánům, jejichž důvěrníci nahrazují správce dosazené administrativou protektorátní. Tak se dostávají pod německou správu a do německých rukou i podniky budované z českého kapitálu a z české práce. Nařízení o židovském majetku se tak stává prostředkem germanizace pod pláštíkem arizace ... pod záštitou

---

¹³² Lidové Noviny 23.6.1939 (K -Praha) - "První úsek židovské otázky rozřešen." S.1.

¹³³ Národní Politika 24.6.1939 - "Hospodářské řešení židovské otázky." S.2.

úřední autority jsou odbourávány české hospodářské pozice kus po kuse, což ve svých koncích znamená pauperizaci českého národa v jeho životním prostoru...¹³⁴

Celkovou situaci ohledně vydání nařízení (svědčící mj. o odporu administrativy ministerského předsedy Eliáše) ilustruje depeše diplomata George Kennana z 3. července: „Protektor se ani neobtěžoval informovat předem protektorátní vládu o svém záměru vydat toto nařízení, takže jeho zveřejnění (oficiálně nebylo vydáno v protektorátní Sbírce zákonů, ale otištěno v místních německých novinách) a bylo pro ni naprostým překvapením. Na vysvětlenou by mělo být řečeno, že tomuto kroku říšského protektora předcházela dlouhá pře mezi německou a českou administrativou ohledně obsahu zákona. Češi tedy věděli, že toto opatření je připravováno, ale domnívali se, že bude před vydáním zákona požadován jejich souhlas a podpis.“¹³⁵

Na samotné vydání protižidovských zákonů českou administrativou ve smyslu norimberských zákonů velmi silně naléhal K. H. Frank, který měl od samotného počátku v protektorátu význačné postavení a v podstatě rozhodující slovo. Protektorátní vláda měla od Franka již od počátku května 1939 několik příkazů na legislativní úpravu namířenou proti Židům. Vláda vždy odpovídala, že Židé již byli v protektorátu odstraněni ze všech veřejných a významných hospodářských pozic a nemají vůbec žádný politický a ekonomický vliv, a proto je vydání speciálního zákona již nadbytečné. Vláda tedy dosáhla v tomto bodě určitého politického úspěchu.¹³⁶ Na druhé straně bylo zjevné, že monopolizací moci okupační správy, která byla při rozhodování o židovském majetku nekompromisní, začíná další etapa v tragickém osudu české židovské menšiny, která byla naprosto cílevědomě zbavována všech možných základů její existence.

Pro úplnost je také nutné dodat, že protektorátní vláda sice proti Neurathovu nařízení o židovském majetku protestovala, ale nijak nerozporovala „norimberskou“, tedy rasově pojatou definici občana židovského původu. Nelze

¹³⁴ citace z Pasák, T. 1997. *JUDR. Emil Hácha (1938 - 1945)*. Praha: Nakladatelství Horizont. S.88-89.

¹³⁵ Kennan, G. 1968. *From Prague after Munich, Princeton*. New Jersey: Princeton University Press. S.189.

¹³⁶ Podrobněji srv. Feierabend, L.K. 1994. *Politické vzpomínky I*. Brno: Atlantis. S.178-179.

také opomenout jistý manifestační význam dekretu, který tím, že dostal židovskou menšinu pod přímou pravomoc Němců, dal české vládě a české veřejnosti zřetelně najevo kdo má v protektorátu rozhodující slovo. Původně deklarovaná autonomie české správy obsažená v Hitlerově březnovém výnosu se ukázala jako naprosto iluzorní. Dalším faktorem v celém sporu je skutečnost, že „nedohoda“ nebo spor okupační a protektorátní správy ohledně protižidovského zákona, byla vlastně pro Němce výhodná. Vlastní protektorátní úprava by nutně zahrнула do celého procesu český arizační element, kdežto Neurathovo nařízení zcela přeneslo arizaci a pozdější totální vyvlastnění židovského majetku do kompetence německých úřadů. Arizace tohoto majetku tak mohla hladce přejít do praktické realizace plánu ohledně žádoucího konečného stavu, což byla germanizace českého prostoru. A židovský majetek tak byl jen jedním (byť z hlediska objemu dosti podstatným) krokem na této cestě, která nabrala už během roku 1939 značné tempo.

V této situaci, která představovala zřetelný společenský zlom, se objevuje nový deník - Vlajka - „Deník novodobého národovectví“, v počátečním nákladu 30 000 výtisků. Deník začal fungovat jako tiskový orgán jednoho z nejvíce extremistických proudů českého původně fašistického hnutí a to ve smyslu patologicky antisemitském a pronacistickým. Za deníkem stáli představitelé hnutí Vlajka, které bylo v předchozím období úředně zakázané a jeho legalizace nebyla už nikdy oficiálně obnovena, přes značné úsilí vedení Vlajky a jejich německých podporovatelů. Činnost této organizace z předcházejícího období byla bezpečnostním složkám státu dobře známa a získané informace sloužily protektorátní administrativě a prezidentovi Háchovi k opakovaně zamítavému stanovisku ohledně legalizace Vlajky.¹³⁷ Hned z prvního čísla vydaného 21. 6. 1939

---

137 V krátkosti k druhorepublikovému působení Vlajky: Policejním výměrem č. 32.178 ze dne 11.11.1938 byla zakázána další činnost politické organizace „Vlajka-Hnutí za nové Československo“ pro „podvratnou činnost, jež za nynějších mimořádných poměrů natolik ohrožovala veřejný klid a bezpečnost, že její existence nebyla v státním zájmu přípustná.“ Začátkem prosince se radikální část hnutí pod vedením Ryse-Rozsévače rozhodne k ještě silnějšímu odporu k novému režimu, který byl naprosto odmítán jako nijak nezměněné pokračování bývalé demokratické republiky. Nová Vlajka se hodlala realizovat organizováním protižidovských akcí za pomoci desetičlenných oddílů, které měly být schopné provádět násilné akce proti podnikům i jednotlivcům. Skupina radikálních vlajkařů si dala název Vlajka-Maffie nového Československa, zřejmě po vzoru odbojové organizace proti Rakousku-Uhersku z dob první světové války.

bylo zjevné, kdo a co bude hlavním terčem publikační linie listu. Ve verších to vyjádřil explicitně Jiří Koc: „Víme, že nová kouzla kuje mor, hlíza lidstva - Žid - zednář!! Tož, páni, pozor! VLAJKA NASTUPUJE!!!“

Na stejné straně prvního vydání autor pod zkratkou -ský- dovozuje: „Jelikož vydání židovských zákonů je u nás stále oddalováno, Židům narostl opět hřebínek a pokoutně - jak také jinak - kšeftaří dále ... Co bylo doposud podniknuto? Nic! Židé v Praze a na venkově obcházejí kavárny a veřejné místnosti se statisíci v kapsách a miliony v aktovkách! ... Jména oněch židovských milionářů, přechovávajících v domácích skrýších kopy tisícových bankovek jsou povětšinou již známa. A tak v brzkou bude pláč a skřípění zubů, neboť nastane konec onomu židovskému kšeftaření pod rukou.“¹³⁸ Tato stylizace židovstva jako univerzálního nepřítele už

Základními úkoly bylo zorganizovat produkci a distribuci protivládních letáků a připravit do akceschopného stavu tvrdé jádro členů, kteří nebudou váhat použít zbraně. Nejzávažnějším záměrem Vlajky-Maffie byla výroba výbušnin za účelem teroristických útoků proti objektům, kde se shromažďovali Židé. Vlajce vůbec židovstvo a židozednářství sloužilo jako vhodný prostředek k tomu, aby se uchýlili na konjunkturální antisemitské vlně, která se zdála být na postupu v řadě zemí tehdejší Evropy. Hlavním organizátorem úderných oddílů byl František Melena, bývalý ústřední tajemník zastavené Vlajky, bývalý štábní kapitán Stanislav Sousedík a dr. Jan Pecháček. Vedení nezanedbávalo ani nábor nových sympatizantů, jak dokládá další dobová policejní zpráva, když bezpečnostní úřady zjistily, že aktivisté Vlajky „velmi houževnatě agitují nejen mezi vysokoškolským studentstvem, ale také mezi středoškolským studentstvem vyšších ročníků pro vstup do této ilegální organizace. Také bylo zjištěno, že tato agitace má značný výsledek a celá řada středoškolských studentů je již v ilegálních desetičlenných oddílech organizovaných.“

Vlajka pokračovala v agitaci i formou letákových či nálepkových akcí, kdy ve větším měřítku rozšiřovali členové nálepky např. s těmito nápisy: „Židovský advokát - pozor na prachy“, „Hanba mu - židomil“, „Židovský lékař - životu nebezpečno“, „Bijte židy a marxisty - nevěřte přebarveným partajníkům“ apod. Členové hnutí se snažili udržet organizační kontinuitu také za pomoci schůzek v menších kroužcích, kdy vedoucí činitelé nabádali aktivisty k další práci a hovořili o aktuálních politických událostech. Zároveň se v kavárně „U Bumbříčků“ a v kavárně „Technika“ celkem nezakrytým způsobem předávaly členům různé tiskoviny nejen k přečtení, ale rovněž k rozšiřování v Praze i mimo ní. V těchto kavárnách byl jakýsi neoficiální sekretariát, kde se řadilo vše potřebné k fungování organizace. Rozhodující aktivitu měl ve svých rukách Rys-Rozsěvač, který měl zřejmý respekt u většiny vlajkařů a rozhodoval o všech důležitých akcích, společně se svým nejbližším spolupracovníkem Jindřichem Thun-Hohensteinem, který měl za úkol udržovat pomoci častých cest mimo Prahu stálý kontakt s mimopražskými členy a skupinami Vlajky.

Členové Vlajky začali uskutečňovat svoje hrozby z podzimu 1938 a přešli k realizaci řady teroristických akcí, přičemž terčem jejich útoků byly především synagogy a židovské obchody. Např. v noci ze dne 25. na 26.2.1939 vybuchly v Praze bomby na dvou místech, jeden před vchodem do obchodu firmy Singer v Celetné ulici, druhý pak na Tylově náměstí v průchodu domu, kde sídlily židovské obchodní společnosti. 6. března 1939 při pokusu o zničení židovského hřbitova v Plzni dva vlajkaři zahynuli při manipulaci s výbušninami, oba se předcházející den ještě neúspěšně pokusili o finanční vydírání rabína židovské obce v Plzni dr. Hocha i obecního advokáta dr. Fantla. Vlajka v ilegálně nadále pokračovala řadou dalších aktivit. V únoru 1939 např. vypracovali seznam objektů, kde by bylo možné uložit zbraně a zřídit koncentrační tábory, jiní vlajkaři vytrvale rozšiřovali antisemitské a protivládní letáky či pokračovali v organizaci příprav na případné uchopení moci. V tomto měsíci se policie ještě odhodlala k zatčení nejagilnějších členů Josefa Ryse-Rozsěvače, Jindřicha Thuna-Hohensteina, Zdeňka Vaňka, Antonína Čížka a Otakara Polívky a silně tak činnost Vlajky-Maffie oslabil, ale rozhodně se jí už nepodařilo umlčet. Podle poznámek nalezených u zatčeného Ryse-Rozsěvače bylo zjištěno, že již existuje projekt fašistické vlády a rovněž plán státního převratu. Klíčovou roli měl sehrát rozhlas, z jeho obsazením počítali vlajkaři jako s prvním krokem. Beranova vláda a hlavně její ministr vnitra Fischer měly sice tyto extremisty pod kontrolou a stálým dohledem, ale dosud nevidaný antisemitský terorismus druhorepublikové Vlajky se stal předznamenáním pozdějšího protižidovského organizovaného násilí. Ve vedení Vlajky-Maffie se rovněž postupně etablovalo pozdější ústřední vedení protektorátní Vlajky.

¹³⁸ Vlajka 21.6.1939 - Jiří Koc: Varujeme! S.3. "Miliardové kšefty pražských Židů." S.3.

neměla být nijak modifikována a hned první citace z nového deníku představují dostatečně výmluvně formu a styl žurnalistiky autorů Vlajky.

Sám Rys v úvodním redakčním článku jednoznačně načrtl cíle deníku Vlajka, které ztotožnil se stejnojmenným politickým hnutím: „Deník Vlajka bude řízen pro vítězství novodobého národovectví, to jest oné typické české formy moderního nacionalismu. Tím bude dán i vyšší cíl českému národu: dobýti si čestného místa mezi arijskými národy a povznést se z nežádoucího postavení, na kterého ho postavilo židovské intrikářství. Proti všem heslům stojí tu nejen program novodobého národovectví, ale také pevná vůle splnit tento program. Je prostý a vyjádřen v těchto bodech: národní pospolitost; speciální spravedlnost při pracovní povinnosti (základem blahobytu jest práce, nikoliv zlato!); křesťanská morálka; k tomu je dnes nutné: vyřízení židovské otázky na podkladě rasovém; revize činností a majetku osob veřejně činných. Na tomto podkladě budou zajištěny vnitřní rozkvet národa, úspěšná spolupráce mezi Čechy a Němci i čestné „postavení českého národa mezi národy arijskými.“¹³⁹

Zbývá podotknout, že vydávání tohoto deníku prosadil státní tajemník K. H. Frank a je pravděpodobné, že list byl zpočátku Němci podporován i finančně.¹⁴⁰ Jeho nejcharakterističtější atributem byl jednoznačně útočný a velmi hrubý antisemitismus a články na toto téma bylo možné najít v téměř každém vydaném čísle. Redakce měla na antisemitismus několik specializovaných redaktorů (Rys, Peřina, Vaněk), dále mimořádně odpudivý a denunčiací sloupek „Žán Kudla se ptá“, který vedl Antonín Liška, nebo soubory kratších zpráv pod názvem „Z našich krajů“, které také často přinášely regionální udavačské příspěvky. Obsah deníku byl pečlivě cenzurován jednak samotnou redakcí a „vůdcem“ Rysem, dále tiskovým ústředím úřadu říšského protektora, vojenskou cenzurou wehrmachtu a částečně také tiskovým oddělením předsednictva protektorátní vlády.¹⁴¹

¹³⁹ Vlajka 21.6.1939 - Jan Rys: "Vlajka nastupuje." S.1.

¹⁴⁰ Toto potvrzuje ve své práci i Brandes, D. 1999. *Češi pod německým protektorátem*. Praha: Prostor. S.56.

¹⁴¹ Podrobněji Nakonečný, M. 2001. *Vlajka. K historii a ideologii českého nacionalismu*. Praha: Chvojkoovo vydavatelství. S.151-153.

Samotný protižidovský zákon byl ve Vlajce okomentován pisatelem -vS- a mj. demonstruje a dává na příslušná místa vědomost o připravenosti vlajkařů k radikální formě kolaborace s okupační správou: „Příklad, který tu dává Německá říše českému národu má smysl ten, že mu chceme dáti příležitost, aby dokázal činy, kterak sám od sebe, přiměřeně své národní svébytnosti a zcela dobrovolně, zato ale upřímně a bez jakýkoliv výhrad chce upravití svůj vzrůst a včlenění do velkoněmeckého prostoru a do společných zájmů Říše. ... Všem skýtá se tak příležitost dokázat upřímnost svého smýšlení a svých úmyslů a shromáždit kolem sebe tvořivé síly. U nás nenarazí na překážku, ani kdyby to měli být zcela noví muži.“¹⁴²

Pokud se podíváme detailně do všech vydání deníku Vlajka v červenci 1939, můžeme nalézt do té doby nevídaný proud antisemitské nenávisti, když pomineme obskurní letáky a nálepky objevující se již v dřívějším období. Vzhledem k velkému počtu těchto článků uvádím jen všeříkající tituly a podtituly: „Národ kupců a podvodníků“, „Nekalé rejdy žida - komunisty“ (14.7. str.2), „Anglická armáda ve vleku Židů - armáda dokonale rozložená židovskými vlivy (15.7. str.1), „Nenasytý nearijec“, „Židům má býti zakázán přístup do lázní a veřejných místností“, „Židé dosud kořistí! - byla odhalena židovská centrála pašeráků valut“ (27.7. str.1), „V plavkách prchají židé ze sokolské plovárny“ (24.7. str.3), „Brandýs měl své dragouny a má - své Židy“ (21.7. str.3), „Důstojníky upozorňujeme na jednoho zapomenutého žida“ (21.7. str.2), „Protižidovská vlna zaplavuje také Anglii - vláda a parlament ve vleku Židů“ (23.7. str.1), „Čachrářství se zemědělskou půdou - dvě židovské novorolnice zadlužily statek“ (22.7. str.1), „Židé ujídají chléb českým učitelům řečí“ (14.7. str.2), „Nevítaná návštěva Židů na francouzské Riviére - Francouzské úřady před Židy kapitulují“ (26.7. str.3), „O židech - tak jak jsou“ (19.7. str.2), „Žido - humanitáři“ (18.7. str.2), „Židovské zákony v Maďarsku - osvobození národa od dlouholeté poroby“ (26.7. str.2), „18 židovských konzulů a ještě něco“, „Zpráva, že židé trávili“, „Všechny židovské obchody v Plzni musí býti

¹⁴² Vlajka 27.6.1939 -vS-: "Činů bylo potřeba. Proč došlo k vyhlášení židovských zákonů." S.3.

zřetelně označeny“ (26.7. str.3), „Jak si židé chtěli koupit Gestapo“ (21.7. str.2), „Angličané nemohou likvidovat obchod omamnými jedy v Palestině“ (26.7. str.2), kreslený rádobyvtip s titulem „Jak dlouho budou ještě židi okukovat česká děvčata na plovárnách“ (31.7. str.3). Podrobnější analýza těchto článků na tomto místě není nutná, všechny byly napsány na stejné myšlenkové vlně vulgárního antisemitismu.

Národní Politika na začátku července otiskla tiskovou zprávu o prvním důvěrníkovi podle nařízení o židovském majetku, a zřejmě nikoliv náhodou šlo o význačný podnik: „Nařízení říšského protektora o židovském majetku v Protektorátu Čechy a Morava bylo již použito v prvním případě. Do společnosti, které patří velký filmový ateliér na Barrandově (AB), byl dosazen důvěrník, ředitel výroby filmové společnosti „Bavaria“ Schulz.“¹⁴³ Komplementární zprávu přinesly Lidové Noviny v článku „Změny v české kinematografii“, kde je pod zkratkou -čeinformováno o zřízení arizačního výboru pro filmové podnikání, s tím, že doposud byli stanoveni arizační důvěrníci do řady pražských kin, např. do Koruny či Hvězdy.¹⁴⁴

Ve stejném vydání je možné najít nenápadnou informaci o přihlašovacích povinnostech všech Židů ohledně všech svých předmětů ze zlata, platiny a stříbra a tedy i včetně vlastních snubních prstenů, příborů, hodinky či na veškeré drahokamy a perly.¹⁴⁵ Dále bylo nutno přihlásit i další cennosti, jako byly klenoty z jiných kovů či umělecké sbírky, pokud přesahují hodnotu deset tisíc korun. Jak se bylo možné informovat mnohem podrobněji z Národní Politiky: „O významu soupisové akce a o počtu postižených mluví nejlépe skutečnost, že do včerejšího dne bylo prodáno na 100 000 kusů tiskopisů k přihlášení klenotů.“

Národní banka v Praze otevřela zvláštní oddělení pro soupis židovských hodnot, kterým projde denně na 5000 Židů. Ti se tísní v zástupech až daleko z budovy ... Národní banka nekoná soupis židovských pozemků. Židé, kteří vlastní pozemky, musí přihlásit tyto u říšskoněmeckých úřadů, které však nevydaly

¹⁴³ Národní Politika 8.7.1939. - "První důvěrník podle nařízení o židovském majetku." S.4.

¹⁴⁴ Lidové Noviny 23.7.1939 (če - Praha) - "Změny v české kinematografii." S.4.

¹⁴⁵ Lidové Noviny 23.7.1939 (čt - Praha) - "Soupis židovských klenotů a uměleckých předmětů." S.4.

tiskopisy, takže přihlášku nutno podat formou dopisu. Ostatní nemovitosti, jako továrny, domy apod., zatím soupisu nepodléhají.¹⁴⁶ Posledním dnem, kdy bylo možné přiznat toto vlastnictví či spoluvlastnictví byl 31. červenec. Začátkem srpna informovala Národní Politika poměrně podrobně o právě ukončeném soupisu cenností takto: „... je patrné, že přihlášené skvosty nejsou zabavovány. Šlo tu prozatím o jejich soupis, který byl uskutečněn současně se soupisem půdy, pokud je v rukou židů. Jde zřejmě o přesnější registraci židovského jmění, které se na území Čech a Moravy odhaduje na 17 miliard K. Opakujeme znovu, že přihlášené židovské skvosty nejsou zabavovány.“¹⁴⁷

Dalším důležitým krokem v antisemitské legislativní linii bylo nařízení protektora Neuratha o zřízení „Ústředny pro židovské vystěhovalectví v Praze“¹⁴⁸, o kterém stručně referovala i Národní Politika a Lidové Noviny. Podle tohoto nařízení se měli všichni židé, kteří hodlají opustit protektorát, obracet napříště pouze na tuto ústřednu a „... ta upraví další postup a opatří zvláště od příslušných úřadů osvědčení k vystěhování nutná.“¹⁴⁹ V této fázi vývoje antisemitské linie bylo prioritou nacistů donutit co nejvyšší počet Židů k emigraci a hlavním motivem tohoto postupu bylo získávání jejich nemovitého majetku, veškerých cenností a hotovosti. Z tohoto důvodu bylo v první fázi existence protektorátu preferováno vystěhovalectví především majetných osob, přičemž celkový počet legálně emigrujících osob z protektorátu dosáhl za rok 1939 19 016 osob.¹⁵⁰ Ústředna byla zřízena po vídeňském vzoru „Zentralstelle für Jüdische Auswanderung“ Adolfa Eichmanna, který se také stal pražským prvním vedoucím a ústředna napříště představovala jedinou legální cestu k emigraci z protektorátu. Kancelář vyřizovala „ve složité a pro žadatele ponižující proceduře“ veškeré potřebné formality,

¹⁴⁶ Národní Politika 29.7.1939. - "Denně 5000 židů v Národní bance." S.4.

¹⁴⁷ Národní Politika 10.8.1939. - "Židovské klenoty nejsou zabavovány." S.4.

¹⁴⁸ Výnos byl vydán 21.7.1939.

¹⁴⁹ Národní Politika 22.7.1939. - "Ústředna pro židovské vystěhovalectví v Praze." S.2. Lidové Noviny 22.7.1939 (ČTK -Praha) - "Ústředna pro židovské vystěhovalectví." S.2.

¹⁵⁰ Seemann, R. 2008. *Cesta do Wannsee*. Středokluky: Zdeněk Susa. S.80.

zajišťovala majetek emigrantů a ve spojení s aparátem SD (kterého byla součástí) vyhledávala a získávala možnosti vystěhovalectví.

Během léta 1939 analyzované deníky Národní Politika a Lidové Noviny uchylují k osvědčenému přebírání agenturních zpráv a v zásadě se již objevují tendence především protektorátní židovskou otázku stále častěji ignorovat a otiskovat z protižidovské propagandy jen agenturní a úřední zprávy. Antisemitsky zaměřené texty, reflektující rychle se prohlubující rasově zaměřenou diskriminaci židovské menšiny od tohoto období pocházejí téměř bez výjimky z agenturních zdrojů, popř. jsou převzaté z německých říšských nebo protektorátních zdrojů. Vlastní aktivity na antisemitském diskursu, v rámci řešení tzv. židovské otázky, v tomto období jsou prakticky ukončené a Národní Politika s Lidovými Novinami přebírají taktiku mlčení či ignorace. Rychlý postup okupační správy vůči Židům, který v žádném případě nejevil známky improvizace, už těžko mohl být pochopen jinak než jako proces „označení a vyloučení“.

Do jisté míry typickou rétoriku přejímaných zpráv představuje např. informace ČTK „Teror v Palestině“ útočící na anglickou správu Palestiny: „Příznačnou pro anglickou podporu židovských rejdů v Palestině je tato zpráva: Britský vojenský soud v Tel Avivu odsoudil třináct židovských teroristů, obžalovaných se zavraždění několika Arabů pouze ke třem měsícům vězení ... Za těchto okolností se nelze divit, že židovský teror ve známé židovské čtvrti Haify pokračuje, a že tam opět byl nalezený zastřelený Arab.“¹⁵¹ Národní Politika rovněž referuje o údajném protěžování Židů anglickou vládou v Palestině, na úkor Arabů i vlastních policistů: „Anglická mandátní vláda není s to chránit vlastní policii. Minulého týdne byl zastřelen britský policejní úředník Collins, o němž úřední zpráva pravila, že padl v boji proti Arabům. Zpravodaj listu Das 12 - Uhrblatt se však dovídá, že Collins padl kulkou úkladného židovského vraha .... za židy stojí britští ministři, kteří kryjí

---

¹⁵¹ Lidové Noviny 12.7.1939 (ČTK - Haifa) - "Teror v Palestině." S.3.

všechny protizákonné židovské činy a vystavují nechráněné britské policisty pomstě židů.“¹⁵²

Další omezující legislativní úpravy zaměřené na židovskou menšinu následovaly v srpnu a Lidové Noviny přinesly informaci o vyhlášce pražského policejního prezidenta Charváta, pod eufemistickým titulkem „Úprava styku s židovským obyvatelstvem v Praze“, která však významným způsobem omezovala Židům jejich osobní svobody. Primárně vyhláška přinesla další omezení ve smyslu vylučování a oddělování Židů od společnosti a gradující separaci do zatím neviditelného ghetta, ještě bez fyzických bariér. Tato vyhláška zakazovala či přikazovala tyto konkrétní opatření:

- s okamžitou platností návštěvu restaurací např. v Mánesu, Obecním domě či Šlechtovy restaurace v dnešní Stromovce. Majitelé a provozovatelů těchto podniků byli povinni označit restaurace nápisem: „Židům nepřístupno“.
- majitelé a provozovatelé všech restaurací, hostinců, kaváren, vináren, pokup byli židovského původu (nebo podniky, které byly navštěvovány z většiny Židy) byli povinováni označit svůj podnik nápisem „Židovský podnik“.
- majitelé ostatních podniků museli vyhradit židovským návštěvníkům separátní místnosti a zřetelně je označit.
- majitelé veřejných lázní museli rovněž vyhradit pro židy zvláštní část lázní a jako takovou ji označit.
- s okamžitou platností se zakázalo židům koupat ve všech veřejně přístupných koupalištích.
- správě veřejných ústavů, nemocnic nebo např. sanatorií se nařizovalo, aby vyloučilo užívání stejných místností osobám nežidovského a židovského původu a zároveň aby bylo „zabezpečeno odloučené umístění těchto osob.“¹⁵³

---

¹⁵² Národní Politika 29.7.1939. - "Arabská sabotáž britských zájmů v Palestině." S.2.

17. 8. 1939 se bylo možné dočíst o velmi podobných, spíše ještě propracovanějších opatřeních policejného prezidenta v Brně, 20. 8. se „po vzoru Prahy a Brna“ inspirovala rovněž tehdejší Moravská Ostrava.¹⁵⁴ Jen o dva dny později uveřejnily Lidové Noviny zprávu o dohodě ministerstva obchodu s úřadem říšského protektora ve smyslu, aby obchodní komory měly za povinnost na základě žádosti akciových a komanditních společností provádět ve firmách šetření, zda „právní domněnku o židovském majetku“ je možné u zkoumané společnosti považovat za vyvrácenou.¹⁵⁵

Na stejné stránce informuje deník o zásadách filmového poradního sboru, které se staly závaznými pro české filmové výrobce: „V českých kinech se nesmí promítat filmy, ve kterých hlavní úlohy hrají židovští herci. Na vědomost se nebudou brát výrobní programy filmů, na jejichž výrobě jsou účastni nearijci. Takovým filmům budou i odpírány podpory z veřejných prostředků.“ Vzápětí byli Židé vyloučeni i z návštěvy kin coby diváci: „Filmové ústředí v Čechách a na Moravě vydalo se souhlasem pověřence pro filmové věci u říšského protektora usnesení, podle něhož je židům zakázána návštěva kin v Čechách a na Moravě. Židem se rozumí ten, kdo jim byl prohlášen nařízením říšského protektora o židovském majetku.“¹⁵⁶

S koncem srpna měla přijít ještě jedna diskriminační vyhláška, v tomto případě o zákazu pro všechny osoby židovského původu navštěvovat populární sokolské jednoty a účastnit se jakkoliv na jejich aktivitách: „Dnem 25. srpna 1939 přestávají býti členy sokolských jednot a poboček všichni muži a ženy židovského původu ... Vyškrtnutí těchto osob z členských seznamů buď neprodleně provedeno a oznámeno doporučeným dopisem všem osobám, jichž se týče a obvyklým způsobem příslušné župě. Zároveň jest vyškrtnouti mládež židovského původu ze

---

¹⁵³ Lidové Noviny 15.8.1939 (Úř - Praha) - "Úprava styku s židovským obyvatelstvem v Praze." S.2.

¹⁵⁴ Lidové Noviny 20.8.1939 (dj - Moravská Ostrava) - "Úprava styku se židy v Mor.Ostravě." S.2.

¹⁵⁵ Lidové Noviny 22.8.1939 (ož - Praha) - "Podávání důkazu, že nejde o židovský podnik." S.2.

¹⁵⁶ Lidové Noviny 26.8.1939 (ož - Praha) - "Podpora domácího filmu - Židé vyloučeni z návštěvy kin." S.4.

sokolského žactva a dorostu.¹⁵⁷ Národní Politika dále informovala o opatřeních proti Židům na Kladně, které „... prakticky vyloučí židy ze společnosti. V první řadě budou označeny zvlášť viditelným znamením všechny židovské obchody. Kromě toho bude provedeno všude tam, kde se tak dosud nestalo, vyloučení židů ze spolků a provedeno zbavení funkcí. Také přístup do kaváren a hostinců bude omezen a do velkých a prvotřídních podniků v Kladně, bude vstup zakázán vůbec.“¹⁵⁸

Srpnová vydání Vlajky jsou ve valné většině opět přehlídkou agresivního antisemitismu, často spojeného s adresnou denunciací podniků a provozoven, kde vyhlášky nejsou brány „dostatečně seriosně“, a také podniků, kde měly být osoby židovského původu ochraňovány či protežovány vůči českým „arijcům.“ Titulky vybraných článků jsou dostatečně výmluvné a vypovídající o obsahu, společně s informací o stavu myslí pisatelů: „V Č. Budějovicích jsou Židé již izolováni“ (2.8. str.2), „Konec židovské rozpínivosti v Benešově“ (6.8. str.2), „Bývalý velkorabín veřejným nepřitelem č.1“ (7.8. str.2), „Definitivní konec česko - židovských styků“ (9.8. str.1), „Kdo brzdí nařízení proti Židům v Příbrami“ a „V sokolovně jako v synagoze“ (9.8. str.2), „Kolínská židárna“, „Zapomenutý Ahasver“ a „Židovské spojení v Kyjově“ (10.8. str.3), „Český odboj vedou a dělají jen Židé“ (11.8. str.1), „Židé ošizeni Židy“ (15.8. str.2), „Židé ubíjejí náš vývoz“ (17.8. str.1), „Kokořín - eldorádo Židů“ (18.8. str.1), „Židomilové řadí v Elektrických podnicích“ (21.8. str.1), „Očistěte Svatou horu od Židů!“ (22.8. str.3), „ČEDOK doporučuje cizincům židovské obchody“ (24.8. str.1), „Kdy dojde na židy v Poděbradech?“ a „Drzost židů v Č. Budějovicích“ (25.8. str.2).

Za podrobnější zmínku stojí prohlášení o politických aktivitách Vlajky: „Vlajka vystupuje z Národního souručenství“, kde toto hnutí dává na vědomí, po určité vyčkávací fázi, svoje otevřené nepřátelství vůči této národně - jednotící organizaci. Hned pod tímto oznámením je otištěný soubor požadavků a námětů k dořešení židovské otázky. Z uvedených námětů, se znalostí pozdějšího vývoje,

¹⁵⁷ Lidové Noviny 27.8.1939 (ož - Praha) - "Židé přestávají být Sokoly - od včerejška." S.3.

¹⁵⁸ Národní Politika 15.8.1939 - "Opatření proti židům na Kladně." S.4.

působí obzvláště mrazivě tyto věty: „...požadujeme, aby pro židy byl zaveden jednotný odznak, židovská šesticípá hvězda“ a „požadujeme zřízení pracovních a koncentračních táborů.“¹⁵⁹ 28. 8. 1939 je otištěný článek autora pod zkratkou L. B.: „Chceme úplnou ochranu své rasy!“, kde je požadováno zavedení obdoby norimberských zákonů ve smyslu ochrany „české krve“ a nutnosti „potlačit vše, co nás národně brzdí! Skvělým příkladem nám mohou být Němci.“¹⁶⁰

Po zahájení válečného konfliktu začátkem září proběhla vlna zatýkání českých občanů (včetně cca 200 Židů) podle již dříve připravených seznamů a tito vesměs příslušníci elity se stali svého druhu rukojmími umožňující Němcům účinněji působit na českou vládu v požadavcích na proněmeckou aktivitu. Spolu s tímto opatřením bylo zřetelné, že od vypuknutí války měla v protektorátu stále silnější slovo německá policie s gestapem a pod obvyklým poukazem na „probíhající boj Říše na život a na smrt“ prosazovali Němci rychle libovolná a často drakonická opatření ve smyslu germanizace a likvidace zbytků autonomních prvků samosprávy. Již zmíněný elaborát ministerstva vnitra pro Háchovo memorandum konstatuje výmluvně: „Právo na sebeurčení českého národa není uznáváno, jeho právo na vlastní státní život není respektováno, údělem tohoto národa se nestala ochrana, nýbrž pozvolný zánik.“¹⁶¹

V tomto období také prakticky končí aktivita tvůrců Lidových Novin a Národní Politiky ve smyslu aktivní podpory protižidovských aktivit. V obou denících se objevují už jen sporadické, zpravidla agenturní zprávy, které dávají jen částečně nahlédnout na skutečnou, rychle se zhoršující realitu. Příkladem může být oznámení o izolaci židovských nemocných „... vyplývající z právního a společenského postavení židů“¹⁶² a také informuje o velkých obtížích spojených s tímto nařízením. Bylo nařízeno uložit židovské nemocné v oddělených místnostech, zařídit pro ně zvláštní operační sály, dokonce i rentgen, dále pak kuchyni, nádobí,

---

¹⁵⁹ Vlajka 30.8.1939 -ml- - "Žádáme dořešení židovské otázky." S.1.

¹⁶⁰ Vlajka 28.8.1939 -L.B.- "Chceme úplnou ochranu své rasy!" S.2.

¹⁶¹ Citace z Pasák, T. 1998: *Pod ochranou říše*. Praha: Práh. S.165.

¹⁶² Lidové Noviny 17.9.1939 (ČTK - Praha) - "Isolace židovských nemocných." S.4.

veškeré prádlo apod. Totéž opatření bylo zavedeno začátkem září 1939 i pro duševně nemocné Židy. „Bylo nařízeno a vykonáno odloučení Židů v zemských ústavech pro choromyslné v Čechách od ošetřovaných arijců a byly jim vymezeny zvláštní místnosti, od druhých oddělené. Mimo oddělené ošetřování budou ještě provedena opatření, aby pro návštěvy Židů v ústavě a pro podávání informací o nich byly stanoveny zvláštní dny a hodiny.“¹⁶³ Zbývá konstatovat, že i tito protektorátní židovští duševně nemocní na tom byli prozatím lépe než tisíce stejně postižených Němců v Říši, kteří pod krytím válečných opatření začali být systematicky vyvražďováni.¹⁶⁴

Na objevující se nadstandardní pokusy o solidární zabezpečení propuštěných židovských zaměstnanců reagovalo nařízení protektora číslo 34 z 23. října: „Rozváže-li se smluvní poměr se židovskými zaměstnanci neb již rozvázání již nastalo, může být vyplaceno jednorázové odbytné až nejvýše do částky polovičního ročního příjmu. Tomuto nařízení odporující zákonná nebo smluvní ustanovení o odbytných odpočivných požitcích, pensích, nebo jinakých běžných nebo jednorázových odškodněních, jsou právně neúčinná.“¹⁶⁵ Pokud si platili židovští zaměstnanci příspěvky do firemního penzijního fondu, příspěvky jim byly vráceny.

Nezměněnou antisemitskou linii i nadále držela Vlajka, i když se zahájením války dával tento deník velký prostor zprávám z bojových míst a souběžně s tím pronacistické a protibritské propagandě. Uprostřed zpráv o proniknutí německých vojsk do Varšavy je otištěn článek „Žádáme židovské odznaky“, který je napsán v typickém diskursivním rámci: „Z vlajkařských řad vyšel nedávno námět, který je nanejvýš nutno uskutečnit, má-li se protižidovským opatřením dodat účinnosti.

---

¹⁶³ Národní Politika 10.10.1939 - "Oddělené ošetřování choromyslných Židů." S.4.

¹⁶⁴ Podrobnosti o tzv. Akci T4 (německy *Aktion T4*) např. na Wikipedii. Dostupné z: <http://cs.wikipedia.org/wiki/Akce_T4> Staženo 15.6.2011

Akce T4 byl tajný program vyvražďování různě postižených a nemocných osob v nacistickém Německu a na jím kontrolovaných územích, který byl ideologicky založen na nacistické nauce o „rasové hygieně“ (*Rassenhygiene*). Systematické vyvražďování postižených bylo zahájeno v roce 1939, k jeho oficiálnímu ukončení došlo v roce 1941 po protestech, které iniciovali představitelé katolické církve. Ve skutečnosti program skrytě pokračoval dál, byť mnohem pomaleji, až do konečné porážky Německa. Celkem bylo v letech 1939 - 45 povražďeno asi 200–250 tisíc postižených. T4 je zkratka berlínské adresy, na níž sídlilo vedení zodpovědné za průběh programu – *Tiergartenstraße 4*.

¹⁶⁵ Národní Politika 12.11.1939 - "Smlouvy se židovskými zaměstnanci." S.4.

Jedná se o zavedení povinného nošení šesticípé hvězdy pro příslušníky židovské rasy. Stává se totiž velmi často, při známé drzosti Židů, že přes veškerá nařízení a zákazy obsadí veřejné podniky a místnosti, spoléhajíc na to, že třeba jejich vlastní nos není plně rozvinut do zřetelné semitské bohatosti, nebo vlasy nejsou tak příliš kudrnaté, aby to bilo do očí. Árijská svépomoc proti tomuto nešvaru není dosud vybudována, a tudíž nezbyvá, než s urychlením nařídit, aby všichni byli Židé pod přísným trestem přinuceni nosit viditelně Davidův štít jako poznávací znamení ... Žádáme kompetentní činitele, aby se ihned postarali o nápravu.¹⁶⁶

O několik dní později otiskuje Vlajka úvodník od dr. Chmelaře, kde poukazuje na „pozoruhodnou okolnost při vydání nařízení pražského policejního ředitele“, totiž na charakteristické mlčení protektorátního úřadu a požaduje „doprovodný elaborát“, který by veřejnost seznámil se židovským problémem. „A tak je více než zřejmo, že to zase je a bude jen Vlajka, která zvláště přednáškami svého vedoucího Jana Rysa seznamuje národ se židovským nebezpečím a burcuje jeho svědomí. Kdy se úřední místa ozvou a nám v našem spravedlivém boji pomohou, jsme právem zvědaví.“¹⁶⁷ Zde autor za pomoci kouzla nechtěného poukazuje na osamocenost protižidovské zaslepenosti vlajkařů, když si většinová česká společnost již začíná uvědomovat budoucí možné paralely se svým vlastním osudem. Tato odtrženost od české veřejnosti je zřetelná i z úvodníku „Zač jsme díky zavázání Němcům“, kdy pisatel pod pseudonymem Tribun, vyjadřuje vlajkařské díky Němcům „za odvšivení, pardon - odžidovštění, chtěl jsem říci - českého národního organismu ... My sami, bez Němců - bychom nikdy nebyli schopni tohoto výkonu. Bylo to nad naše síly.“

Druhý dík vyjadřuje pisatel Němcům za „probuzení spící Růženky české nacionality“, díky němuž nebude v budoucnu na místo Čechů „jen jakási havěť bez tvaru, chuti a zápachu, s povrchním kultem jakéhosi universalismu, havěť, která by vydělávala koruny podle hesla - Miluj bližního svého, a kde můžeš, ze zadu lízni

---

¹⁶⁶ Vlajka 10.9.1939 - "Žádáme židovské odznaky." S.1.

¹⁶⁷ Vlajka 14.9.1939 - "Nedokončená otázka židovská." S.1.

ho -.“ Němcům jsou vyslovovány díky za vyčištění „Augiášova hnoje židoviny“, ale Němci se však nedočkali zaslouženého vděku: „ ... od mladšího českého bratra trpělivě snáší nadávky za to, že byl probuzen.“¹⁶⁸

Česká administrativa, která považovala vlajkařské hnutí za velmi nebezpečné pro svoji úporně hájenou národně - obranářskou linii, v této době podnikala tajné protiopatření na diskreditaci vlajkařů a ostatních početně sice malých, ale agilních skupin českých a moravských fašistů. Největší zásluhy rozeštvávání těchto skupin do vzájemných sporů má ministr Havelka, který neváhal finančně podporovat různé frakce k vzájemným útokům a navodit tak ve veřejnosti dojem jejich naprosté neschopnosti a nesnášenlivosti. Zásluhou Havelky byla Vlajka stále vnitřně dělena a u protektora von Neuratha tak byly účinně paralyzovány snahy K. H. Franka a gestapa o legalizaci tohoto hnutí.¹⁶⁹

Situaci zasvěceně komentuje diplomat Kennan ve své depeši z 17. 6. 1939: „Vztahy mezi českou a německou administrativou se nyní vyvinuly do podivného souboje o to, co by mohlo být nazváno fašistické politické proudy a v tomto duelu Češi - k jejich radosti a překvapení - mají navrch. Jakmile Němci najdou nějakou frakci, která by mohla mít sílu Čechy rozdělit, Češi odpoví rozbitím této frakce ... všechny tři skupiny, s jejichž pomocí hodlali Němci rozbít českou jednotu - Gajdovi fašisté, moravští fašisté (zejména Národopisná Morava, pozn. autora) a Vlajka - jsou v současné chvíli rozpolcené vlastní nejednotou do takové míry, že jsou pro Němce nepoužitelné.“¹⁷⁰

Ve skutečnosti tyto české fašistické a pronacistické politické uskupení byly Němci do velké míry jen využívány pro politickou hru s českou reprezentací a jako účinný prostředek nátlaku (především Neurathovou skupinou). Tato dovedná hra s českou autonomií, jejímž hlavním cílem byl společenský klid a minimum nepřátelských projevů umožňující účinnou hospodářskou exploataci, rozvíjení

---

¹⁶⁸ Vlajka 22.10.1939 - "Zač jsme díky zavázání Němcům." S.1.

¹⁶⁹ Sr. Masařík, H. 2002. *V proměnách Evropy. Paměti československého diplomata*. V Praze a Litomyšli, Paseka. S.318. Masařík fungoval v tomto období jako předseda koordinačního výboru pro styk s německými úřady, především s kabinetem protektora Neuratha.

¹⁷⁰ Kennan, F. George. 1968. *From Prague after Munich*. Princeton: New Jersey, Princeton University Press. S.207.

velmi kvalitního zbrojního průmyslu a po předpokládaném válečném vítězství také konečnou germanizaci českého prostoru, bude ještě zmíněna v další části textu.

S pokračujícím válečným konfliktem nechybí ani diskurs označení židovstva jako iniciátora a udržovatele válečného stavu mezi západními velmocemi a Německem, příkladem může být úvodník Emila Šourka ve Vlajce z 12. 11. 1939: „Kdo zná světové postavení mezinárodního Žida, nebude se diviti tomu, že francouzská vláda až dosud odmítla všechny mírové návrhy ... v jeho zájmu jest, aby arijští národové vykrváceli, aby byla zničena arijsko - křesťanská kultura a civilizace ... Židu je úplně lhostejno, zahyne-li třeba celý národ na bojišti.“¹⁷¹ V listopadu Vlajka zahájila další nebezpečnou iniciativu, vyzývající „všechny arijce“ k tomu, aby hlásili na ústředí Vlajky místa, kde nežijí žádní Židé. „Hlase nám jména čtvrtí, jména míst a vsí, jména městeček a měst, která opustil již poslední Žid, a my vám slibujeme, že budeme poctivě tato místa registrovat, budeme je veřejně oznamovat a střežiti, aby konečně tak z českého prostředí a české společnosti vymizela ona prohnílá, jedu a zášti plná střediska nekázně, uvolněné morálky a světla se štítící šeptandy, jež dosud vhněla do neštěstí jen arijce, kteří mimoděk skočili na lep židovskému štvání, zatímco se Žid dosud beztretně šklebí někde vzadu, ochoten bojovat do posledního - Čecha“. (Pozn. autora - poukaz na říjnové a listopadové pouliční demonstrace, které stály život 9-ti studentských představitelů, deportaci 1200 dalších studentů do koncentračních táborů a dočasné deklarované, ve skutečnosti už trvalé uzavření českých vysokých škol).¹⁷²

Zatímco oba ostatní analyzované deníky, otřesené stejně jako zbytek české společnosti německým násilím, o židovské otázce mlčí, Vlajka neustává ve své snaze o tentokrát již „praktické vyřešení židovské otázky“, obsažené v úvodníku Vlajky od Emila Šourka 23. 11. 1939: „Dosavadní postup v řešení tohoto problému je žalostný. Vypadá to tak, jako by Protektorát ani nebyl součástí Říše. Právě v názoru našich veřejných činitelů na Židy se rozdíl ten jeví až příliš markantně.

---

¹⁷¹ Vlajka 12.11.1939 - Emil Šourek "Světový nepřítel." S.1.

¹⁷² Vlajka 21.11.1939 - K.S. - "Hledáme místa bez Židů." S.3.

Zatím co Žid v Říši v hospodářském ohledu jest úplně odstaven na vedlejší kolej, u nás se těší dosud sympatiím některých kruhů, do nichž se dostal vrozenými svými vlastnostmi, zkorumpovati vše, nač sáhne, a úplatkářstvím nejhnusnějšího druhu získáváti výhod hmotných ... Chceme-li se tohoto moru zbaviti nadobro, nutno sáhnout k naprosté arisaci všeho židovského, a to všemi prostředky, neboť dokud zde poslední Žid bude moci provádět svoje špinavé řemeslo, dokud tu bude stávati nebezpečí znovuzkříšení a znovuvybudování židovské moci se vším svým doprovodem. Neboť Žid najde vždy ochotné živly pro své nekalé záměry ... Proto je třeba rychlého, rázného a celého činu. Žádnou polovičatost, která se vždy vymstí. Než polovičatost, raději nic.¹⁷³

Dalším opatřením, které požaduje Emil Šourek, je „arisace stavu obchodních zástupců“, ve kterém jsou podle jeho vývodů z 90% činní právě Židé. Tito mají při panujícím nedostatku všechno zboží favorizovat při všech obchodech svoje souvěrce a systematicky ničit tak veškerou „árijskou“ konkurenci. Co se týká úředních vyhlášek, s určitým zpožděním otiskuje Národní Politika v prosinci informaci o vystěhovalecké dani namířené na Židy, která byla ve skutečnosti nařízena již v říjnu 1939 a obnášela 25% z majetku vyššího než 200 tisíc korun. Výnos z této daně měl být použit na podporu vývozu.¹⁷⁴ Na podzim 1939 již přestává být židovská otázka předmětem diskuzí mezi českou a německou administrativou, když Němci nejpozději v červnu přebírají veškerou legislativní a výkonnou iniciativu, a Češi mohou v podstatě jen přihlížet.

Jak napsal George Kennan již v srpnu, „Čechy a Morava zůstávají mezi těmi pár zeměmi, kde je válka toužebně očekávána. Češi nahlíží na válku jako na svoji jedinou naději na znovuzískání svojí nezávislosti ... Pokud nebude válka, budou postaveni před úkol přizpůsobit se režimu, který zamýšlí jejich zničení jako samostatného národa.“¹⁷⁵

---

¹⁷³ Vlajka 23.11.1939 - Emil Šourek - "Praktické vyřešení židovské otázky." S.1.

¹⁷⁴ Národní Politika 7.12.1939 - "Daň z vystěhování". S.4.

¹⁷⁵ Kennan, G. 1968. *From Prague after Munich*. Princeton, New Jersey: Princeton University Press. S.223.

3.2. Mediální diskursy Židů

V souladu se zvolenou metodologií a cílem výzkumu, následuje identifikace a charakteristika hlavních diskursivních formací, které se podílely na prezentaci Židů v ranních vydáních Lidových Novin, Národní Politiky a Vlajky. Jak již bylo předesláno, mediální obraz a komplementární antisemitský diskurs procházel v českém legálním tisku vydávaném v roce 1939 postupnými změnami. Základní ovlivnění vycházelo ze samotné podstaty státoprávního uspořádání českých zemí. První necelé tři měsíce roku, během tzv. druhé republiky, měl český tisk ještě podstatnou míru autonomie a obsah novin byl stále určován především linií redakce, resp. vydavatele.

Po 15. 3. 1939 do popředí vystoupilo postavení jednotlivých tiskovin ve vztahu k nově se formujícím protektorátním úřadům, ale také velice rychle k okupačním orgánům. Denní tisk byl proto podstatně poznamenán proměnami oficiální reflexe židovské otázky, která byla jednak determinována nacistickou ideologií a jejími východisky zaváděnými do praktického života v ovládané společnosti, a také úpornou snahou české protektorátní správy - alespoň v této vývojové fázi - o vlastní postup a řešení ve své podstatě vnuceného problému.

Archivní soubor, který byl základním zdrojem pro analýzy, obsahuje celkem 331 článků a podrobný číselný přehled je uvedený v Tabulce č. 2 - Četnost antisemitských článků.

Tabulka 2. Četnost antisemitských článků

	Lidové Noviny	Národní Politika	Vlajka	měsíční mezisoučet
leden	8	13	-	21
únor	6	12	-	18
březen	3	13	-	16
duben	7	5	-	12
květen	8	10	-	18
červen	12	12	9	33
červenec	10	8	22	40
srpen	8	14	44	66
září	4	0	23	27
říjen	1	5	21	27
listopad	0	1	23	24
prosinec	2	2	25	29
součet celkem	69	95	167	331

Zdroj: *Lidové Noviny, Národní Politika, Vlajka*. Ranní vydání 1939. Vlastní výzkum.

Výzkum dále pracoval se subjektivní klasifikací jednotlivých článků, podle obsahu. Výsledek je prezentován v Tabulce č. 3 - Klasifikace antisemitismu v publikovaných člancích.

Tabulka 3. Klasifikace antisemitismu v publikovaných člancích

	stupeň 1*	stupeň 2*	stupeň 3*	součet
Lidové Noviny	63	6	0	69
Národní Politika	87	8	0	95
Vlajka	11	32	124	167
měsíční mezisoučty	161	46	124	331

Zdroj: *Lidové Noviny, Národní Politika, Vlajka*. Ranní vydání 1939. Vlastní výzkum.

* stupeň 1

tiskové zprávy / úřední oznámení

* stupeň 2

rasistické pojetí textu

* stupeň 3

denunciančně - patologické pojetí textu

3.3. Hlavní diskursivní formace

A. Diskurs Židů jako cizinců a obtížných emigrantů

V prvních měsících roku 1939 byla česká společnost ještě stále pod vlivem nebývalého šoku z postoupení velké části svého území Německu a také ze zjištění, že na mezinárodní scéně nenašla bývalá Československá republika dostatečně silnou pozici ani spolehlivé spojence k uhájení vlastní nezávislosti. Také z těchto příčin byl tisk nemalou měrou zaměstnán hledáním viníků a poukazováním na vzniklé národně - ekonomické oslabení, které v této situaci nemůže být i nadále zhoršováno přílivem emigrantů. Řešením měla být co nejúplnější a co nejrychlejší emigrace (a reemigrace) „nenárodních elementů“: „Vláda se proto stará také o organizaci odlivu emigrantů a cizích živlů, jimž nehodlá povolití hledání existence na území republiky ... Hospodářský výbor vlády se usnesl, aby byl v nejkratší době vypraven první transport vystěhovalců do Jižní Ameriky.“¹⁷⁶

Tento diskurs byl rovněž podstatně posílen lednovým jednáním ministra Chvalkovského v Berlíně, kde se mu dostalo ostrých výtek ohledně působení německé emigrace a židovské menšiny obecně: „Pokud jde o emigraci, rozumí se samo sebou, že především je třeba likvidovat ji tam, kde to přímo souvisí s mezinárodními zájmy státu, tedy hlavně emigraci z Velkého Německa, Maďarska a Polska ... Vůbec budou vyhoštěni emigranti, jejichž pobyt u nás odporuje státnímu zájmu.“¹⁷⁷ V rámci tohoto diskursu byli Židé podstatnou měrou odpovědni za nutnost postoupit velkou část území bývalé republiky a téměř výhradně za přetrvávající neshody s Německem: „Nařízením vlády ze 27. ledna 1939 bylo předepsáno přezkoumat státní občanství některých osob. Patří sem zvláště osoby, kterým bylo čs. státní občanství uděleno od 1. listopadu 1918, dále osoby, které měly v době mezi 1. lednem 1938 a 1. únorem 1939 bydliště na některém z území připojených po 30. září 1938 k sousedním státům.“¹⁷⁸

¹⁷⁶ Lidové Noviny -Ks - "Deset tisíc emigrantů do Ameriky." 4. ledna 1939. S.2.

¹⁷⁷ Lidové Noviny -zs- "Zásady obou vládních nařízení." 2. února 1939. S.2.

¹⁷⁸ Lidové Noviny - ČTK - "Revise státního občanství." S.1.

Dále měli být Židé odpovědni za nemalé hospodářské problémy a exportní ztráty. Vláda se pokoušela imigračním problémům postavit i za pomoci byrokratických metod: „Vzhledem k tomu, že v poslední době se zvýšil příliv cizinců do Česko - Slovenska a že je zapotřebí mít přesný přehled jejich stavu rozhodla ministerská rada schváliti osnovu vládního nařízení o domovní evidenci obyvatelstva a některých opatřeních, omezujících jeho pohyb ... nejde o zbytečné šikanování obyvatelstva, nýbrž o naprosto nutný přehled o těch cizincích, na něž dosavadní předpisy nestačily.“¹⁷⁹ Komentář je výmluvný: „Jde především o to, abychom zlikvidovali otázku židovské emigrace ... že jsme svojí asylovou politikou vyvolali nepřátelství, které nebylo zkázou této emigrace, nýbrž naší vlastní. A ještě dnes se o tuto emigraci staráme tím, že ji vybavujeme na cestě do ciziny draze získanými devisami.“¹⁸⁰ Podobně typická je i snaha upřednostnit vlastní zájmy a označit viníky situace: „... odtok cizích uprchlíků je o to spletitější, že se do něho mísí výpravy marxistických uprchlíků ... bude tedy problém přestěhování židů již individuálně velmi těžký, natož hospodářsky. Ale naše republika má plné právo prosaditi, aby aspoň ti cizí uprchlíci nezatěžovali existenci národa, beztak postiženého problémem svých vlastních uprchlíků.“¹⁸¹

Jednou z důležitých obav vyvolávaných „cizími“ bylo zmenšení příležitostí pracovního trhu: „Neúprosný požadavek doby: pracovní místa především pro naše státní příslušníky.“¹⁸² Diskurs „cizího či jiného“ lze také nazvat diskursem „nepřítele mezi námi“, který se v sociálních interakcích často spouští ve chvílích ohrožení či krize. „Cizí“ narušuje tolik potřebnou společenskou jednotu a identitu v situaci, kterou lze charakterizovat „horečnatým vytyčováním hranic, jež pak vede k hustému výskytu antagonismů a nenávisti vůči těm, kteří jsou shledáni vinnými - či podezřelými.“¹⁸³

---

¹⁷⁹ Národní politika - Úředně - 29.1.1939. S.4.

¹⁸⁰ Národní politika -jtm- "Židovská otázka" - 1.února 1939. S.3.

¹⁸¹ Národní politika - Dr. Stanislav Nikolau - "Problém židovské emigrace" - 1.března 1939. S.1.

¹⁸² Národní politika - 2. února 1939. S.1.

¹⁸³ Bauman, Z. 2003. *Modernita a holocaust*. Praha: Sociologické nakladatelství. S.109.

B. Diskurs Židů jako původců neklidu a rozkladu ve společnosti

Tento diskurs se uplatnil hlavní měrou při referování o zahraničních událostech, kde bylo poukazováno na rozkladný vliv Židů v příslušné zemi a její společnosti. Hlavním zdrojem dodávajícím tento typ zpráv byla ČTK, resp. DNB, tedy v podstatě říšské ministerstvo propagandy, které nutně potřebovalo vyvolat ve veřejnosti dojem, že Židé jsou nevyhnutelným zdrojem nepokojů, společenského ohrožení a nesnášenlivosti ve společnosti, a to v celosvětovém měřítku. Tyto diskursivní formace lze vysledovat v českém tisku po celé sledované období po příchodu okupační správy.

Hlavní snahou diskursu byla snaha o označení Židů jako věčných původců neklidu, rozvratu, rozkladného elementu každé společnosti a také věčných a nežádoucích „bezdomovců“ putujících z místa na místo: „Obtížný lidský náklad - Jižní Amerika nechce židy. Tři cizí zámořské parníky se koncem týdne pokoušely marně zbavit více než tisíce nežádoucích židovských emigrantů z Německa ... Podle sdělení washingtonského zahraničního ministerstva vzrůstá odpor proti dalšímu přílivu židovského elementu.“¹⁸⁴ „Nevítaná návštěva Židů na francouzské Riviéře. Francouzské úřady před Židy kapitulují. Střelba na pobřeží.“¹⁸⁵ Židé měli způsobit i rozklad tak tradiční instituce, jako byla anglická armáda: „Anglická armáda ve vleku Židů ... v britské armádě není nic shnilého, ta jest dokonale rozložena židovskými vlivy a židovským vedením. Smutná perspektiva do budoucnosti.“¹⁸⁶

Na všech místech měli Židé vyvolávat neklid nejrůznějšími způsoby, od terorismu přes nelegální obchod až po třídní boj: „Židé a komunisté v Americe ... naléhavým problémem je nezbytnost, aby president Spojených států ihned propustil všechny židy a komunisty ze státních služeb ... všechny komunistické organizace jsou kontrolovány židy.“¹⁸⁷ „Palestina opět v boji - Anglické vojsko musí zakročovat proti židovským demonstrantům ... Větších rozměrů nabyly výtržnosti v

---

¹⁸⁴ Lidové noviny - ČTK - 31.5.1939. S.1.

¹⁸⁵ Vlajka 26. 7. 1939. -el- S.3.

¹⁸⁶ Vlajka: 15.7 1939. - Nepodepsáno - S.1.

¹⁸⁷ Lidové Noviny - ČTK - 2.6.1939. S.2.

Tel Avivu, kde bylo zraněno čtyřicet osob, z toho dvě těžce.¹⁸⁸ „Pumový masakr v Haifě - Osmnáct Arabů zabito ... Podle pověstí zahynulo nebo bylo zraněno sedmdesát osob. Po židovských pachatelích se ještě pátrá.“¹⁸⁹ „Židovský teror v Palestině. Soustavná sabotáž.“¹⁹⁰

Židé také měli provádět demoralizaci obyvatelstva ve velkém měřítku, a to za pomoci drog: „Angličané nemohou likvidovat obchod omamnými jedy v Palestině. V poslední době v Palestině široce rozvětvený obchod omamnými jedy, napovídá zřetelné souvislosti s politickými událostmi v této ne právě šťastné zemi. Protože odpor arabského národa proti židovským vetřelcům nelze potlačit zbraněmi, policií a penězi, našel se tento osvědčený způsob, jak zničit mravní síly národa, jemuž jsou loupena jeho práva ... Orientálce nelze vést za nos politickým kejklářstvím a verbalistickou mazaností rabínů jako v Evropě. Proto ty drogy. U nás na venkově také stačila kdysi špatná kořalka.“¹⁹¹

Židé měli využívat hostitelské země k vykořisťování domácího obyvatelstva a narušování zahraničních vztahů hostitelské země: „Protižidovský kurs v Kanadě: Vážné protižidovské výtržnosti jsou hlášeny z několika měst v okolí Ottawy. Protižidovské hnutí sílí. Kanadčané brzy poznali, že přistěhovalci židovské národnosti nepomýšlejí na obdělávání pozemků, ale na racionální obchodnické vykořisťování.“¹⁹² „Židé zasahují do vnitřních záležitostí Argentiny... Židé se snažili získat publikum k bojkotu zboží totalitních států a tím porušit dosud srdečné styky obou stran. Protože činnost židů nabývala nebezpečného rozsahu, byly nařizeny policejním úřadům ostré zákroky proti dalším židovským snahám o vměšování se do vnitřních záležitostí země.“¹⁹³

Často využívaný „stereotyp Žida jakožto síly rozrušující řád, jakožto nepatřičného shluku protikladů, který se přiživuje na všech identitách a ohrožuje

¹⁸⁸ Lidové Noviny - ČTK - 20.5.1939. S.2.

¹⁸⁹ Lidové Noviny - ČTK - 20.6.1939. S.2.

¹⁹⁰ Lidové Noviny - ČTK- 23.6.1939. S.2.

¹⁹¹ Vlajka 26. 7. 1939. - Nepodepsáno - S.2.

¹⁹² Vlajka 11. 8. 1939. S.2.

¹⁹³ Vlajka 17. 8. 1939. S.1.

všechny snahy o sebeurčení, je ve vysoce autoritativní evropské kultuře dlouhodobě usazen a je k dispozici pro export tak jako všechno jiné v této kultuře.¹⁹⁴ V analyzovaných denících se tento diskurs uplatňovat hlavně v jarních a letních měsících roku 1939, zhruba do zahájení válečného konfliktu. Zprávy s těmito diskursivními formacemi našly místo hlavně v Lidových Novinách a Vlajce.

C. Diskurs Židů jako podněcovatelů a podporovatelů války

Tyto formace zobrazování Židů, které jim projektovaly odpovědnost za válečný konflikt, začaly být otiskovány ve větší míře v září 1939 v souvislosti s útokem Německa proti Polsku, po kterém následovalo vypovězení války Německu ze strany Francie a Anglie. Sebevědomí nacisté, kteří byli již v podstatě zvyklí na mnohaleté ustupování a „appeasement“ ze všech stran, tento krok vůbec neočekávali a nemalá část z jejich vrcholného vedení tím byla šokována. Reagovali však rychle a ve svém stylu - silnou a neutuchající propagandou o síle „mezinárodního židovstva“, které svým vlivem je schopné v podstatě řídit kroky západních demokracií.

Právě Židé měli stát za především anglickou neústupností ve věci „dohody“ s nacisty o rozdělení Evropy a světa: „... Anglie a Francie to jsou demokracie. Stojí pod silným vlivem Židů. Jejich úpadek může zastavit jen vítězná válka. Proto chtějí válku. Proto nepřejí smírnému řešení sporů. Válka, jejíž příčiny znají nejlépe Židé. A ti sami nebojují. Za ně krvácejí ti, kteří je neprohlédli.“¹⁹⁵ „Britský lev pod židovským chomoutem mručí. Nahé skutečnosti odhalují nesmysl britského setrvání ve válce, která není záležitostí Britů, ale Židů.“¹⁹⁶ „Židé mají hlavní odpovědnost za nynější válku, je znovu doloženo jednoznačnými zjištěními listu "Regime fascisto". Vychází najevo, že veřejné mínění Anglie je zcela v židovských rukou.“¹⁹⁷

---

¹⁹⁴ Bauman, Z. 2003. *Modernita a holocaust*. Praha: Sociologické nakladatelství. S.127.

¹⁹⁵ Vlajka -sČ- 27.9.1939. S.1.

¹⁹⁶ Vlajka - ČTK- 27.9.1939. S.1.

¹⁹⁷ Vlajka - ČTK- 27.9.1939. S.1.

Někteří Židé otevřeně podporovali britské snahy o zastavení nacistické agrese, což jim přineslo označení podněcovatelů války: „Židé prý budou bojovat - ovšem na straně demokracií ... vůdce sionistů Waizmann opakoval ujištění, že Židé budou bojovat na straně demokracií. Židovská zpravodajská služba v Palestině oznámila, že všichni židovští mužové a ženy od 18 do 39 let jsou odhodláni poskytnouti pomoc britské armádě.“¹⁹⁸ „Židovští rabíni žehnají hrdinnému boji Anglie ... Rabíni ujistili ve svém poselství Chamberlaina hluboce cítěným požehnáním a vřelými motlitbami židovstva v Palestině za vítězství Anglie v jejím hrdinném boji.“¹⁹⁹ Podpora války v Belgii měla být však náležitě potrestána místním obyvatelstvem: „Židovští štváči zbiti v Bruselu. Rostoucí vzrušení belgického lidu nad židovskými válečnými štváči vyvolalo znovu rvačky v bruselském předměstí.“²⁰⁰

Komplementární rétorikou byly informace o využití válečného zmatku v Polsku k páchání nejrůznějších zločinů Židy, především vůči civilnímu německému obyvatelstvu žijícímu v Polsku: „Hrozné zločiny v Polsku ... jsou uveřejňovány četné zprávy polských uprchlíků, jimž podařilo se útekem z Varšavy zachránit. Obsahují různé podrobnosti o teroru, který tam vládl v posledních dnech. Tlupy židů a trestanců vyplenily byty Němců, které po strašném týrání zavraždili.“²⁰¹ Tyto zprávy měly rovněž podpořit předcházející tvrzení nacistické propagandy o „záchraně civilistů“ před polským terorem (tedy stejný scénář jako před zářím 1938 a březnem 1939 v souvislosti s českými zeměmi, jen se český teror zaměnil za polský), který začal ovšem náhle v mnoha případech být připisován místním Židům: „Židé vyvolávali neklid. V týle jižní fronty se udál zjev, jako ostatně také zvláště v Lodži, silně židovské, že totiž polští východní židé, kteří zde mají v rukou téměř veškerý obchod s potravinami se pokusili zadržením životně důležitých statků, zvýšením cen a hromaděním zásob vnést neklid do obyvatelstva. Uměle vyvolaného

---

¹⁹⁸ Vlajka - ČTK- 7.9.1939. S.1.

¹⁹⁹ Vlajka - ČTK- 17.9.1939. S.3.

²⁰⁰ Vlajka - ČTK- 5.9.1939. S.1.

²⁰¹ Lidové Noviny - ČTK - 19.9.1939. S.3.

neklidu se pak pokusili využít k olupování a loupežným výpravám. V Krakově byly potlačeny pokusy o loupení, páchané polskými tlupami, silně promísenými židy. Mnohý německý policista našel hrdinnou smrt při těchto jednotlivých bojích na nepřátelském území.²⁰²

Židé také měli projektovat po vítězné válce budoucnost Polska: „Polské válečné cíle. Plány na rozdělení jižní a východní Evropy, organisované předsednictvem polských emigrantů a vypracované ve Francii z anglického příkazu, jsou ohlašovány jako "polské válečné cíle". Aby však již nebylo žádné pochyby, kdo jsou původci tohoto plánu, prohlašuje se, že jediná menšina, která v této nové "křesťansko-demokratické" polské říši bude mít neomezenou národní a kulturní svobodu budou židé.“²⁰³

Mimo zpráv ČTK, tedy v podstatě zpráv říšského ministerstva propagandy, se na tomto diskursivním poli silně angažovala Vlajka, v souladu se svým fanaticky antisemitským zaměřením.

D. Diskurs Židů jako nositelů záporných lidských vlastností, porušovatelů zákona a úředních nařízení

V tomto diskursivním poli, které je z humanitního hlediska nejodpudivější, se angažovali především fanatičtí antisemité z Vlajky, často se zjevným záměrem denunciovat a za pomoci mocenských nástrojů nacistů „očistit“ společnost od porušovatelů „práva a pořádku.“ Tyto formace lze proto nalézt v téměř každém vydání deníku Vlajka, který měl na židovskou tematiku řadu specializovaných redaktorů a přispěvatelů. V této myšlenkové logice jsou Židé prezentováni jako rušitelé pořádku a jsou klasifikováni jako odpad, pro něj „nelze najít v budoucím

---

²⁰² Lidové Noviny -ČTK- 23.9.1939. S.2.

²⁰³ Lidové Noviny - ČTK- "Polské válečné cíle." S.2.

racionálně konstruovaném řádu prostor a teprve eliminací nemístného a nevhodného se vytváří či reprodukuje řád.²⁰⁴

Židé jsou tím diskursem označeni jednak jako „samozřejmě“ zločinci, porušovatelé zákona a bezohlední vykořisťovatelé, tak jak to vyplývá z jejich rasové přirozenosti, kterou nejsou schopni rozumově nijak ovlivnit, ale také jako osoby zcela vědomě jednající proti zákonům a nařízením: „Národ kupců a podvodníků. Podstata židovství nespočívá v uzavřeném národním celku, který se jako pyramida vypíná k nebesům, nýbrž vyznačuje se vodorovných rozvrstvením ... cizopasnictví bylo pravou podstatou žida, bylo základem a důvodem jeho povšechné tvůrčí neplodnosti, ale na druhé straně bylo základem jeho úžasné síly ...“²⁰⁵ „Židovská otázka ze stránky praktické. Kdo měl možnost přijít do styku se Židy, poznal, že mytus o jejich schopnostech nebyl nic jiného než jedna z těch známých židovských lží! Žid je neschopný pro práci tvůrčí, Žid nikdy nic nestvořil. Žid má jen jeden talent, jen v jednom směru je geniálně vynalézavý: jak to navléknout, aby málo pracoval a hodně vydělával.“²⁰⁶

„Vykořisťovatelské“ zprávy měly typicky tento charakter: „Žido - humanitáři. Firma Meva, akc. společnost pro průmysl se zbožím kovovým v Roudnici nad Labem, která je vydržována židovským kapitálem, vyplácí na mzdě chudé vdově se třemi dětmi za 5 dní K 37 tj. K 1.45 za hodinu těžké práce u ručního lisu.“²⁰⁷ „Židovský upír mezi námi. Žid Kottlarzig, který se jistě dříve jmenoval zcela jinak, a je možné, že se také říkal Kotlařík, je jedním z těch advokátů, kteří zcela nelítostně vyrvou své oběti i srdce z těla. Je to zločinné individuum, které po celých 30 let beztrestně žilo mezi námi a svým otravným dechem dusilo nebohé arijské oběti, jež se mu dostaly do dravčích spárů. Samozřejmě je boháčem, jinak by nebyl Židem a k tomu ještě advokátem...“²⁰⁸ „Jindřichohradečtí Židé a jejich ochránci. Žid ing. Kohner, který vlastní luxusní vilu, vydřenou samozřejmě z mozolů arijských

²⁰⁴ Bauman, Z. 2003. *Modernita a holocaust*. Praha: Sociologické nakladatelství. S.27.

²⁰⁵ Vlajka 12. 7. 1939. Emil Šourek. S.2.

²⁰⁶ Vlajka 4. 8. 1939. S.3.

²⁰⁷ Vlajka 18. 7. 1939. S.3.

²⁰⁸ Vlajka 21. 12. 1939. -K. S. - S.3.

dělníků. Tento židovský vydřiduch má domovníka, který si vzal před časem za vlastní dítě z útulku, které bylo však mimo domov. Když se letos o prázdninách chtělo adoptované dítě podívat na prázdniny ke svým rodičům, nelidský Žid zabránil mu přístup s výtkou přímo domovníkovi, že je vzal jako bezdětné a že on tam žádné dítě trpět nebude.²⁰⁹

„Židé lichvaří i na účet židovských uprchlíků: Černovické Židovstvo se nestoudně obohatilo z polských uprchlíků a vykořistilo je do krajnosti, i když šlo o lidi jeho vlastní rasy ... za několik málo marek odkupovali černovičtí Židé uprchlíkům mimo jiné jízdní kola, osmilampové rozhlasové přijímače a příkrývky z velbloudí srsti. Na druhé straně prodávali Židé uprchlíkům životní potřeby za lichvářské ceny ... přitom brali však jen stříbrné zloté a odmítali peníze papírové. Státní podtajemník generál Marinescu bezohledně zakročil a učinil brzký konec tomuto sprostému řádění Židů.²¹⁰

Denunciační zprávy o porušení množících se protižidovských opatření často uváděly konkrétní jména osob: „Kolínská židárna: Ke zprávě Vašeho listu o Židech na plovárně v Příbrami podotýkám, že stejné poměry jsou i zde v Kolíně. Stále ještě vidíme na plovárně milé tváře pp. Wertnera, Kodička, Steina st. i ml., Federa ml. a jiných Židů, nově se přistěhovalých.²¹¹

Případně šlo o skupinové udání: „Židé v Jindřichově Hradci banketují. Rozpínavost jindřichohradeckých Židů neustává, což jest patrné ze zákroků policejních orgánů minulého týdne. Kavárny sice v návštěvě prořídly, ale bankety pořádají se dále v soukromých židovských bytech. Situaci v kavárně přesto neodepře si občas překontrolovati sem tam nějaký ten Židáček.²¹² Zbývá dodat, že rychlý sled úředních nařízení a vyhlášek, zcela promyšleně omezující téměř jakoukoliv aktivitu Židů jako lidských bytostí, muselo být mimořádně obtížné bezezbytku dodržet.

---

²⁰⁹ Vlajka 24. 8. 1939. S.2.

²¹⁰ Vlajka 21. 9. 1939 - ČTK - S.2.

²¹¹ Vlajka 10. 8. 1939. S.3.

²¹² Vlajka 28. 8. 1939. S.2.

4. Závěr

Probíhající vývoj v tzv. židovské otázce přinesl už v prvním roce okupace Čechům řadu tvrdých lekcí, která pomohla části společnosti otevřít oči a zbavit se případných iluzí o formě a charakteru německé „ochrany“, a tak následně v každodennosti oslabovat účinnost protižidovských opatření přicházející do platnosti během roku 1939. Už jen tím, jak německá administrativa přestávala skrývat drakoničnost germanizačních plánů pro český prostor, Němci nemohli očekávat skutečnou podporu Čechů svojí násilné politiky vůči židovské menšině, s neblahou výjimkou malých skupin osob postižených protižidovskou zaslepeností, soustřeďujících se např. kolem politického uskupení Vlajka a jejího stejnojmenného deníku. Souvislosti s řešením židovské otázky a budoucím řešením české otázky byla příliš nasnadě a odpor Adolfa Hitlera vůči Čechům byl obecně známý. I proto lze nalézt ve zprávách SD a gestapa „stovky dokladů o odvaze a vynalézavosti českých lidí, jak dokázali obcházet a prakticky mařit okupační politiku ghetta beze zdi“²¹³ a v mnohých případech dokázali podat pomocné ruce svým méně šťastným sousedům.

Forma zobrazení židovské menšiny a komplementární antisemitské diskursy ve sledovaném období procházela třemi zřetelnými a dosti ostře ohraničenými fázemi vývoje. První období lze vysledovat v tomto rozmezí: leden - 15. březen, který byl skutečným bodem zlomu nejen v diskursu, ale paralelně i v legislativě nově vzniklého státního útvaru. Před tímto datem je patrná snaha prezentovat židovskou otázku jako administrativní problém, který vznikl především přílišným liberalismem předcházejícího období a bude ho možné rychle a rázně vyřešit na národnostní bázi, nikoliv rasové. I přes určité vnitřní politické proudy, které měly zájem řešit tzv. židovskou otázku aktivně a rasovou optikou (fašisté, určité politické kruhy ve Straně národní jednoty), bylo zjevné, že tato otázka je do českých zemí vnuceným importem a bez vnějšího tlaku by nikdy nenabyla takové vážnosti.

---

²¹³ Seemann, R. 2008. *Cesta do Wannsee*. Středokluky: Zdeněk Susa. S.91.

Židovská menšina v tomto období zafungovala do jisté míry jako společenský obětní beránek, nesoucí podíl viny za státní tragédii po mnichovské konferenci.

Druhé období ohraničené daty 15. 3. - 1. 9. 1939, po počáteční přechodné fázi, nutné k zorientování a trvající asi dva měsíce, lze charakterizovat velmi důrazným vstupem okupační správy do všech oblastí života Protektorátu Čechy a Morava. Od tohoto období byla česká, jen iluzorně autonomní správa pod silným tlakem nacistů, kteří začali po svém diktovat příští osud židovské menšiny a do velké míry i způsob jejího zobrazení v tisku.

Poslední fázi sledovaného období lze vymezit daty 1.9. - závěr roku 1939, kdy byl tisk zahlcen informacemi o nastalém válečném konfliktu - tzv. polským tažením a po jeho ukončení následně silnou protibritskou a protifrancouzskou propagandou. V tomto období a samozřejmě jen na krátkou dobu, jakoby antisemitská publicistika a s ní spojená židovská otázka ustoupila, alespoň v tradičních titulech, do určitého pozadí.

Lidové Noviny se i nadále profilovaly, komplementárně se svým tradičním zaměřením, na intelektuálně náročnější čtenáře, především na kulturní otázky a vynikající výkony českých a zahraničních umělců. Lidové Noviny se dokázaly tak odlišit od sebestředného národně - obranářského izolacionismu zděděného z dob Rakouska - Uherska a pěstovaném zhusta v řadě jiných tiskovin a v praktickém programu Národního souručenství. V kulturní publicistice zůstaly Lidové Noviny zřetelným zastáncem „modernistického, pluralitního, demokraticky humanitního a často i levicového odkazu literárního rozmachu předválečné doby.“²¹⁴ Nakolik byla tato orientace vedena jistě silnou potřebou zachování kultury a kulturní tematiky v prudce kulturně degenerujícím prostředí či jako forma jisté sublimace vnitřní nutnosti pravdivé výpovědi do kulturní oblasti, vyvolanou nemožností řešit politické otázky jinak, zůstává otázkou.

---

²¹⁴ Večeřa, P. 2005. Zapřísahající láska k národnímu bytu. Kultura na stránkách protektorátních deníků. In: *Host 5/2005*. Brno: Spolek přátel vydávání časopisu Host&Host vydavatelství. S.42.

U Národní Politiky je možné vysledovat snahu o posílení českého národního ducha řadou článků o výkonech českého hospodářství a prezentací kvalit české ekonomiky, podnikatelského prostředí a vysoce výkonné organizace a správy obecně. Podrobné informace lze nalézt o např. připravované výstavbě pražského metra nebo o budování první české dálnice napříč republikou. Okupace a válka se svými konsekvencemi odsunuly realizaci obou projektů o mnoho desetiletí. V každém případě je i dnes snadné dohledat hloubku obecného šoku vyvolaného okupací, dosti rychlým odhalením skutečných záměrů nacistů s českým prostorem a tomu odpovídající brutality vůči všem skutečným i domnělým odpůrcům, to vše v průběhu několika málo měsíců. Dynamika, rozsah a závažnost společenské změny nabyla spíše revolučního charakteru.

Deník Vlajka, který nelze odloučit od svého „mateřského“ politického hnutí, se kterým byl úzce personálně spjatý, sledoval pronacistickou a přes veškerou realitu okupační praxe také naivní, tvrdošíjně šovinistickou linii uchazečů o výkonnou moc, se samozřejmě ve všech formách od Lidových Novin a Národní Politiky zcela odlišoval. Vlajkaři, také prostřednictvím svých textů a proklamací v deníku Vlajka, se nacistům snažili od samého počátku nabídnout sami sebe jako spolehlivá alternativa za stále ještě převládající liberální demokraty, kteří tvořili první protektorátní vlády a administrativu obecně. Demokraté, se svým vrcholným představitelem prezidentem Háchou, měli důvěru národa a tak paradoxně snáze a rychleji prosazovali stále nepopulárnější opatření, které požadovali a potřebovali Němci.

Ve skutečnosti to byla jen česká fasáda na nacistické stavbě, reálné možnosti vrcholné české administrativy byly velmi blízké možnostem poddaného prosebníka u svého pána a často šlo o žádosti či prosby o alespoň malé zmírnění dopadů nejrůznějšího diktátu či represivních opatření proti českému národu. Němci obratně využívali této pro ně výhodné situace, protože ve skutečnosti neměli sebemenší zájem na českém nacionálním socialismu či fašismu, šlo jim výhradně o využití hospodářské a lidské síly českých zemí na nejzazší možnou mez. A k tomuto účelu

byla česká protektorátní reprezentace, domněle hájící české národní zájmy, pro ně ideálním partnerem či spíše dobře fungující převodovou pákou.

O nějakém ideovém souznění s Čechy nemohla být nikdy ani řeč, státní tajemník K. H. Frank to později otevřeně popsal mezi svými stranickými soudruhy: „České fašisty, vlajkaře, nacionální socialisty atd., roztržštěné v mnohých skupinách, jsem používal jen jako donašeče a agenty pro SS. Když vlajkař Rys se stal šovinistickým, strčil jsem ho do koncentračního tábora.“²¹⁵ Žurnalistická praxe deníku Vlajka je tak především bizarní směsí politické naivity, opakované zrady vlastního národa v okamžiku absolutního ohrožení, naprosté nekulturnosti a fanatického antisemitismu.

Německá propaganda, se všemi svými mocenskými prostředky, ani pomocí česky psaných novin nedokázala vytvořit obecnou nesnášenlivost a nenávisť tam, kde neexistovala. Spíše než by dokázala prosadit změnu názorů a chování české společnosti vůči Židům, kteří byli ve své podstatě integrální a často již zcela asimilovanou součástí českých zemí, většina propagandistických tvrzení fungovala spíše jako dopravní světla. Ty jasně ukazovaly, kdo a kde má být nepřítel a jaké chování vůči němu je ospravedlnitelné.²¹⁶

Celá procedura postupného vylučování Židů ze společnosti v českém prostředí, a to zejména po převzetí tzv. židovské otázky do referátu okupační správy, byla se znepokojující výstižností popsána o mnoho let dříve Maxem Weberem: „Přesnost, rychlost, jednoznačnost, zběhlost v jednání, návaznost, diskrece, striktní podřízenost, méně třenic, úspora věcných a osobních nákladů, to vše je optimální při administrativě důsledně byrokratické... Byrokratizace především skýtá optimální možnost zavést v administrativě dělbu práce podle čistě věcných kritérií ... Vyřizovat věci "věcně" pak především znamená vyřizovat je "bez ohledu na osobu", dle vypočitatelných pravidel.“²¹⁷ Násilí se během civilizačních procesů změnilo v techniku a tak je jako „všechny techniky

²¹⁵ Řeč K. H. Franka v Karlově Studánce 30.3.1944. In: Čelovský, B. 1995: *So oder so*. Ostrava: Sfinga.

²¹⁶ Maleševič, S. 2010. *The sociology of war and violence*. Cambridge University Press. S.232.

²¹⁷ Weber, M. 1997. *Autorita, etika a společnost*. Praha: Mladá fronta. S.77.

osvobozeno od emocí a je čistě racionální.“²¹⁸ Chladný, neosobní a byrokratický jazyk protižidovských opatření, v kontrastu se svým fatálním dopadem na dotčenou menšinu, je toho důkazem.

---

²¹⁸ Bauman, Z. 2003. *Modernita a holocaust*. Praha: Sociologické nakladatelství. S.150.

Literatura

Monografie:

- Arendtová, H. 1996. *Původ totalitarismu I-III*. Praha: Oikoymenh.
- Aron, R. 1993. *Demokracie a totalitarismus*. Brno: Atlantis.
- Bauman, Z. 2003. *Modernita a holocaust*. Praha: Sociologické nakladatelství.
- Beránková, M., Křivánková, A., Ruttkay, F. 1988. *Dějiny československé žurnalistiky, III. Díl, Český a slovenský tisk v letech 1918 - 1944*. Praha: Novinář.
- Čelovský, B. 1995. *So oder so*. Ostrava: Sfinga.
- Feierabend, L.K. 1994. *Politické vzpomínky I*. Brno: Atlantis.
- Foucault, M. 2002. *Archeologie vědění*. Praha: Herrmann&synové.
- Kárný, M. 1991. *Konečné řešení: genocida českých židů v německé protektorátní politice*. Praha: Academia.
- Kennan, G. 1968. *From Prague after Munich*. Princeton, New Jersey: Princeton University Press.
- Klemperer, V. 2002. *Deníky 1933 - 1941*. V Praze a Litomyšli: Paseka.
- Maleševič, S. 2010. *The sociology of war and violence*. Cambridge University Press.
- Masařík, H. 2002. *V proměnách Evropy. Paměti československého diplomata*. V Praze a Litomyšli: Paseka.
- Nakonečný, M. 2001. *Vlajka. K historii a ideologii českého nacionalismu*. Praha: Chvojkovo vydavatelství.
- Pasák, T. 1998. *Pod ochranou říše*. Praha: Práh.
- Pasák, T. 1980. *Soupis legálních novin, časopisů a úředních věstníků v českých zemích z let 1939 - 1945*. Praha: Univerzita Karlova
- Pasák, T. 1997. *JUDR. Emil Hácha (1938 - 1945)*. Praha: Nakladatelství Horizont.
- Seemann, R. 2008. *Cesta do Wannsee*. Středokluky: Zdeněk Susa.
- Shirer, L.W. 1990. *Rise and fall of the Third Reich*. New York: Simon&Schuster

Uhlíř, J. 2008. *Protektorát Čechy a Morava v obrazech*. Praha: Ottovo nakladatelství.

Vinen, R. 2007. *Evropa dvacátého století*. Praha: Vyšehrad.

Weber, M. 1997. *Autorita, etika a společnost*. Praha: Mladá fronta.

Sborníky:

Černý, K., Šubrt, J. 2010: Teorie modernizace: diagnózy charakteru společnosti a sociální změny ve 20. století. In: *Elektronický sborník editorů Jiřího Šubrt a Štěpánky Pfeiferové „Sociální změna.“*

Gebhart, J., Kopplová, B., Kryšpínová, J. a kolektiv. 2010. *Řízení legálního českého tisku v Protektorátu Čechy a Morava 1939 - 1945*. Praha: Nakladatelství Karolinum.

Jäger, S. 2001. Discourse and knowledge: Theoretical and methodological aspects of a critical discourse and dispositive analysis. In: *Methods of critical discourse analysis*. SAGE Publications (eds. Ruth Wodak and Michael Meyer).

Kárný, M. 1989. Politické a ekonomické aspekty „židovské otázky“ v pomnichovském Československu, Sborník historický.

Končelík, J., Köpplová, B., Kryšpínová, J. (eds.). 2003. *Český tisk pod vládou Wolfganga Wolframa von Wolmara*. Praha: Karolinum.

Končelík, J. 2008. Řízení a kontrola českého tisku v Protektorátu Čechy a Morava. In : Foret, M. - Lapčík, M. - Orság, P. (ed.) *Média dnes: reflexe mediality, médií a mediálního obsahu*. Olomouc: Univerzita Palackého.

Kopplová, B. 2010. K problematice tiskových konferencí v období protektorátu. In: Gebhart, J., Kopplová, B., Kryšpínová, J. a kolektiv. 2010: *Řízení legálního českého*

tisku v Protektorátu Čechy a Morava 1939 - 1945. Praha, Nakladatelství Karolinum.

Kraus, J. 2010. Od iluze kolegiality k realitě diktátu. In: Gebhart, J., Kopplová, B., Kryšpínová, J. a kolektiv. 2010: *Řízení legálního českého tisku v Protektorátu Čechy a Morava 1939 - 1945*. Praha, Nakladatelství Karolinum.

Šmídová, O. 2007. Konstruktivistický přístup k mediálnímu diskursu. In: *Praktiky ne/spravedlnosti: pojmy, slova, diskurzy*. Praha: Matfyzpress.

Šubrt, J. 2011. Giddensovo pojetí sociální změny. In: *Elektronický sborník editorů Jiřího Šubrta a Štěpánky Pfeiferové „Sociální změna.“*

Vašát, P. 2009. Kritická diskurzivní analýza: sociální konstruktivismus v praxi. Praha: Centrum aplikované antropologie a terénního výzkumu.

Večeřa, P. 2007. Ošemetné Scylly a zrádné Chabrydy protektorátních novinářů: K projevům pasivní rezistence a kolaborace na stránkách českých tištěných médií na německé okupace (1939 - 1945). In: *Mediální studia*, roč.2, č.3.

Večeřa, P. 2005. Zapřísahající láska k národnímu bytu. Kultura na stránkách protektorátních deníků. In: *Host 5/2005*. Brno: Spolek přátel vydávání časopisu Host&Host vydavatelství.

Večeřa, P. 2006. Jan Scheinost - prominentní katolický novinář před Národním soudem. Marek, Pavel - Hanuš, Jiří (eds.): *Osobnost v církvi a politice. Čeští a slovenští křesťané ve 20. století*. Brno: CKD.

Weber, M. 1998. Objektivita sociálněvědního a sociálněpolitického poznání. In: *Metodologie, sociologie a politika*. Praha: Oikoymenh.

Přílohy